

Betænkning om breddeidrætten i Danmark

*Betænkning fra
Kulturministeriets Breddeidrætsudvalg*

Bind I

Det administrative bibliotek

Sjotsholmsgade 12
1216 København K

Ministeriet for Kulturelle Anliggender
Betænkning nr. 1094

1987

Breddeidrætsudvalgets betænkning er trykt i 3 bind:

BIND I indeholder:

- Kapitel 1 med indledning og sammenfatning af udvalgets forslag.
- Kapitel 2 med et overblik over den danske idræthistorie, samt over definitioner anvendt i betænkningen.
- Kapitel 3 om idrættens placering i samfundet og om befolkningens idrætsdeltagelse.
- Kapitel 4 med beskrivelse af idrættens organisering.
- Kapitel 5 hvori skildres idrætsforeningernes vilkår og betingelser.

BIND II indeholder:

- Kapitel 6 om idrættens økonomi.
- Kapitel 7 med beskrivelse af idrættens placering i uddannelsessystemet.
- Kapitel 8 hvori gives et overblik over idrætsfaciliteter og idrætsplanlægning i Danmark.

BIND III indeholder:

- Kapitel 1 med indledning og sammenfatning af udvalgets forslag (genoptrykt fra BIND I).
- Kapitel 9 om betingelserne for en række idrætsligt dårligt stillede grupper med påpegning af initiativer, der kan forbedre vilkårene.
- Og i kapitel 10 fremsættes udvalgets forslag til forbedring af breddeidrættens vilkår.

ISBN 87-503-6662-9 (bd. 1-3)

ISBN 87-503-6664-5 (bd. 1)

Ka 00-60-bet.

Special-Trykkeriet Viborg a-s

BREDDEIDRÆTTEN I DANMARK

BIND I

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1: INDLEDNING	11
1.1. <u>Udvalgets nedsættelse og virksomhed.</u>	11
1.2. <u>Betænkningens opbygning</u>	15
1.3. <u>Sammenfatning af udvalgets forslag</u>	16
 Kapitel 2: DANSK IDRÆT	 23
2.1. <u>Den danske idrætshistorie</u>	23
2.1.1. Indledning	23
2.1.2. Bondens lege og spil og adelens eksercitier	24
2.1.3. Den tyske gymnastik	24
2.1.4. Den svenske gymnastik	26
2.1.5. Den engelske sport	27
2.1.6. Det tyvende århundrede	30
2.1.7. Idrættens hovedorganisationer	31
2.1.8. Skolen, gymnastikken og sporten	32
2.2. <u>Definition og afgrænsning</u>	35
2.2.1. Gymnastik, sport og idræt	35
2.2.2. Operationel opdeling af idrætsaktiviteten	40
2.2.3. Elite- bredde	41
2.2.4. Idrættens enhed?	45
2.2.5. Folkelighed og amatørisme	49

Kapitel 3: IDRÆTTENS SAMFUNDSMÆSSIGE PLACERING	53
3.1. <u>Udviklingen i levestandarden i de seneste 10-20 år.</u>	53
3.1.1. Indledning	53
3.1.2. Befolkningens levestandard: Arbejde og fritid	54
3.1.3. "Fritidssamfundet"	56
3.1.4. Befolkningens holdning til fritiden og faktiske fritidsanvendelse på udvalgte områder	51
3.2. <u>Idrættens funktioner.</u>	67
3.2.1. Indledning	67
3.2.2. Idrættens sundhedsmæssige funktion	68
3.2.3. Idrættens sociale funktion	72
3.2.4. Idrættens kulturelle funktion	76
3.2.5. Idrættens politiske funktion	79
3.3. <u>Befolkningens idrætsdeltagelse.</u>	83
3.3.1. Generelle træk af udviklingen	83
3.3.2. Befolkningens idrætsdeltagelse	87
3.3.3. Idrætsdeltagelsen under idrættens hovedorganisationer m.m.	90
3.3.4. Idrætsdeltagelse efter alder	97
3.3.5. Idrætsdeltagelse efter køn	98
3.3.6. Idrætsdeltagelse efter social-økonomiske vilkår	103
Kapitel 4: IDRÆTTENS ORGANISERING	107
4.1. <u>Historisk baggrund.</u>	107
4.2. <u>Idrættens hovedorganisationer.</u>	111
4.2.1. Dansk Idræts-Forbund	115
4.2.2. De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger	121
4.2.3. De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger	125
4.2.4. Dansk Firmaidrætsforbund	130
4.2.5. Samarbejde mellem organisationerne	135
4.2.6. Problemer ved idrætsorganisationernes struktur	138

4.3.	<u>Anden idébestemt organisering.</u>	140
4.3.1.	Særlige idrætsorganisationer	140
4.3.2.	Friluftsrådet	144
4.3.3.	Dansk Ungdoms Fællesråd	144
4.3.4.	Idræt i oplysningsforbundene/aftenskolen	146
4.4.	<u>Offentlige tilbud</u>	147
4.5.	<u>Kommercielle tilbud</u>	149
4.6.	<u>Uorganiserede aktiviteter.</u>	150
Kapitel 5: FORENINGENS FUNKTION OG ROLLE		153
5.1.	<u>Den danske Forening.</u>	153
5.1.1.	Foreningen som organisationsmodel	153
5.1.2.	Antal og størrelse	156
5.1.3.	Forskellige foreningstyper	159
5.1.4.	De frivillige ledere	163
5.2.	<u>Indholdet i organisationernes uddannelser.</u>	169
5.2.1.	Historisk baggrund	169
5.2.2.	Foreningernes uddannelsesmuligheder	170
5.2.3.	Idrætsorganisationernes uddannelser	172
5.2.4.	Nye krav til uddannelserne	175
5.3.	<u>Administrative krav og byrder.</u>	177
5.3.1.	Forholdet til det offentlige	177
5.4.	<u>Samspil mellem idrætsarbejdet og det øvrige børne- og ungdomsarbejde i lokalsamfundet.</u>	181
5.4.1.	Forholdet til det øvrige frivillige arbejde	181
5.5.	<u>Foreningens aktuelle situation.</u>	183

Kapitel 6: IDRÆTTENS ØKONOMI	187
6.0. <u>Kapitlets opbygning</u>	187
6.1. <u>Idrættens finansiering</u>	183
6.1.1. Opgørelse af idrættens finansiering i 1972 og 1984	188
6.1.2. Afgrænsning af udgifter til frivillig idræt	192
6.1.3. Idræt: En sektor med omfattende offentlig finansiering og stort indslag af gratisydelse	194
6.2. <u>Offentlige tilskud til frivillige idrætsorganisationer</u>	196
6.2.1. Statstilskud	197
6.2.1.1. Tipsloven	197
6.2.1.2. V6-spillet	200
6.2.1.3. Fritidsloven	200
6.2.1.4. Loven om eliteidrættens fremme	203
6.2.2. Amtskommunale tilskud	206
6.2.3. Kommunale udgifter	207
6.2.3.1. Udgifter til idrætsanlæg og øvrige udgifter	207
6.2.3.2. Kommunale støtteordninger	215
6.3. Hovedorganisationernes økonomi	216
6.4. <u>Foreningernes indtægter og udgifter</u>	226
6.4.1. Foreningernes indtægter	226
6.4.2. Foreningernes udgifter	230
6.5. <u>Finansieringen af andre idrætstilbud</u>	233
6.5.1. Økonomien i forbindelse med bevægelsesfagene under lov om fritidsundervisning, kapitel III:	
Fritidsundervisning for voksne	233
6.5.2. Ungdomsskoler, ungdomsklubber m.m.	235
6.5.3. Den uorganiserede idræt	237
6.5.4. De kommercielle idrætstilbud	240
6.6. <u>Vurdering af befolkningens forbrug i forbindelse med idræt</u>	241

6.7.	<u>Idrættens samfundsøkonomiske betydning.</u>	248
	Bilag I: Kommunale støtteordninger	255
	Bilag II: Hovedorganisationernes indtægter og udgifter	265
Kapitel 7: IDRÆT I UDDANNELSERNE		283
7.1.	<u>Børnehaver og fritidshjem.</u>	283
7.2.	<u>Folkeskolen m.v.</u>	286
7.2.1.	Folkeskolen	286
7.3.	<u>Ungdomsuddannelserne.</u>	290
7.3.1.	Gymnasiet	290
7.3.2.	Erhvervsfaglige grunduddannelser	293
7.4.	<u>Samspil mellem idrættens i ungdomsuddannelserne og idrættens i fritiden.</u>	295
7.5.	<u>Voksenuddannelser.</u>	296
7.5.1.	2-årige HF-kurser og enkeltfag HF	296
7.5.2.	Idrætshøjskoler	297
7.6.	<u>Videregående uddannelser.</u>	298
7.6.1.	Indledning	298
7.6.2.	Lærerseminarierne	298
7.6.3.	Børnhave- og fritidshjemsseminarierne	299
7.6.4.	Private gymnastikinstitutter	300
7.6.5.	August Krogh Instituttet/Gymnastikteoretisk Laboratorium A&B, Danmarks Højskole for Legemsøvelser og Institut for Idræt ved Odense Universitet	301

Kapitel 8: IDRÆTSANLÆG	305
8.1. <u>Generel oversigt over udviklingen i idrætsanlæg de seneste 10 år.</u>	305
8.2. <u>Forskellige typer idrætsanlægs anvendelse og antal.</u>	312
8.2.1. Standardiserede idrætsanlæg udendørs	313
8.2.2. Standardiserede idrætsanlæg indendørs	317
8.2.3. Andre idrætsfaciliteter	324
8.2.4. Byernes fri-arealer og det åbne lands rekreative områder	327
8.2.5. Samværsfaciliteter	332
8.3. <u>Offentlig planlægning.</u>	334
8.3.1. Indledning	334
8.3.2. Særlig lovgivning om idrætsplanlægning	335
8.3.3. Lands- og regionplanlægningens betydning for friluftslivet og idrætten	337
8.3.4. Kommune- og lokalplanlægningens betydning for friluftslivet og idrætten	338
8.3.5. Planlægning og krav til information	342
8.3.6. Idrættens forskelligartede krav til faciliteter	343
Kapitel 9: IDRÆT FOR SÆRLIGE GRUPPER	345
9.1. <u>Særlige idrætsgrupper.</u>	345
9.1.1. Foreningslivets muligheder over for de særlige grupper	348
9.2. <u>Idrætsaktiviteter for særlige grupper.</u>	349
9.2.1. Ældre	349
9.2.2. Idræt for arbejdsledige eller idræt i dagtimerne	353
9.2.3. Flygtninge	355
9.2.4. Indvandrere	357
9.2.5. Unge med socialt vanskelige vilkår	359
9.2.6. Handicappede	362

9.2.7.	Befolkningen i de større byers centrale bydele ..	367
Kapitel 10:	FORSLAG TIL FORBEDRING AF BREDDEIDRÆTTENS VILKÅR . . .	369
10.1.	<u>Grundlæggende forudsætninger for forslagene.</u>	369
10.2.	<u>Generelle forslag.</u>	374
10.2.1.	Indledning	374
10.2.2.	Udvikling, omstilling og forsøg	375
10.2.3.	Kurser og andre uddannelses tilbud	378
10.2.4.	Fritidsvejledere og foreningskonsulenter	383
10.2.5.	Lettelse af de administrative byrder	385
10.2.6.	Decentrale og fleksible aktivitetsanlæg	388
10.2.7.	Forsknings- og udviklingsarbejde	391
10.2.8.	International udveksling	393
10.2.9.	Forslag til særforanstaltninger for enkelte særli- ge grupper.....	394
10.2.10.	Udvalgets øvrige forslag, henstillinger m.v.	395
10.3.	<u>Forslag til ændring af lov om fritidsundervisning</u> <u>m.v. kap. II: "Fritidsvirksomhed for børn og</u> <u>unge".</u>	399
10.3.1.	Indledning	399
10.3.2.	En forhøjelse af maksimumbeløb for lokaletilskud til 138 kr./t. og ændring af 25-års grænsen	399
10.3.3.	Forslagenes økonomiske konsekvenser for staten og kommunerne	408
10.3.4.	Breddeidrætsudvalgets henvendelse til folkeoplys- ningsudvalget	409
	Bilag III: Beregning af meromkostninger som følge af udvalgets forslag	417

Kapitel 1

INDLEDNING

1.1. Udvalgets nedsættelse og virksomhed.

Udvalget blev nedsat i begyndelsen af juni 1985 med følgende kommissorium:

"Udvalget har til opgave at skildre breddeidrættens udvikling og vilkår de seneste år - herunder beskrive de ændringer, der er sket i idrætsdeltagelsens omfang og indhold.

På baggrund heraf er det udvalgets opgave at vurdere foreningens funktion og muligheder som organisator af idræt og fremsætte forslag til forbedring af vilkårene for dette arbejde.

Udvalget forventes at overveje foranstaltninger, der kan forbedre vilkårene for de idrætsligt set dårligt stillede grupper af befolkningen, herunder mennesker - især ældre - uden særlig idrætserfaring, arbejdsledige og mennesker med skiftende arbejdstid, gæstearbejdere og unge med socialt vanskelige vilkår, samt mennesker, der bor i det indre af store byområder, handicappede og familien som samlet bruger.

Udvalget forventes at komme med forslag til, hvordan leder- og instruktøruddannelserne kan udvikles med henblik på at imødekomme de nye brugergruppers behov. Det bør overvejes, hvorledes rekrutteringen af kvinder til leder- og instruktørarbejdet kan stimuleres.

Udvalget skal vurdere lovgivning og bestemmelser, der berører breddeidrætten og overveje forslag til forenklinger og administrative lettelser.

Udvalget skal særligt vurdere bestemmelserne om interessegrupper for børn og unge (fritidsundervisningslovens kapitel II) og følgerne af, at ungdomsklubber og socialt-pædagogiske foranstalt-

ninger under bistandsloven overgår til bloktilskud.

Udvalget skal stille forslag til ændring af bestemmelserne om interessegrupper, således at disse bliver udgiftsneutrale i forhold til anden social-pædagogisk virksomhed.

Udvalget har endvidere til opgave at overveje muligheden for forbedringer af planlægningen af idrætsfaciliteter og herunder fremsætte forslag om nye typer af ressourcebesparende og "skrabede" anlæg med henblik på en decentral investeringspolitik.

Det forventes, at udvalget fremlægger en vurdering af de økonomiske konsekvenser af de fremsatte forslag, idet der herved tages hensyn til de almindelige økonomiske forhold i samfundet. Udvalgets vurdering må endvidere hvile på det synspunkt, at det frivillige initiativ stadig må have en central placering i udvikling og organisering af idrætslivet.

Det forudsættes, at udvalget i sit arbejde holder sig i nær kontakt med organisationer som Dansk Handicap Idræts-Forbund, Landsforeningen for Pensionistidræt, Trimkomiteen, Landsudvalget for Skoleidræt, Dansk Idrætslærerforening, fagbevægelsen og andre organisationer og grupper, som arbejder med udviklingen af idrætstilbud.

Udvalget forventes at færdiggøre sit arbejde inden 1. april 1986, idet det dog forventes, at der afgives en særudtalelse inden 1. november 1985 om spørgsmålet om interessegruppernes forhold i tilfælde af ungdomsklubbers og andre social-pædagogiske foranstaltningers overgang til bloktilskudsfinansiering."

Udvalget blev sammensat af repræsentanter for idrættens fire hovedorganisationer, en repræsentant for Foreningen af Folkehøjskoler, 2 af kulturministeren udpegede repræsentanter samt repræsentanter for forskellige offentlige myndigheder.

Udvalget fik følgende medlemmer:

Formand:

Jørgen Harder Rasmussen, Kulturministeriet

Hovedorganisationerne:

Bent Agerskov, Dansk Idræts-Forbund

Mogens Løppenthien, De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger

Birthe Husbond, De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger

Tage Carlsen, Dansk Firmaidrætsforbund

Andre organisationer:

Ove Korsgaard, Foreningen for Folkehøjskoler

Udpeget af kulturministeren:

Bente Lisby

Inga Skjærris-Nielsen

Offentlige myndigheder:

Birgitta Broberg, Kommunernes Landsforening

Claus Bøje, Kulturministeriet

Carl Nissen, Undervisningsministeriet

Ib Vindelev, Amtsrådsforeningen i Danmark

Kirsten Vintersborg, Miljøministeriet

Som sekretær for udvalget beskikkedes fuldmægtig Jørgen Øllgaard, Kulturministeriet.

Som eksterne sekretærer har været tilknyttet cand.mag. Bjarne Ibsen (kap. 4), cand.phil. Søren Riiskjær (kap. 5), cand.polit. Klaus Nielsen (kap. 6) og cand.polit. Carsten Haurum (afsnit 6.2.3.2. og Bilag I).

Desuden har civ.økon. Ebbe Rosengård og stud.scient.soc. Knud Larsen været tilknyttet på forskellige tidspunkter.

Som bisiddere har fuldmægtig Pernille Bahnson (Amtsrådsforeningen) og fuldmægtig Mogens Karbo (Kommunernes Landsforening)

deltaget i møderne.

I februar 1986 udtrådte Claus Bøje af udvalget.

Udvalget har afholdt 16 møder, herunder 2 internatmøder. Der har været nedsat flere underudvalg.

Som led i udvalgets arbejde har udvalget i efteråret 1985 gennemført en spørgeskemaundersøgelse af idrætsforeningernes vilkår. Resultatet herfra blev offentliggjort i maj 1986 i rapporten "Den danske idrætsforening - resultater fra breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse". I december 1985 gennemførtes i samarbejde med Halinspektørforeningen ligeledes en undersøgelse af kapacitetsudnyttelsen i danske idrætshaller, ligesom udvalget i foråret 1986 udskrev en priskonkurrence om "Idrætten i fremtidens samfund".

Som pålagt i kommissoriet afgav udvalget i december 1985 særudtalelse til kulturministeren om spørgsmålet om interessegruppernes forhold i tilfælde af ungdomsklubbers og andre social-pædagogiske foranstaltningers overgang til bloktilskudsfinansiering. Forslaget, som bl.a. gik ud på, at retten til at etablere interessegrupper forbeholdes foreninger og andre private organisationer, blev senere fremsat af undervisningsministeren og vedtaget i folketinget.

Udvalget har været i kontakt med organisationer og grupper, som arbejder med udviklingen af idrætsstilbud. Det gælder bl.a. Dansk Handicap Idræts-Forbund, Landsforeningen for Pensionistidræt, Trimkomiteen, Friluftsrådet, Dansk Ungdoms Fællesråd, Dansk Folkeoplysnings Samråd, Landsudvalget for Skoleidræt, Dansk Idrætslærerforening, de højere uddannelsesinstitutioner samt forskellige offentlige myndigheder.

I forsommeren 1986 udsendtes et debatoplæg, hvori udvalget skitserede sine forslag. Oplægget blev udsendt til organisationer og lokale idrætsforeninger. Det blev desuden fremlagt ved en konference den 2. juni 1986. Ved denne konference præsenterede udvalget nogle af sine overvejelser, og udvekslede synspunkter med ovennævnte organisationer og institutioner m.fl.

Blandt andet af hensyn til de tidsmæssige rammer som offentlighedsfasen stillede, anmodede udvalget Kulturministeren om udsættelse af fristen for afslutning af arbejdet.

Herudover har udvalget løbende - bl.a. gennem orienterende møder mellem formændene - holdt sig i nær kontakt med det af undervisningsministeren nedsatte folkeoplysningsudvalg.

1.2. Betænkningens opbygning.

Som nævnt i kommissoriet skulle udvalget skildre breddeidrættens udvikling og vilkår i de seneste år. Denne skildring, som findes i kapitlerne 2-9, danner grundlag for udvalgets forslag, der findes i kapitel 10.

I kapitel 2 søger udvalget bl.a. på baggrund af den danske idrætshistorie at definere og afgrænse ord og begreber, som indgår i fremstillingen.

I kapitel 3 redegøres for idrættens placering og betydning i dagens kulturelle mønster. Bl.a. beskrives befolkningens idrætsvaner og ændringer i idrætsdeltagelsens omfang og indhold i de seneste årtier.

I kapitel 4 beskrives idrættens aktuelle organisering herunder idrættens hovedorganisationer, andre frivillige organisationer, offentlige og kommercielle tilbud m.m.

I kapitel 5 skildres idrætsforeningernes vilkår og betingelser. Der gengives bl.a. en række oplysninger indsamlet gennem den foreningsundersøgelse, som udvalget foretog i efteråret 1985.

I kapitel 6 gives et overblik over udviklingen i idrættens økonomi især i perioden fra begyndelsen af 70'erne og til i dag. Beskrivelsen retter sig såvel mod de mindre økonomiske enheder i foreningerne, som mod de samlede offentlige tilskud til idrætten

og mod den betydning idrætten har i den samfundsøkonomiske helhed m.m.

I kapitel 7 beskrives idrættens placering i uddannelsessystemet.

I kapitel 8 gives en oversigt over idrætsanlægs anvendelse og antal, og der redegøres for den offentlige planlægning på området.

I kapitel 9 belyses idrætsbetingelserne for en række idrætsligt dårligt stillede grupper af befolkningen, og der påpeges foranstaltninger, som kan forbedre vilkårene. Forslagene til foranstaltninger er dog nærmere beskrevet i kapitel 10's almene forslagsdel.

I kapitel 10 fremsætter udvalget så sine forslag til forbedring af breddeidrættens vilkår. Fremstillingen er delt op i to afdelinger.

1.3. Sammenfatning af udvalgets forslag.

Udvalget opfatter fritidspolitikken mål som - på tværs af aldersmæssige, uddannelsesmæssige, kønsmæssige og sociale forskelle - at fremme aktiviteter og samvær i fritiden i overensstemmelse med de enkelte menneskers behov og ønsker. Fritidspolitikken skal fremme menneskers kreativitet og fysiske, psykiske og sociale udvikling.

Udvalgets forslag hviler på den grundbetragtning, at idræt er et element i en samlet fritidspolitik. Idrætten har gennem sine brede aktiviteter - også af ikke-idrætslig karakter - et snævert slægtsskab med det øvrige idébetonede og folkeoplysende arbejde. Idræts-, fritids- og kulturpolitikken for det samlede frivillige idébetonede arbejde udgør således en enhed. Udvalgets forslag

berører derfor alle initiativtagere på området, dvs. idrætsforeninger og andre initiativtagere fra idrætten, de politiske og religiøse bevægelser, spejderbevægelsen, organiserede ungdomsgrupper osv.

Breddeidrætsudvalget har set det som sin væsentligste opgave at stille forslag, som kan bidrage til en forbedring af betingelserne for det frivillige arbejde med fritidsvirksomhed i lokalsamfundet. Man ønsker at stimulere et idrætssliv, hvor hverken alder, fysiske forudsætninger eller holdninger betyder uoverstigelige barrierer for en aktiv indsats.

Udvalgets forslag kan opdeles i generelle forslag til initiativer, som administrativt og økonomisk vil være med til at forbedre vilkårene, og i forslag, som specifikt vedrører en forbedring af tilskudsmulighederne ifølge fritidsundervisningslovens kap. 2: Fritidsvirksomhed for børn og unge.

Udvalget stiller elleve forslag (se afsnit 10.2.) til initiativer, som vil kunne forbedre vilkårene på en række områder.

Det 1. forslag er, at der afsættes 20 mio. kr. til en aktivitetspulje til udvikling, omstilling og forsøg. Den store stigning i idrætsdeltagelsen i de seneste tiår har nødvendiggjort, at der gives foreninger og andre initiativtagere mulighed for at nyskabe, ændre og udvikle fritidsvirksomheden, så den kan imødekomme de lokale behov.

Ved fordeling af midlerne skal bl.a. tages hensyn til, at der kan foregå integration og mere åbne aktivitetsformer, selvorganisering og at aktiviteterne har kulturel bredde. Herudover kan initiativerne, der involverer befolkningsgrupper med særlige idrættslige vanskeligheder, støttes.

Fordelingen af midlerne skal varetages af amtskommunerne eller Kulturministeriet.

I forlængelse af denne aktivitetspulje foreslår udvalget, som det 2. forslag, at der afsættes 1 mio. kr. til forsøgs- og udviklingsarbejde af mere overordnet karakter inden for idrætten. Midlerne foreslås administreret af Kulturministeriet.

I lighed hermed foreslås som det 3. forslag, at Undervisningsministeriets midler til forsøgsarbejde inden for såvel idrætten som det øvrige frivillige idébetonede arbejde forøges med 1 mio. kr.

Det 4. forslag går ud på, at der til støtte for lokale og regionale uddannelsesinitiativer afsættes 10 mio. kr., som fordeles af amterne.

Af andre uddannelsesinitiativer foreslås 2 mio. kr. afsat til en højskolepulje, hvis formål er at yde støtte til foreningslederes og -instruktørers højskoleophold. Midlerne fra dette 5. forslag foreslås administreret af idrætsorganisationerne.

Ligeledes foreslås Undervisningsministeriets såkaldte § 101-midler (fritidslovens § 101) suppleret. Mulighederne for at opnå statstilskud til uddannelse af ledere og lærere i idræts- og ungdomsarbejdet foreslås forbedret ved, at § 101-midlerne - som udvalgets 6. forslag - suppleres med 10 mio. kr.

Som det 7. forslag foreslås, at mulighederne for at få tilskud til ansættelse af fritidsvejledere eller -konsulenter i idrætsarbejdet forbedres. Der foreslås afsat 17.5 mio. kr. hertil, hvoraf de 2,5 mio. kr. skal reserveres konsulentvirksomhed vedrørende handicappede. Såvel kommuner som private initiativtagere skal kunne opnå støtte af midlerne, der administreres gennem Undervisningsministeriets såkaldte § 100-midler (fritidslovens § 100 vedrørende løntilskud til konsulentvirksomhed).

Udvalget skal ligeledes pege på områder, hvor der kan ske en lettelse af de administrative byrder. Det drejer sig om lempelse af dokumentationspligt, arbejdsløshedslovgivning m.m., forhøjelse af grænse for omsætning ved regnskabspligt vedrørende moms, administrativ medhjælp samt fritagelse af idrætsfonde og -foreninger for selvangivelsespligt. Forslaget vedrørende momsgrænsen

vil indebære et statsligt provenutab, som vurderes til ca. 10-12 mio. kr. (forslag 8).

Som det 9. forslag foreslås, at der afsættes en rådighedspulje på 4 mio. kr. til opbygning af decentrale og fleksible aktivitetsanlæg. Kulturministeriet skal i samarbejde med Bolig-, Miljø- og Undervisningsministeriet inspirere til og deltage i udviklingsopgaver. Det er endvidere hensigten, at organisationer, foreninger, kommuner o.a. kan søge støtte til etablering af idræts- og motionsfaciliteter i lokalsamfundet. Udbygningen bør bygge på principper om decentralisering, fleksibilitet, ukonventionelle løsninger, selvforvaltning og tilgængelighed.

Det 10. forslag anbefaler, at der til humanistisk og samfundsvidenskabelig forsknings- og udviklingsarbejde afsættes 1 mio. kr. Midlerne administreres af Idrættens Forskningsråd og kan tildeles forskningsstipendier, videreuddannelse og formidling m.m. inden for området.

Og som det 11. forslag skal foreslås, at der afsættes en pulje til international udveksling på 1 mio. kr., som administreres af Kulturministeriet. Der skal af puljen kunne ydes tilskud til foreninger, grupper og enkeltpersoners udvekslingsrejser til udlandet, hvori der er involveret forskellige former for idrætsaktiviteter - dog ikke turneringsdeltagelse.

Udvalget skal yderligere stille forslag om særlige initiativer for handicapidrætten. For det første, at der - som indeholdt i forslag 7 - kan ansættes særlige handicapkonsulenter eller -vejledere. For det andet og tredje stille forslag om særlige vilkår for handicappede i fritidsloven: Dels at 25-års reglen ophæves for handicappede og dels at hver handicappet beregnes som •2 deltagere i interessegrupper for børn og unge, samt at kommunen kan godkende ekstra instruktør til interessegrupper med tre eller flere handicappede deltagere.

Ud over de nævnte forslag retter udvalget henstillinger eller anmodninger vedrørende idrætten i uddannelsessystemet, i planlægningen og i massemedierne samt vedrørende positiv særbehandling

af kvinder.

På uddannelsesområdet påpeges nødvendigheden af, at idrætsfaget styrkes i alle typer uddannelse, og det anbefales, at der oprettes et universitetsprofessorat i idrætsmedicin.

På planlægningsområdet påpeges nødvendigheden af, at planlægning og udbygning af faciliteter, områder o.l. i fremtiden tager udgangspunkt i lokalmiljøet og de aktuelle behov. Der må således tages hensyn til de særlige idrætsformer og til, at udbygninger kan ske gennem ukonventionelle løsninger m.m., som går på tværs af den almindelige sektorplanlægning.

Udvalget skal ligeledes fremføre, at man gerne ser en behandling af breddeidrætten i massemedierne, som kan skærpe interessen for en aktiv deltagelse i idræt.

Udvalget konstaterer i den almindelige udredning, at kvinders relative andel af instruktører og ledere er lille. For at få flere kvinder aktivt ind på dette centrale område i foreningsidrætten skal man pege på muligheden af at indføre positiv særbehandling. Dette kunne fx ske ved at indføre kønskvotering i de højere organer i idrætsorganisationerne. Man opfordrer organisationer og foreninger til at overveje simple strukturændringer, som kan fremme kvinders engagement.

Den anden hovedafdeling af udvalgets forslag omhandler forslag til ændring af fritidsloven. Det er omtalt i afsnit 10.3.

Forslaget består af to elementer: En forhøjelse af maksimumbeløb for lokaletilskud (fra 50 til 138 kr./t.) og en ændring af 25-års grænsen. Hensigten med forslaget er at udligne den forskel, som i dag er mellem foreninger i egne eller lejede lokaler og foreninger, som får lokaler stillet vederlagsfrit til rådighed af kommunerne.

Maksimalbeløbet er ikke blevet reguleret siden 1974 og udvalget foreslår en regulering heraf, som bedre svarer til det nuværende behov. Herudover foreslås en årlig reguleringsmekanisme.

Hvad angår fritidslovens 25-års grænse - at der stort set kun kan ydes lovpligtige lokaletilskud til foreningernes medlemmer under 25 år - foreslås, at kommunerne kan opnå (50%) statsrefusion også af de lokaletilskud, som man frivilligt yder ud over det lovpligtige.

Forslaget betyder, at en kommune vil kunne få statsrefusion af merudgifterne ved både en fuldstændig ophævelse af 25-års grænsen og ved en lempelse heraf.

Selv om det i beregningerne forudsættes, at kun de foreningstyper, som i dag kan opnå tilskud, vil få støtte, vil det være vanskeligt at vurdere de økonomiske konsekvenser af dette forslag. Merudgifterne vil afhænge af, i hvor høj grad kommunerne vil udnytte ordningen.. Udnyttes denne 50% vil de maksimale merudgifter være ca. 200 mio. kr. og ved 100% udnyttelse ca. 300 mio. kr. De reelle merudgifter vil dog på samfundsplan være noget mindre, da kommunerne allerede i dag yder væsentlige frivillige tilskud.

Breddeidrætsudvalget finder det aktuelt og nødvendigt med en ændring af fritidslovens lokaletilskudsregler på de nævnte områder. Selv om man finder andre dele af loven utidssvarende, har man ikke set det som sin opgave at stille forslag til mere principielle ændringer, alt imens det siddende folkeoplysningsudvalg arbejder hermed i et helhedsorienteret perspektiv.

Breddeidrætsudvalget har dog valgt at rette en henvendelse til folkeoplysningsudvalget. Der fremføres nogle mere principielle synspunkter om forbedring af vilkårene for idræts- og ungdomsarbejdet - bl.a. med henvisning til de principper, som er nedfældet i betænkningen om "Fritidsvirksomhed for børn og unge", kap. 5. Der fremføres mere konkrete synspunkter vedrørende ligestilling af motionsgymnastik i aftenskolen og gymnastik i foreningerne. Synspunkterne vedrører ligeledes betalt frihed til uddannelse, mulighed for kombinationsansættelser og -stillinger samt opfordring til, at folkeoplysningsudvalget overvejer en genindførelse af støtten til foreningers egne eller lejede udendørsanlæg.

Breddeidrætsudvalget betragter de i henvendelsen til folkeoplysningsudvalget fremførte forslag vedrørende fritidsloven - generelle som specifikke - som delelementer i en helhedsorienteret fritidspolitik, som folkeoplysningsudvalget opfordres til at inddrage i overvejelserne.

Kapitel 2

DANSK IDRÆT

2.1. Den danske idrætshistorie.

2.1.1. Indledning.

Hvis man betragter dansk idræts historie gennem de sidste 200 år, viser det sig, at ordet "idræt" langt fra dækker det samme indhold gennem perioden. Der skete store ændringer i 1780'erne og igen i 1880'erne, og der synes atter at være store forandringer på vej i dag.

I sin oprindelige nordiske betydning betegnede idræt gerning, handling og håndværk, især hvad angår tillærte legemlige og åndelige færdigheder. Brugen af ordet i mere snæver betydning som aktivitet, dåd og bedrift i forbindelse med legemsøvelser kommer først til i det forrige århundrede. I den betydning har "idræt" været betegnelse for løb (kapgang), spring og kast, eller leg og legemsøvelser som for fornøjelsens eller øvelsen af kroppens skyld indgik i tidligere tiders livsformer. I det følgende vil ordet "idræt" blive anvendt om forskellige former for legemskultur og øvelser, som har været fremherskende de sidste par århundreder i Norden, og som er kendetegnet ved at være kropsøvelser legemlig aktivitet eller bevægelse - udført uden for arbejdslivet og -tiden.

I afsnit 2.2. vil der blive foretaget en nærmere afgrænsning af, hvad idræt populært er en samlebetegnelse for (fx gymnastik og sport), bl.a. med baggrund i idrætshistorien, og hvilke differentieringer samfundsudviklingen har medført på idrættens område.

2.1.2. Bondens lege og spil og adelens eksercitier.

I 1700-tallets bondesamfund havde bønderne en lang række lege og spil, som de morede sig med og dystede i. Fritid i nutidig forstand havde de ikke; men de havde en del pauser i arbejdsdagen, især i de stille vintermåneder, og de havde mange festdage, hvor de dyrkede den tids idræt. Fastelavnsfesten var en af de store festdage med mange lege og spil.

Idrætsforeninger fandtes ikke. Man samledes derimod rundt om på gårdene til legestue og i landsbygaden til spil og dyst. At være byens stærkeste karl var noget beundringsværdigt, men karakteristisk for mange af den tids lege og idrætter var i øvrigt, at meningen ikke nødvendigvis var at finde en vinder.

Blandt adelen dyrkede man en anden form for idræt, nemlig de såkaldte eksercitier. De bestod især af kunstridning, stødfægtning og høvisk dans. Den høviske dans kan i dag genfindes i menuet og lancier, og reminiscenser af kunstridningen kan man finde i cirkus ved hestenumrene der. Eksercitierne byggede ikke på kamp og konkurrence, som det kendes i sporten, men på høviske manerer. I idrætstimerne skulle adelens unge lære en galant, ærbødig og agtværdig optræden. Det krævede mange timers og års træning, og det skete under ledelse af eksercitiemestre, som den tids idrætslærere blev kaldt.

2.1.3. Den tyske gymnastik.

Omkring 1780 begyndte ordet "idræt" at få en ny betydning. Adelen mistede interessen for de adelige eksercitier, men begyndte i stedet at lægge vægt på rekreative sportsaktiviteter som ridning, jagt, lystsejls og fiskeri. I borgerskabet på kontinentet opstod en ny slags idræt, som blev kaldt gymnastik. Disse ændringer indtrådte samtidig med, at der skete store politiske og sociale omvæltninger i Europa. I Danmark blev der gennemført store landboreformer. Den mest betydningsfulde er stavnsbåndets opløsning i 1788.

I Danmark indførte man det, som populært blev kaldt tysk gymnastik, der hurtigt fik et ret militært præg. I Europa var man begyndt at føre krig på en ny måde. Tidligere marcherede to hære mod hinanden i store, stive kolonner, alle standsede på samme tid og fyrede på kommando. Men nu blev det moderne at foretage hurtige fremrykninger i mindre grupper. Det førte til, at soldaterne skulle kunne bevæge sig. De skulle kunne løbe, springe, klatre og svømme for at komme hurtigt frem og over forhindringer.

Træningen af disse færdigheder skulle begynde allerede i skolen. Den tyske gymnastik blev gjort obligatorisk i skolen fra 1814; men kun for drenge, da det kun var dem, der skulle være soldater. I skolen skulle man i idrætstimerne øve de militære færdigheder, så de senere kunne udvikles i rekrutskolen. Når drengene skulle have en gymnastiktime, bestod den i at springe, klatre, marchere og hugge. Øvelsespladsen og idrætsredskaberne var indrettet og udformet til den slags øvelser. Klavremaskinen - eller klavregalgen - var den tids vigtigste idrætsredskab.

Bønderne var langt fra begejstrede for, at deres drenge skulle bruge tid på idræt i skolen. De havde større gavn af dem hjemme på gården, mente de; og desuden nærede mange bønder et indædt had til hæren og soldatertjenesten, som alene var pålagt bondestanden. Når så den tyske gymnastik skulle dyrkes i skolen som fortræning til hæren, blev bøndernes fjendtlige indstilling til soldatervæsenet overført på gymnastikken.

Den frie forfatning 1848-49 åbnede for nye initiativer. Således vedtog bøndernes repræsentanter i folketinget i 1858 at afskaffe gymnastikundervisningen i almueskolen. Forslaget blev dog ikke ført ud i livet, da det ikke fik flertal i landstinget, hvor officererne, godsejerne og embedsstanden havde flertallet. Afstemningen i folketinget viser hvilken uvilje, der var i bondestanden mod gymnastik i skolen. Men fra 1861 begyndte en ny udvikling. Der blev nu oprettet frivillige skytteforeninger rundt om i hele landet. Den videre udvikling blev præget af nederlaget i 1864.

I krigen mod Tyskland tabte Danmark både Holsten og Sønderjyl-

land, og mange spurgte sig selv, om Danmark overhovedet kunne overleve som nation efter dette katastrofale nederlag. Endnu flere meldte sig ind i skytteforeningerne for frivilligt at være med til at styrke det nationale forsvar.

Der viste sig ret hurtigt to forskellige opfattelser af, hvordan det skulle ske. Groft sagt ville højrefolkene, altså godsejerne og officererne, gøre skytteforeningerne til en forskole til den gammelkendte hær, hvorimod venstrefolkene - bønderne - ville, at skytteforeningerne skulle være en del af en ny folkehær - et stort hjemmeforsvar.

Det førte også til forskellige opfattelser af, hvilke idrætsaktiviteter der skulle dyrkes i skytteforeningerne. Højrefolkene ville kun have skydning og forbød eksercits og gymnastik, hvorimod venstrefolkene netop ville have alle tre discipliner. Uden eksercits og gymnastik kunne man ikke få uddannet ordentlige soldater til folkehæren.

2.1.4. Den svenske gymnastik.

Det lykkedes ikke for bønderne at skabe en folkehær gennem skyttebevægelsen. Men til gengæld begyndte de at dyrke en anden gymnastik end den tyske, der også blev kaldt dansk gymnastik. I 1884 blev der på Vallekilde Højskole indført en svensk gymnastik, som hurtigt blev populær på landet. Den bredte sig fra højskolerne til de mange øvelshuse og forsamlingshuse, der i denne periode blev bygget rundt omkring i sognene.

I denne gymnastik lagde man vægt på øvelser, der kunne udvikle kroppen og gøre den harmonisk. Mange unge var præget af et hårdt arbejde ved landbruget. De havde ofte skæve rygge og stive skuldre, og gymnastikken skulle fjerne disse skavanker og give dem en rank og fri holdning. Gymnastikken skulle sætte et "adelsmærke" på kroppen.

Man brugte derfor øvelser som rundsving, sidebøjninger, lændebøjninger og mange andre. Men det var ikke nok, at man med disse

øvelser hurtigst muligt fjernede det forslidte udtryk fra kroppen. Øvelserne skulle også udføres smukt. Man havde den opfattelse, at menneskets sjæl fik det bedre af noget formfuldendt og stilfuldt. Et rundsving skulle derfor både fjerne stivheden i skuldrene, og udføres så smukt, at den kunne løfte sjælen og gøre sindet rankt og frit.

Også denne ændring inden for idrætten skete samtidig med, at der fandt store ændringer sted i hele samfundet. Billigt korn fra udlandet var medvirkende til, at bønderne fra 1880'erne begyndte at ændre dansk landbrug fra kornavl til kvægavl, og som følge deraf bygge andelsmejerier og andelsslagterier m.v. Men der blev i samme periode også oprettet friskoler, højskoler, frikirker, forsamlingshuse, brugsforeninger og meget andet.

Politisk kæmpede bønderne for at vælte højreregeringen. Det lykkedes i 1901, hvor parlamentarismen blev indført, og den første venstreregering kom til magten. Den gik naturligvis ind for den nye svenske gymnastik, og et par af de nye ministre gik endda til morgengymnastik.

Fra 1884 til 1901 blev den tyske gymnastik skubbet til side af den svenske. Det skete ikke 'uden kamp. Mange officerer protesterede voldsomt og angreb højskolerne for at skade landets interesser ved at gå ind for den svenske gymnastik. Til landsfesten i skydning og gymnastik i 1901 i København kunne man se, at næsten alle hold nu dyrkede svensk gymnastik; den blev også gjort obligatorisk som skolegymnastik.

Det er denne svenske gymnastik, grundtvigianerne kaldte folkelig, og som de foretrak frem for den tyske gymnastik og den engelske sport. Den svenske gymnastik var med til at give bondestanden kulturel identitet.

2.1.5. Den engelske sport.

Samtidig med at den svenske gymnastik fra 1880'erne vandt indpas på landet, brød den engelske sport for alvor igennem i byerne,

først og fremmest i København. Også det skete midt i store samfundsændringer. Byerne begyndte at blive industrialiserede. Jernbaner og dampskibsforbindelser knyttede landet sammen med udlandet, værksteder og fabrikker skød op, banker og nye butikker blev oprettet. Mange flere mennesker flyttede til byerne. Københavns befolkning blev mere end tredoblet i løbet af 30 år; og den gamle bys grænser blev sprængt. Med rasende fart blev der opført etagebyggeri på Nørrebro og videre ud. Byerne blev præget af et helt andet tempo, end man tidligere havde kendt. Det nye industrisamfunds formåen blev vist på store udstillinger, og ved industriudstillinger i 1888 blev den første nationale sportsfest afviklet i Danmark.

Indtil 1880'erne blev ordet sport kun brugt om adelige friluftsk aktiviteter som ridning, lystsejls, jagt og fiskeri. I ordbogen over det danske sprog står der: "Omkring 1880 var ordet sport ikke almindelig kendt i vort fødeland. Det benyttedes kun om de øverste rangklassers hestevæddeløb ved Eremitagen én gang om året, måske i forbindelse med sejls af enkelte grossererere".

Men i 1880'erne skete der en udvidelse af sportsbegrebet. Udvidelsen kom til udtryk i W. Hovgaards bog "Sport" fra 1888, der var den første egentlige bog om sport i Danmark. Til indledning skrev han: "Ved ordet sport forstås i England navnlig hestesport, jagt, fiskeri, lystsejls etc., hvorimod lege og spil som fodbold, cricket, lawn-tennis etc. kaldes "games", mens løben, springen etc. benævnes "athletics". Når ordet "sport" er sat uden på denne bog, så er det imidlertid i ordets danske betydning, der efterhånden er kommet til at indbefatte både egentlig sport, games og athletics".

Ifølge Hovgaard omfattede den egentlige sport kun aktiviteter som ridning, lystsejls, jagt og fiskeri, men efterhånden kom sportsbegrebet også til at omfatte forskellige former for boldspil, roning, atletik, brydning, vægtløftning osv.

Den udvidelse af sportsbegrebet, som fandt sted i 1880'erne, førte til store ændringer. Fra at ordet sport kun blev brugt om adelens rekreative aktiviteter, blev det udvidet til at omfatte

de discipliner, der voksede frem med borgerskabet og arbejderklassen. Det skete i samme periode, som industrialiseringen for alvor slog igennem i Danmark, og efterhånden som industrisamfundet udviklede sig, blev det udvidede sportsbegreb det normale begreb, og den nye form for sport blev den dominerende form for legemskultur. Så det vi i dag forstår ved sport har mindre end hundrede år bag sig.

Deri engelske sport kom til Danmark omkring 1865, da en privatperson tog en robåd med hjem fra England. Den blev efterlignet og de to første sportsklubber blev oprettet: Københavns Roklub og KVIK, og kaproningen begyndte. I 1867 blev den første kricketkamp spillet mellem Jylland og København. I 1879 blev der vist fodbold for første gang i nyere tid, og mange andre sportsgrene kom til: atletik, svømning, cykling, tennis, brydning og boksning.

I 1880'erne tog importen af engelsk sport for alvor fart. Man importerede engelske sportsregler, engelsk sportstøj, engelsk sportssprog, engelske sportstrænere, engelske sportsfolk, engelske sportsidealer osv.

Den engelske sport satte kap foran så mange aktiviteter som muligt: kapgang, kapsvømning, kaproning osv. Konkurrencen mellem hold eller enkeltpersoner blev fremhævet og systematiseret, bl.a. ved at der blev foretaget en reglementering og normering af spillene af hensyn til lighed i konkurrencebetingelser. Mange boldspil blev også præget af det. En del af bondestandens gamle lege og spil blev ændret, så der kunne konkurreres mere systematisk. Københavns Boldklub blev fx oprettet i 1876 som en langboldklub. Dette spil havde været kendt i århundreder. Men det varede ikke længe før kricket blev mere populært end langbold, formentlig fordi der heri var mere dynamik og tempo, og senere blev det endnu hurtigere fodboldspil det mest udbredte boldspil. Langbold blev et spil for piger i skolernes idrætstimer.

Sporten skulle først og fremmest indpode den ny tids dynamik i de unge. Idealet i den engelske sport kan ses i det olympiske motto: hurtigere - højere - stærkere. Industrisamfundet lagde vægt på hurtighed, fremdrift og styrke, og sporten blev en vigtig måde at

lære disse egenskaber på.

Dog var det kun amatørsport, som ifølge sportsbevægelsens ledende skikkelser kunne indlære disse egenskaber på den rette måde. Efter engelsk forbillede skulle amatørreglerne sikre lighed i udgangspunktet for konkurrencen ved at holde professionelle (erhverv) ude. Desuden var der i amatøridealene indlagt moralske egenskaber, som "fair play" og "sportsmanship".

2.1.6. Det tyvende århundrede.

I 1880'erne brød der som sagt to nye idrætter igennem i Danmark: den svenske gymnastik på landet og i skolesystemet og den engelske sport i byerne. De udviklede sig side om side gennem flere årtier, adskilt geografisk, socialt og kulturelt.

Men efterhånden begyndte den engelske sport også at vinde indpas på landet. Det begyndte i mellemkrigstiden, hvor discipliner som fodbold, håndbold og atletik vandt frem. Det skete ikke uden modstand fra tilhængerne af den svenske gymnastik. Men sporten lod sig ikke standse. Det var dog først efter 2. verdenskrig, at det gik stærkt. Mange mennesker - især mænd - gik fra gymnastik og gymnastiksalen over i sportsdisciplinerne og sportshallen. Også i skolen ændrede det sig. Skolegymnastikken mistede betydning og svandt til næsten ingenting gennem 70'erne. Sport blev nu i højere grad inddraget i idrætsundervisningen i skolen.

Sportens gennembrud på landet hænger igen sammen med store ændringer i samfundet. Der kom et nyt spring i industrialiseringen efter 2. verdenskrig. Det gjorde, at ikke kun byerne, men hele landet blev præget af industrisamfundet. Der kom en stor afvandring fra landbrug over til industri og serviceerhverv, og mange fabrikker og virksomheder flyttede ud eller blev oprettet på landet. I takt med disse ændringer blev sport det, som de fleste mennesker i dag forstår som rigtig "idræt".

2.1.7. Idrættens hovedorganisationer.

Denne udvikling har naturligvis ikke undgået at præge idrættens hovedorganisationer. Hvor disse på stiftelsestidspunkterne tidligst skytterne og Dansk Idræts-Forbund før århundredeskiftet, De Danske Gymnastikforeninger i 1929 og senest sammenlægningen i De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger i 1965 - havde hver sin kulturelle identitet, hver sit geografiske, sociale og idémæssige udgangspunkt, er der sket en vis udligning især gennem de seneste 20 år.

Oprindelig repræsenterede organisationerne forskellige former for idræt. Den folkelige idræt, skydningen og gymnastikken og den engelsk inspirerede sport fungerede uafhængigt af hinanden og stod ikke i noget egentligt modsætningsforhold, idet organisationerne havde deres egen "målgruppe".

Denne situation har ændret sig op gennem århundredet, hvor de enkelte organisationer groft sagt har taget de samme idrætsgrene på programmet. Først og fremmest har de folkelige organisationer taget sportens populære discipliner til sig, ligesom der er foregået en udligning af forskellighederne i takt med, at forskellene mellem amatørsporten og den "folkelige idræt" er blevet udlignet.

Dette har haft forskellige konsekvenser.

Dels er organisationerne kommet i konkurrence med hinanden, hvad angår hvervningen af medlemmer. Ikke mindst i takt med, at det offentliges støtte til idrætten er øget, har medlemstallet fået betydning i forhold til statslige og kommunale tilskud og tildeling af faciliteter.

Dels er der foregået en forvandling af organisationernes funktioner. Hvor disse opstod ud fra et ønske om at etablere et fællesskab om aktiviteter og kræfter, som forfulgte samme mål - fx medvirke til folkeoplysning eller karakterdannelse - så blev interessen i højere og højere grad at fremme det idrætslige element og specielt det sportslige. Set i forhold til organisati-

onernes oprindelseshistorie som brede kulturelle og politiske bevægelser kan man sige, at der er sket en "afpolitisering" op gennem århundredet.

Og dels kan man sige, at udligningen af aktivitetsmønsteret i organisationerne op gennem århundredet har medført en sådan udjævning, at nogen har talt om "idrættens enhed". Hermed menes, at idrætten er en stor bevægelse, som hænger sammen fra top til bund.

Denne forståelse af idrættens enhed er - især efter at elitesporten har fået en stadig større betydning i medierne, og hvad angår tildeling af ressourcer - af andre blevet imødegået med, at aktiviteters præstationsniveau og ambitioner er meget forskellige mellem toppen og resten. Det er således egentlig først inden for det sidste årti, at begrebet "breddeidræt" delvis som en modsætning til "eliteidræt", er kommet til at indgå i beskrivelsen af den danske idrætsverden. (Se iøvrigt afsn. 2.2.4.)

Men udviklingen af "breddeidrætten" skal naturligvis også ses på baggrund af den voldsomme kvantitative og kvalitative udvidelse af befolkningens idrætsdeltagelse især i de seneste 10-15 år. Velfærdssamfundet har gjort det muligt for stadig flere at dyrke idræt, og idrætten er med de stigende valgmuligheder og mere forskelligartede behov i befolkningen blevet differentieret i stadig flere former. Politisk er denne udvikling blevet knyttet til parolen "Idræt for alle".

2.1.8. Skolen, gymnastikken og sporten.

Udviklingen fra svensk gymnastik til engelsk sport aftegner sig fx i de love og cirkulærer, som gennem dette århundrede har defineret grundlaget for legemskulturen i folkeskolen.

I 1899 blev gymnastik både det overordnede begreb for legemskulturen i folkeskolen og den centrale disciplin. Men ved at gøre gymnastik til det overordnede begreb for både den svenske gymnastik og den engelske sport blev man nødt til at manipulere

med sproget og virkeligheden, hvilket har været medvirkende til at forvirre begreberne. Det gjorde man ved at skelne mellem to forskellige former for gymnastik: egentlig gymnastik og anvendt gymnastik. Den egentlige gymnastik var stort set identisk med den svenske, mens den anvendte var en blanding af gamle lege og engelsk sport. Den egentlige gymnastik blev den grundlæggende disciplin gennem de første årtier af det tyvende århundrede i folkeskolen.

I skoleloven af 1937 skelnede man ikke længere mellem egentlig gymnastik og anvendt gymnastik, men mellem gymnastik og idræt. Dog var ordet gymnastik stadig den samlede betegnelse for undervisningen - og gymnastik stadig den centrale disciplin. Men idrætten blev styrket med bl.a. det argument, at den skulle give større **lyst** og glæde ved at deltage i undervisningen.

I skoleloven af 1958 gled ordet gymnastik imidlertid ud som samlet betegnelse for undervisningen og blev erstattet af ordet legemsøvelser; og gymnastik som disciplin blev nu sideordnet med leg, boldspil, atletik og svømning. Dog blev gymnastikken stadig anset for at være en vigtig disciplin, hvilket fremgår af Den blå betænkning fra 1960, hvor der om disciplinernes betydning siges: "I almindelighed må gymnastikken dog - såvel pædagogisk som pladsmæssigt - være den disciplin, der først og fremmest må være bestemmende for den bygningsmæssige udformning".

De sidste rester af gymnastikkens centrale placering i folkeskolens legemskultur blev fjernet med skoleloven af 1975. Ordet idræt erstattede legemsøvelser som den samlede betegnelse for undervisningen, og gymnastik som disciplin fik i praksis en underordnet placering i forhold til sport og ekspressive aktiviteter, der som et helt nyt fagområde kom ind i undervisningen - endda med en fremtrædende placering i undervisningsvejledningen. Ekspressive aktiviteter var fri dans, rytmik og dramatisering.

Med loven af 1975 skete der således tre afgørende ændringer: for det første gled den svenske gymnastik endelig ud som det centrale fag i skolens legemskultur. For det andet kom de ekspressive

aktiviteter ind som et nyt fagområde. Og for det tredje kom sporten endelig frem som det centrale fag, efter at den gennem årtier allerede havde domineret inden for den frivillige idræt.

Sammenfattende kan om ordet "idræt" siges, at det historisk har haft forskellige betydninger, således at det i dag ofte bruges som en samlebetegnelse for en række forskelligartede og mere eller mindre populære legemlige aktiviteter udført i fritiden. Og uden at der kan konstateres nogen bestemt udviklingsretning, kan man konstatere, at sporten i dag er den dominerende form for kropskultur i vort samfund, men at der stadig kommer nye former til.

Der kan således konstateres en sammenhæng mellem samfundets vilkår og den form, der dominerer idrætten. I kapitel 3 søges kort skitseret, hvilke samfundsmæssige betingelser der er med til at betinge udviklingen i idrætten, bl.a. udviklingen i "fritiden", da denne er en absolut forudsætning for idrættens udviklingsbetingelser.

2.2. Definition og afgrænsning.

2.2.1. Gymnastik, sport og idræt.

Udviklingen af idrætsformerne har medført mange forskellige opfattelser af, hvad "idræt" er. Hvad man i almindelighed forstår ved ordet er historisk og samfundsmæssigt betinget, idet idrætten er underlagt social forandring, jfr. afsnit 2.1. Da "idræt" - og det i stadig højere grad synonymt anvendte ord "sport" - på den måde er blevet en samlebetegnelse for højst forskelligartede aktiviteter hvad angår organisation, aktivitetstype og -indhold, vil udvalget i det følgende mere præcist udrede betydningen af de væsentligste betegnelser.

Gennem de seneste 10 år er der opstået en række nye ord og ord-sammenstillinger, som betegnelse for nogle nye aktiviteter og tanker. Det er ord som trim, motion, kondi og jogging og ordsammensætninger som humanistisk idræt og breddeidræt. Hvor kunstige disse ord end kan virke, er de udtryk for en bestræbelse på at beskrive nogle nye aktiviteter og holdninger, hvor gamle betegnelser ikke længere dækker den faktiske virkelighed.

På linie med den udvidelse af betydningen af det gammelnordiske ord "idræt", som fandt sted med gymnastikkens og sportens udbredelse i sidste århundrede, kan man i dag opleve en voldsom udvikling i mangfoldighed i arten og indholdet i legemsøvelserne, en udvikling, som er blevet sammenfattet under betegnelsen "det udvidede idrætsbegreb".

Spørgsmålet om, hvad "idræt" egentlig er, er derfor blevet aktualiseret i de seneste ti år, hvor der er kommet mange nye aktiviteter til, som ikke var kendt tidligere. Da man udarbejdede betænkningen om "Idrætten og friluftslivet" i 1974, indgik betegnelsen "breddeidræt" ikke i beskrivelsen af idrætsbilledet, og man talte heller ikke om "det udvidede idrætsbegreb", som nogen gør i dag.

Med dette begreb søger man at omfatte den voldsomme udvidelse af

aktivitetstyperne, som er sket under det traditionelle begreb om "idræt". Der tænkes her på ekspressive aktiviteter som rytmisk gymnastik, dans, dramatik og bodybuilding m.m., østligt inspirerede kampformer som judo, karate, taek-wondo m.m. og sundhedsmæssige aktiviteter som afspænding, yoga, massage m.m.

At disse aktiviteter indfattes under betegnelsen "idræt", støder nok umiddelbart den traditionelle opfattelse af idræt som gymnastik og sport. Men de kommende års udvikling vil vise, om disse aktiviteter naturligt glider ind som en fast del af vores kulturs kropskultur og dermed under begrebet "idræt".

Det er dog muligt at give en beskrivelse af "idrættens" historie gennem de sidste to hundrede år - uden brug af ordet idræt, der ikke kendes uden for Norden. Det kan man gøre ved at bruge begreberne gymnastik og sport, hvis nutidige betydning i store træk blev fastlagt for omkring hundrede år siden, da den svenske gymnastik og den engelske sport brød igennem i Danmark (jfr. afsnit 2.1.)

Kortfattet kan de enkelte ord sammenfattes således:

Gymnastik

Ved ordet gymnastik forstås legemsøvelser, der ud fra et naturvidenskabeligt og/eller æstetisk grundlag søger en alsidig udvikling af legemet. Enhver bevægelse udføres efter en forudlagt plan, der skal søge at sikre, at kroppen udvikles harmonisk.

Inden for gymnastikken har der dog gennem de seneste år udviklet sig friere bevægelsesformer, som henter inspiration i andre kulturelle udtryksformer som musik, ballet, dans, teater osv. Man har i takt hermed bevæget sig bort fra det naturvidenskabelige udgangspunkt og over mod det æstetiske.

Sport

Sport er populært sagt aktivitet, som ikke nødvendigvis indebærer legemlig bevægelse, men hvor konkurrencen med andre deltagere er konstituerende for aktiviteten. Af hensyn til kravet om konkurrencelighed er sporten kendetegnet ved en høj grad af standardi-

sering og strukturering, hvad angår fx reglementer, turneringer, anlæg og organisationer.

De aktiviteter som normalt benævnes sport er ligeledes præget af bestræbelser på, at kvantificere præstationerne i centimeter, gram og sekunder, ligesom der i visse sportsgrene er tale om pointgivning, når præstationerne ikke er objektivt målelige. Man kan i forlængelse heraf for overskuelighedens skyld dele sportsgrene op i tre kategorier.

Rekordsport er de sportsgrene, fx atletik, hvor præstationer kan sammenlignes ud over tid og sted i centimeter, gram og sekunder (de såkaldte egs-discipliner). Rekordsporten bygger således på kvantificering og ekspansion, hvilket blev udtrykt i Coubertins motto for de olympiske lege: "Hurtigere, højere, stærkere".

I kampsport indgår elementer af fysisk konfrontation. Disse sportsgrene (fx fodbold) er præget af andre principper som scoringer, turneringssystemer og -point m.v.

Æstetisk sport som kunstsport og turneringsgymnastik er præget af subjektive, men alment anerkendte vurderinger og bedømmelser, der kan omsættes i tal.

Det skal til denne opdeling bemærkes, at der kan være et vist sammenfald, idet enkelte idrætsgrene kan indeholde forskellige momenter, selv om hovedvægten ligger på et enkelt. Således indgår i boksning en subjektiv vurdering af kampforløbet, men det væsentligste element ved boksningen er utvivlsomt kampsportsligt gennem den fysiske konfrontation.

Idræt

Idræt kan bestemmes som fysisk aktivitet, ofte med et konkurrenceelement, udført i fritiden for fornøjelsens eller sundhedens skyld. Idræt er således en samlebetegnelse for aktiviteter, hvori indgår legemlig bevægelse. I dagligsproget hører man dog ofte ordet anvendt både om gymnastik og sport.

Definition og afgrænsning af ordet "idræt" kompliceres således

af, at det bliver brugt på mindst fire forskellige måder:

1. Som delmængde af sport.
2. Som synonymt med sport.
3. Som en fællesbetegnelse for sport og gymnastik.

Som en delmængde af sport bliver ordet brugt i De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, hvor idræt - ud over at være noget andet end skydning og gymnastik - er en betegnelse for sportsgrene, hvori der indgår legemlig bevægelse, fx er atletik idræt, mens hestevæddeløb er sport. Idræt bruges her om det samme som de engelske ord athletics og games (jfr. afsnit 2.1.).

Som synonymt med sport bliver ordet idræt brugt i "Dansk Idræts-Forbund", hvor idræt er en betegnelse for såvel rekord-sport, kampsport som æstetisk sport, men også for aktiviteter uden konkurrenceislæt.

Som overordnet begreb bliver ordet idræt brugt i "Idrættens Fællesråd", hvor idræt er en fællesbetegnelse for alle idrætsorganisationer uanset om de dyrker gymnastik eller idræt - sport.

Idræt - sport.

I sin nordiske betydning betegnede idræt gerning, handling og håndværk, især hvad angår tillærte legemlige og åndelige færdigheder. Senere anvendes ordet mere snævert om aktivitet, dåd og bedrift i forbindelse med legemsøvelser, fx løb, spring og kast.

Betegnelsen har bibeholdt dette element af legemsøvelse, således at der hermed i dag i høj grad menes den legemlige bevægelse, hvor det alene kommer an på udøverens styrke, udholdenhed og dygtighed.

Dette betyder, at ikke al sport er idræt, idet det legemlige element i sport kan være af mindre betydning, fx skak, travsport, motorløb osv. Denne afgrænsning i forhold til sport kan delvis skyldes traditionsmæssige grunde, idet der i Norden har ligget noget mere etisk værdifuldt i idræt.

I idræt kan der indgå et element af konkurrence, men den er ikke egentlig konstituerende for aktiviteten, dvs. formaliseret. Man kan derimod sige, at der indgår et element af konkurrence med sig selv, idet man anspænder sig for at forbedre sine færdigheder.

Man kunne måske meningsfyldt udtrykke en forskel mellem idræt og sport ved at lave en skelnen mellem kappestrid og konkurrence (K.E. Løgstrup). Derved bliver idræt til fornøjelse ved udfoldelse af ens kræfter, legemlige og åndelige, hvor lysten ved spændingen spiller en større rolle end chancen for at vinde. Kampen er leg, sejr og nederlag skal til, for at vi kan komme til at prøve kræfter, men legen underordner sejr og nederlag under fornøjelsen ved kraftudfoldelsen og spændingen.

I sporten flyttes vægten hen på sejren og nederlaget. Man konkurrerer nok for at udfolde sine kræfter eller nyde spændingen, men betydningen af at vinde får en fremtrædende plads i den sportslige aktivitet. (Nogen har søgt at sammenfatte dette ved at sige, at idrætten er orienteret mod processen og sporten mod produktet).

Det er altså ganske anderledes alvorligt at dyrke sport end idræt, fordi der i sporten er tendens til at legen trænges væk.

Den foretagne sondring mellem idræt og sport tager således udgangspunkt dels i begrebernes og ordenes opståelseshistorie, og dels i at der ligger noget væsentligt i betegnelsen sport til forskel fra idræt, hvad angår aktiviteternes indhold og art.

Derfor må man ikke se bort fra, at hovedparten af al idræt i Danmark trods eventuel konkurrencepræget karakter udøves ud fra et sigte på morskab og motion, hvor eventuelle regler kun tjener som inspiration og ansporing for udfoldelsen.

Et medlem af udvalget, Bent Agerskov, finder, at den i disse afsnit foretagne beskrivelse af forskellen mellem idræt og sport er uklar og forvirrende for begrebsopfattelsen, og må derfor tage afstand fra indholdet i disse afsnit.

2.2.2. Operationel opdeling af idrætsaktiviteten.

Man kan som grundlag for en definition eller afgrænsning også vælge at tage et operationelt udgangspunkt, dvs. lægge vægt på den sociale eller organisatoriske sammenhæng, hvori idrætten udøves. (Udgangspunktet kaldes operationelt, fordi bestemmelsen kan anvendes ved videnskabelig klassificering af befolkningens idrætsaktivitet i forskellige sektorer eller organisatoriske sammenhænge).

På basis af organisationssammenhæng, herunder konkurrencedeltagelse og aktivitetstype, kan man opdele idrætten i fire¹ former:

- 1) Den organiserede konkurrenceidræt er den aktivitet, hvor deltagerne er medlemmer af en idrætsforening og deltager i turneringskonkurrencer, fx turneringsfodbold og -håndbold.
- 2) Den organiserede motionsidræt er den aktivitet, hvor deltagerne er medlemmer af en idrætsforening uden dog at deltage i organiserede turneringskonkurrencer, fx gymnastik og svømning.
- 3) Den offentligt organiserede idræt, dvs. idræt i ungdomsklub, idræt efter skoletid organiseret af skolen osv.
- 4) Den uorganiserede idræt er den aktivitet, som udøves i fritiden uden for idrætsforeningerne - uanset om deltagerne ellers er medlemmer af en forening - dvs. at aktiviteten kan foregå privat eller i aftenskolen. Den uorganiserede idræt spænder således fra kvartersfodbold over motionsidræt i aftenskolen til individuel jogging.

Til denne model skal bemærkes, at de fire idrætsformer ikke udelukker hinanden. Den samme person kan således principielt deltage i idrætsaktiviteter inden for alle former.

Er denne opdeling hensigtsmæssig ved registrering af aktivitet i forskellige sektorer, idet den tager udgangspunkt i foreningen som den traditionelt dominerende organisationsform for idrætten i Danmark, er den derimod mindre hensigtsmæssig, når man skal foretage en nærmere indholdsmæssig bestemmelse af aktiviteterne.

Man kan godt nok foretage en væsentlig sondring i den organiserede idræt, nemlig mellem konkurrence- og motionsidræt. Men hvad angår den uorganiserede idræt, er det problematisk at betragte disse aktiviteter under ét.

Betegnelsen "den uorganiserede idræt" kan være problematisk, idet en række aktiviteter, som rubriceres her, trods alt har en mindre grad af organisation. Der tænkes her på aktiviteter, der fx organiseres og koordineres af Hjerteforeningen, Trimbevægelsen og motionsklubber. Når udvalget alligevel anser det for hensigtsmæssigt at skelne mellem aktiviteterne i idrætsforeninger tilknyttet hovedorganisationerne og de øvrige "uorganiserede" idrætsaktiviteter, er det, fordi der ikke i forbindelse med den uorganiserede aktivitet stilles de samme krav om f.eks. regelmæssighed og medansvar. Den uorganiserede idræt er i reglen alene baseret på fysisk aktivitet i modsætning til foreningernes organiserede tilbud, som blandt andet bygger på den danske idrætstradition og på hovedorganisationernes støtte og erfaring.

Motionsgymnastikken i aftenskolen må betragtes som en særlig form for uorganiseret aktivitet, idet der heri indgår en vis grad af organisation i form af administration af tilbuddene, tidsmæssig koordinering, deltagerbetaling osv. Men herudover indebærer den ingen forpligtelser for deltagerne, idet aktiviteterne ikke er struktureret med henblik på turnerings- eller opvisningsdeltagelse og heller ikke er forbundet med egentlige foreningsfunktioner eller foreningsliv.

2.2.3. Elite - bredde.

Der er også mulighed for at definere og afgrænse ved at skelne mellem begreberne elite og bredde.

Normalt volder det ikke større vanskeligheder at nå til enighed om, hvem der udgør eliten inden for idrætten. Man ser for sig en række medieomtalte idrætsudøvere, som netop er almindeligt kendte, fordi de konkurrencemæssigt er de bedste inden for den idrætsgren, de dyrker. I hvert fald er de de bedste i Danmark,

for de deltager på landsholds- eller 1. divisionsplan.

Men skal man søge nærmere at afgrænse eliten, viser det sig, at en mere præcis afgrænsning af begrebet "eliteidrætsudøvere" er vanskelig. I overvejelserne må nemlig indgå såvel aktivitetstype, niveau som ressourcemæssige vurderinger m.m., samt traditionsmæssige forhold når man skal foretage en nærmere indkredsning.

Det første problem, der melder sig, er, hvilket vurderingsgrundlag der kan anvendes som skala for forskelligartede præstationer? I egs-disciplinerne er spørgsmålet tilsyneladende enkelt. Her måles præstationen i centimeter, gram eller sekunder. Alligevel har man i den moderne idrætshistorie (ved århundredskiftet) fx diskuteret, om et højdespring blot skulle være højest muligt eller vurderes på grundlag af den æstetiske kvalitet i udførelsen. For en lang række idrætsgrene er netop det æstetiske element i udførelsen vigtigt for en vurdering af præstationen. Dermed er vurderingsgrundlaget baseret på et kvalitativt, æstetisk skøn. Er det således kun inden for konkurrencesporten, at man kan tale om "elite", eller findes der også en elite inden for den folkelige gymnastik? Og billedet bliver endnu mere nuanceret, når man betænker, at der i en række sportsgrene som idrætsgymnastik, kunstsport, løb, udspring og skihop i vurderingen indgår et æstetisk element (fx stilkarakter eller værdi for det kunstneriske indtryk). Man må dog i almindelighed gå ud fra, at der i forbindelse med eliteidræt tales om elitesport, dvs. at man begrænser sig til konkurrenceidrætten og dennes normering, rangering osv.

Et andet problem er naturligvis behovet for en korrektionsfaktor, som kan give et sammenligningsgrundlag, når man inddeler idrætsudøvere i køn, alder eller handicap kategorier. En kvindelig rekordholder i spydkast, en juniorverdensmester i cykling eller en olympisk mester i højdespring for udøvere med kun et ben vil alle i den almindelige forståelse af begrebet blive henført til eliten. Men præstationernes kvalitet hviler unægtelig på en mere eller mindre vilkårlig kategorisering. I den forbindelse kan man spørge, om det er tilstrækkeligt blot at være den bedste i Danmark, hvis dansk standard ligger væsentlig under den interna-

tionale elite?

Et tredje problem er afgrænsningens idrætspolitiske betydning. I indsatsen over for idrætsudøverne er eliten netop karakteriseret ved, at den omgærdes af en lang række ressourcemæssige initiativer, som hviler på privilegier bundet til elitebegrebets indhold. Det vil langt ned i Jyllandsserien i fodbold være meningsfuldt at sondre mellem eliteudøvere og de andre, simpelt hen fordi de vilkår, der tilbydes, hviler på eliteidrættens udviklingsmodel. Der vil på lokal plan kunne påvises en konsekvent ressourceanvendelse til fordel for nogle ganske få foreningsmedlemmer med henvisning til, at det er nødvendigt for klubben, at der er et 1. hold, hvis egentlige mål er den kontinuerlige konkurrenceforbedring.

I praktisk eliteidrætspolitik er det nødvendigt at afgrænse den målgruppe, hvis interesser man varetager, på et forholdsvis enkelt grundlag. Da kulturministeriet i 1981 lod gennemføre en undersøgelse af danske eliteidrætsudøveres vilkår, valgte man at opstille eliteidrætsudøverne i tre kategorier: International elite, som omfatter de idrætsudøvere, der konkurrerer internationalt i landskampe eller ved lignende repræsentative opgaver på seniorniveau. National elite, som er de idrætsudøvere, der konkurrerer på højeste nationale seniorniveau, dvs. deltager i danske mesterskaber i individuelle idrætsgrene eller Danmarks-turneringens bedste række i holdidrætter (fraregnet de idrætsudøvere, der indgår i den internationale elite). Talentfuld ungdom, som omfatter deltagere på ynglinge- eller juniorlandshold eller repræsentanter for den pågældende idrætsgren ved internationale juniormesterskaber, dvs. idrætsudøvere, der udgør den absolutte elite i deres aldersgruppe, men som alene på grund af alderen endnu ikke konkurrerer med eller kan klare sig blandt den voksne elite.

Den foretagne afgrænsning af elitekategorierne svarede nøje til den, der er anvendt i lignende undersøgelser i de øvrige nordiske lande, og til de definitioner, der anvendes i det "typiske" specialforbund under Dansk Idræts-Forbund.

Det afgørende i forbindelse med afgrænsningen af eliten er, at eliteidrætten repræsenterer en bestemt prioritering af indhold og ressourcer i idrætsarbejdet. "Elitesportens" mål er at frembringe toppræstationer i målelig og spektakulær forstand, og metoden er produktudvikling efter principper om specialisering, rationel tilrettelæggelse, fysiologisk optimering og med de fysiske og psykiske krav til omstrukturering af en almindelig hverdag, som en intensiv trænings- og konkurrenceaktivitet indebærer.

I overvejelserne som helhed må derfor indgå såvel aktivitetstype, niveau som ressourcemæssige vurderinger samt traditionsmæssige forhold, når man skal søge nærmere at afgrænse "idrætseliten".

Modstillingen til eliten inden for idrætsverdenen betegnes i gængs forstand som "breddeidrætten". Det er groft sagt alle de aktive, som dyrker idræt på den ene eller anden måde, men med et andet indhold fx hvad angår konkurrence og præstationsniveau end eliteudøverne.

Denne sondring, hvor breddeidrætten afgrænses som en gruppe, der ikke er elite, er i høj grad en konsekvens af udviklingen de seneste 20 år. I en tidligere periode kunne man med nogen ret betragte idrætten som en enhed. Afstanden mellem eliteidrætten og den brede idræt var ikke voldsom stor.

Siden begyndelsen af 60'erne er kravene til eliteidrætten imidlertid øget stærkt. Dels er præstationskravet steget i takt med den prestige og betydning, eliteidrætten er blevet tillagt internationalt. Og dels er eliteidrætten blevet tillagt en høj underholdningsmæssig værdi såvel i TV som i de øvrige massemedier. Denne udvikling har - med rette eller urette - medført, at yderligere offentlige og kommercielle ressourcer er tilført eliteidrætten.

Samtidig er der siden begyndelsen af 70'erne sket en voldsom aktivitetsudvidelse i den øvrige idræt på alle planer. Dette har i praksis betydet, at forskellen mellem eliten og den øvrige idræt er blevet forstærket, og man er derfor begyndt at anvende begrebet "breddeidræt" for bedre at kunne skelne mellem aktivite-

terne.

Under en historisk synsvinkel er begrebsparret elite-bredde derfor et par bemærkninger værd. Indtil midten af 1960'erne var den organiserede idræt stort set en børne- og ungdomsbevægelse, og elitesportens model var i en vis forstand en selvfølgelig pædagogisk model for et arbejde med børn og unge, fordi de netop repræsenterer udviklingsmuligheder. Indlæring af færdigheder og præstationsforbedring synes at være i overensstemmelse med en generel opdragelsesmodel for børn og unge på den tid.

Men også i bogstaveligste forstand var en sammenhæng indlysende. Rekrutteringen til eliten måtte nødvendigvis komme fra børne- og ungdomsarbejdet. Fra denne bredde af børn og unge ville der mere eller mindre systematisk udskilles talenter, som repræsenterede udviklingsmuligheder. Bredden i idrætsarbejdet var så at sige forudsætningen for eliten, og der indgik ofte i netop børns og unges motivation for at dyrke idræt en begejstring for særligt omtalte eliteidrætsudøvere.

Påstanden om, at elite skaber bredde, og bredde skaber elite, blev et fundamentalt grundlag for idrætsarbejdet og kunne illustreres ved en pyramidemodel, hvor spidsen repræsenterede den absolutte elite, og lagene ned igennem til fundamentet repræsenterede de forskellige færdigheds- eller præstationsniveauer. Idrætten opfattedes som en enhed, hvor holdninger og motivation var fælles uanset, hvor man befandt sig i pyramiden. Denne opfattelse deles stadig af mange.

2.2.4. Idrættens enhed?

Forståelsen af idrættens enhedskarakter er dog især i lyset af udviklingen de seneste tyve år blevet uholdbar. Tilgangen til idrætten, som har betydet en tredobling af antallet af voksne over 15 år, som dyrker idræt, har skabt en idrætsbevægelse, hvor interesser, praktiske muligheder, fysiske forudsætninger og holdninger kan have en meget forskellig karakter. Idrætten fremtræder i dag som en umådelig sammensat størrelse af mange

forskellige interesser, ofte i indbyrdes modsætning.

En idrætspolitik må derfor baseres på, at der i stor udstrækning er konkurrence om faciliteter, instruktører, rekvisitter og ideologi mellem disse interesser. Også på medieområdet (TV, radio og presse) opleves en konkurrencesituation, selv om det formentlig er begrænset, hvor meget medierne vil behandle breddeidrætten.

En idrætspolitik må baseres på erkendelsen af, at idrættens idé eller mål ikke er en konstant eller fælles størrelse, uanset om man snakker kontraktfodbold, idræt i skolen, pensionistidræt, kondiløb i skoven, foreningsidræt i en mindre landkommune eller yoga i aftenskolen.

En idrætspolitik må tage hensyn til, at der kan være fundamentale forskelle i behov og interesser beroende på alder, køn, familiemæssige relationer, arbejdsforhold og boligmiljø, økonomisk og uddannelsesmæssig status og personlig livsholdning.

Sådanne hensyn må bygge på formodningen om, at der inden for den enkelte forening, inden for den pågældende idrætsgren, mellem de forskellige idrætsgrene og mellem de forskellige organisatorer (foreninger, skoler, fritidsinstitutioner, arbejdspladser, aftenskoler, TRIM og uformelle lokale grupperinger) er et modsætningsforhold, hvad angår ressourcerne, og hvad angår retten til at formulere et indhold i overensstemmelse med interesser og behov.

Der må være en forståelse af en idrætsvirkelighed, som er sammensat og mangesidet og derfor også præget af modsætninger. En ensidig opfattelse af elite og bredde som et interessefællesskab kan hindre forståelsen af idrættens mange facetter.

Resultatet er, at den model, der formidles i medierne som fascinerende masseunderholdning stort set bliver normdannende for idrætsbevægelsens ideologi. Eliteidrættens model skaber idégrundlaget, fordi den formidles - effektivt, engageret og dagligt - gennem massemedierne. Det er en selvforstærkende proces, fordi fritidsindustrien støtter og udvikler modellen på grund af

eliteidrætsudøvernes værdi som effektive reklamebærere af en livsstil, som både direkte og indirekte bliver mere og mere centralt placeret i fritidssamfundets forbrug.

Herved sker i mange tilfælde en direkte og effektiv overføring af eliteidrættens idealer og normer på idrætten som helhed. Nogen har sagt, at eliten ikke skaber bredde, men forbilleder. Identifikationen foregår på alle planer og skaber et idrætsarbejde præget af målrettethed, specialisering og præstationsdyrkelse. Anvendelsen af ressourcer - faciliteter og instruktører prioriteres i overensstemmelse med disse idealer og normer. Derfor kommer det præstationssvage, det ustrukturerede, det "meningsløse" eller uproduktive, det uortodokse og usystematiske osv. ofte i 2. række, og det opfattes i almindelighed som ganske selvfølgelig i offentligheden.

Begrebsparret elite-bredde udgør en stærk akse i den almindelige opfattelse af idrætsbevægelsens væsen. Der argumenteres ofte for, at eliteidrætten har en særlig funktion at varetage over for bredden: elitens præstationer er en forudsætning for en tilgang til bredden. Men allerede i betænkningen om "Idrætten og friluftslivet" fra 1974 imødegik man en direkte sammenkædning, idet man ikke fandt at kunne finde belæg for påstanden.

Også betænkningen om "Eliteidrætten i Danmark" fra 1983 foretager en vurdering af argumentet, men når frem til følgende resultat:

"Som konklusion på disse opgørelser over specialforbundenes medlemsudvikling må det siges, at det er vanskeligt at tegne et entydigt, samlet billede, idet de få steder, hvor der synes at være en positiv sammenhæng mellem eliteidrætspræstation og tilgang, opvejes af en række tilfælde, hvor den omvendte sammenhæng umiddelbart synes at være til stede. Som samlet billede fremstår manglen på sammenhæng snarere som konklusion.

En interessant detalje i denne sammenhæng er, at ikke engang eliteidrætsudøverne angiver eliteidrættens idoler som motivatorer for deres oprindelige eliteorienterede

engagement.

At tilgangen til en række idrætsgrene er afhængig af opførelsen af nye idrætsanlæg synes at være en nærliggende antagelse, som allerede idrætsbetænkningen bemærkede i 1974. Kalkuleres der fortsat med eliteresultater som propagandaeffekt, må en fundamental forudsætning derfor være, at forventningen om eliteresultater sammenkædes med planlægningen af idrætsanlæg og især instruktørtilgang.

Som forklaring på tilgangen til idræt ud over nye idrætsanlæg må peges på den parallelle udvikling af en lang række faktorer. Den almindelige økonomiske udvikling i samfundet har gjort det økonomisk overkommeligt for de fleste at deltage i idrætsaktiviteter - samtidig med, at fritidsforøgelsen har været mærkbar. Idrætten er blevet en del af tidens "livsstil", som af vanskeligt påviselige årsager fremhæver slanke, veltrænede mennesker - i hvert fald, hvis man skal tro modeindustriens signaler. Og dette billede understøttes stærkt af en løbende agitation for idrættens sundhedsmæssige værdi, særlig når det gælder kredsløbstræning. Men også idrættens kvalitative udvikling - udviklingen af nye aktiviteter, samværsformer og undervisningstilbud på idrætsområdet - har formentlig haft betydning, ikke mindst fordi familien i fritidssamfundet har behov for aktiviteter og oplevelser, den kan være fælles om."

Eliteidrætsudvalget fandt således ikke belæg for, at gode elitesportspræstationer har særlig betydning for rekrutteringen til breddeidrætten. Breddeidrætsudvalget skal for sit vedkommende betone befolkningens muligheder for at dyrke idræt som den helt afgørende faktor for deltagelsen.

Et medlem af udvalget, Bent Agerskov, deler ikke det øvrige udvalgs opfattelse af, at: "Forståelsen af idrættens enhedskarakter er dog især i lyset af udviklingen de sidste tyve år blevet uholdbar." Medlemmet finder, at den i dette kapitel foretagne beskrivelse af idrættens enhed er for unuanceret og i visse

henseender i uoverensstemmelse med den virkelighed, der eksisterer i langt den overvejende del af de danske idrætsforeninger. Erfaringer fra mange foreninger har vist, at det er muligt at samle mange forskelligartede aktiviteter og idrætsgrene samt at dyrke idræt på forskellige niveauer inden for det samme fællesskab.

Medlemmet må derfor tage afstand fra bemærkningerne om, at en idrætspolitik skal tage udgangspunkt i et formodet modsætningsforhold inden for den enkelte forening, inden for den enkelte idrætsgren etc.

Det, at eliteidrætsudvalget ikke fandt belæg for, at gode elitesportspræstationer har særlig betydning for rekrutteringen til breddeidrætten, finder medlemmet ikke giver grundlag for en konstatering af, at der ikke er tale om et fællesskab mellem elite og bredde.

2.2.5. Folkelighed og amatørisme.

Amatør- og folkelighedsbegrebet indgår ligesom sport og gymnastik som aktivitet i forskellige historiske, sociale og kulturelle sammenhænge. Mens ordet amatørisme er knyttet til sporten, er folkelighed forbundet med gymnastikken i Danmark.

Gennem sin oprindelseshistorie i den engelske overklasse, som var med til at organisere sporten, har denne arvet nogle idealer som fx fair play og gentlemanopførsel. Amatørbegrebet udvikler sig på lignende vis. Det blev oprindeligt formuleret for at sikre lige konkurrencevilkår, hvilket blandt andet forhindrede arbejdere, der havde f.eks. roning eller løb som erhverv, i at deltage i amatør-sports-konkurrencen. Derved fik amatørsporten og klubberne et vist eksklusivt præg.

Sportens amatørbegreb skulle således dels sikre lige konkurrencevilkår og dels udvikle gode karakteregenskaber. For at opnå det, gjorde man sporten til en ø i samfundet adskilt fra politik og penge ved hjælp af amatørregler. "Sport for sportens egen

skyld" blev slagordet. Dermed satte man et moralsk skel mellem amatørsport og professionel sport. Mens amatørsport var ren og ædel, var professionel sport uren og uædel, selv om amatører og professionelle dyrkede de samme aktiviteter. Kun ved at dyrke amatørsport kunne man udvikle de ønskede karakteregenskaber.

Begrebet "folkelighed" inden for idrætten opstod i høj grad i forbindelse med skyttebevægelsen og gymnastikken i slutningen af sidste århundrede og bærer endnu præg heraf.

Gymnastikkens folkelighedsbegreb skulle sikre såvel den enkelte person som folket kulturel identitet. Gymnastikken var folkelig, når den enkelte kropsligt kunne erfare og sanse sig selv i en større sammenhæng, som en del af et organisk fællesskab, et kulturelt univers, hvor det enkelte menneske havde sin plads og betydning. Dermed satte man et moralsk skel mellem folkelig gymnastik og ufolkelig gymnastik og sport, selv om der kunne være tale om de samme aktiviteter. Til forskel fra en ufolkelig gymnastik og sport, var der i den folkelige gymnastik en stræben efter, på en ikke-nationalistisk måde, at styrke forbindelsen mellem den enkeltes kropslige og folkets kulturelle identitet. Denne forbindelse blev støttet af folkelig sang og historisk-poetisk tale, der sammen med gymnastik kom til at udgøre et afgørende trekløver i den grundlæggende bevægelse.

Mens ordet amatørisme synes at miste sin betydning - selv amatørismens højborg IOC er ved fuldstændig at afvikle de sidste rester af amatørbegrebet - så bliver ordet folkelig i stadig stigende grad brugt. I dag taler man således om "folkelig idræt", hvilket ikke uden videre er det samme som breddeidræt, der er et kvantitativt begreb. Folkelighedsbegrebet synes at være udtryk for en bestræbelse efter at bevare eller nyformulere en særlig dansk eller nordisk kvalitet inden for legemskulturen.

I takt med, at de store idrætsorganisationer har taget "sporten" til sig som en del af deres program, har begrebet dog fået en nuanceforskydning fra "den folkelige gymnastik" til "den folkelige idræt".

Dette har medført, at man i dag taler om "den folkelige idræt" som en meget bredere bevægelse, der indbefatter størstedelen af alle hovedorganisationernes aktivitet. Undtaget herfra må dog være fx elitesporten under Dansk Idræts-Forbund og Team Danmark, som man må karakterisere som en særlig aktivitet under særlige betingelser, der er forbeholdt en snæver kreds.

Kapitel 3

IDRÆTTENS SAMFUNDSMÆSSIGE PLACERING

3.1. Udviklingen i leveforholdene i de seneste 10-20 år.

3.1.1. Indledning.

Der har i de senere år vist sig en stigende forståelse for, at idrætten ikke er en selvstændig verden, som fungerer uafhængigt af det omgivende samfund.

Idrætten ses i dag i højere grad end tidligere som en sektor, der indgår i en kompliceret samfundshelhed.

Sammenhængen gør sig fx gældende derved, at idrætten er afhængig af samfundets økonomiske formåen og prioriteringer i forbindelse med fritids- og idrætssektorens udvikling. Det har betydning for opbygningen af anlæg og faciliteter og for støtte til aktiviteterne.

Men også på et mere fundamentalt niveau må sådanne sammenhænge formodes at gøre sig gældende. Den individuelle motivation for at dyrke idræt kan kun vanskeligt forstås (alene) ud fra individet selv, dvs. ud fra medfødte behov og tilbøjeligheder. Motivationen må snarere forstås som et element i og resultat af samfundets generelle udvikling og gældende levevilkår.

Gennembruddet for den moderne idræt - dvs. gymnastikken og sporten - var således snævert forbundet med de økonomiske, politiske, sociale og kulturelle forandringer, som fandt sted samtidig med den begyndende industrialisering i sidste halvdel af det forrige århundrede.

Den voldsomt stigende interesse i befolkningen for at dyrke idræt, som har kunnet iagttages gennem de seneste 20 år, må på tilsvarende vis ses i sammenhæng med forandringer af samfundet og

dermed også af befolkningens levevilkår i bredeste forstand.

Vægten er lagt på forholdet mellem arbejde og fritid. Dette forhold må formodes at have central betydning for befolkningens idrætsmotivation og -deltagelse, og man har da også i de seneste årtier diskuteret, om vi lever i et såkaldt "fritidssamfund".

3.1.2. Befolkningens levevilkår: Arbejde og fritid.

En forudsætning for at man kan dyrke idræt er, at man har fritid til disposition. Tiden kan dog ikke opgøres ved en harmonisk opdeling af døgnet i 8 timers arbejde, 8 timers søvn og 8 timers fritid. En sådan opfattelse af fritiden overser for det første, at der uden for erhvervsarbejdet er aktiviteter, som er nødvendige for individet og samfundet, og som individet normalt ikke opfatter som "fri tid".

For det andet vil forsøg på at foretage en mere nuanceret definition af arbejdet og af fritid som oftest løbe ind i systematiske vanskeligheder af forskellig art - især, hvis man ønsker at lave statistiske oversigter over fritid og fritidsforbrug for den samlede befolkning.

Man kan - som det er gjort andetsteds her - opgøre den gennemsnitlige nedsættelse af den overenskomstmæssige arbejdstid, fra 48 timer til nu 39 timer om ugen, men må samtidig konstatere, at familierne i samme periode har fået mindre fritid. Man kan så definere begrebet "arbejde" meget bredt, så det - udover almindelig lønnet erhvervsarbejde - omfatter al planlagt og målrettet tidsanvendelse, som for den enkelte og/eller samfundet skaber værdier, materielle såvel som ikke-materielle (sociale, kulturelle m.m.). Med denne brede opfattelse af begrebet "arbejde" bliver det klart, at arbejdets omfang ikke er begrænset til lønarbejde - eller erhvervsmæssigt arbejde. Arbejde omfatter nu også fx husmoderens/-faderens funktioner i hjemmet med madlavning, rengøring, havearbejde, reparationer, **børnepasning** m.m. Uden for alle disse nødvendige arbejdsopgaver ligger det man kan kalde den egentlige fritidsbeskæftigelse, som kan udføres,

hvis man har lyst eller lade være med, uden at det får konsekvenser.

Nogle vil ud fra denne definition mene, at arbejde også omfatter fx lederfunktioner i en idrætsforening - eller evt. sociale "forpligtelser" over for familie- eller lokalsamfund, som kommer den enkelte eller samfundet til gode.

Arbejde opfattes som det nødvendige - evt. sure - slid, det ansvarstunge, der i hvert fald vanskeligt kan være lystbetonet. Fritiden er derimod helliget "unødvendige" ting - den er ansvarsfri - og måske derfor lystbetonet. Der er i det vestlige kulturmønster en lang tradition for at vægte det "nødvendige" arbejde moralsk højere end den "unødvendige" - endda lystbetonede - fritid. Efterhånden kan det endda være vanskeligt at definere arbejde som noget lystbetonet. Definitionen af arbejde og fritid bliver dermed bestemt af, hvad det enkelte individ har lyst til eller ikke lyst til i det aktuelle øjeblik.

Hvis man - som nævnt ovenfor - definerer arbejde som den tid, individet skal bruge, for at det - fysisk og psysisk - kan fungere i et givet samfund, så har man dels relativiseret såvel arbejdsbegrebet som fritidsbegrebet. Men man har også forladt det individuelle plan - enkeltelementet i en evt. statistik - idet man har gjort forståelsen afhængig af de fællesskaber eller enheder, som individet indgår i, og er en del af. Opfattelsen af, hvad der er arbejde eller fritid - hvis man overhovedet opdeler tilværelsen på den måde! - er netop i høj grad afhængig af forskellige former for familieliv, samværsformer, levevilkår og livs- eller tilværelsesforståelse. Kort sagt af forskellige livs- og kulturmønstre. Disse forskellige kulturmønstre er naturligvis i sin tid opstået af forskellige former for erhvervsstrukturer, men er ikke nødvendigvis stadig bundet hertil (jfr. Thomas Højrup).

Nogle vil ligefrem stille spørgsmålet, om selve opdelingen af den daglige tilværelse i arbejde og fritid er mulig - endsige anvendelig som baggrund for en vurdering af idrættens placering i samfundet. Det anføres, at en sådan opdeling - så markant som den

ofte fremføres i politiske diskussioner om fremtiden som et fritidssamfund - kan påtvinge os alle et bestemt kulturmønster, en bestemt ideologi eller livsforståelse, som i virkeligheden kan være fremmed.

I dag må der således henvises til en kompliceret helhed og hverdag, hvor de individuelle valgmuligheder over for forskellige livsytringer er store. Bl.a. derfor kan vi i dag konstatere en mangfoldighed i kropskulturen, som formentlig aldrig tidligere er set i historien.

Hvad der nærmere får den enkelte til at dyrke idræt og vælge idrætsform er derfor et sammensat spørgsmål. For at komme helt til bunds heri må man se på, hvorledes arbejdslivet betinger og sætter rammer for fritidsbeskæftigelserne, hvorledes denne betinges af en bestemt form for familieliv og hvorledes familielivet er sammenføjet i nogle særlige samværsformer osv. Udover disse materielle forhold må også ideologien inddrages, dvs. hvad bestemte befolkningsgrupper tænker om livskvalitet, miljø, sundhed og samværsformer osv.

3.1.3. "Fritidssamfundet".

Reduktioner af arbejdstiden inddrages ofte i beskrivelsen af det højtudviklede industrisamfund. Den ugentlige overenskomstmæssige arbejdstid har i perioden fra 1958 til 1987 udviklet sig således:

Tabel 3 a: Den ugentlige overenskomstmæssige arbejdstid:

før	1958	:	48	timer
	1958	:	47 1/2	-
	1959	:	45 1/2	-
	1960	:	45	-
	1966	:	44	-
	1968	:	42 1/2	-
	1970	:	41 3/4	-
	1974	:	40	-
	1987	:	39	-

Denne gradvise nedsættelse af arbejdstiden har fortrinsvis fundet

sted som forlænget weekend (lørdagsfri) og delvis som ferie. (Der er her tale om den ugentlige overenskomstmæssige arbejdstid, som ikke er identisk med den faktiske arbejdstid for den enkelte, p.g.a. en længere reel arbejdstid ved overarbejde. Den ugentlige overenskomstmæssige arbejdstid, har selvsagt kun gyldighed for lønmodtagere, selvstændige erhvervsdrivendes arbejdstid er gennemsnitligt for selvstændige i byerhverv knap en time længere og for selvstændige på landet knap en halv time længere dagligt end lønarbejderes ifølge Socialforskningsinstituttets 75-undersøgelse).

Disse reduktioner i arbejdstiden forbindes ofte med, at det højt udviklede industrisamfund er på vej til at blive et "fritidssamfund".

For nogle er "fritidssamfundet" ofte anvendt synonymt med de fremtidsmuligheder, som ligger heri, nemlig fritidens samfund. Betydningen af disse ord ligesom forståelsen af, hvor langt fra eller hvor nær det nuværende samfund er herpå, er meget forskellig.

I almindelighed kan man blive enige om, at der hermed menes, at der arbejdes mindre og produceres mere, at man er bedre til at udnytte frugterne af den tekniske udvikling ved bl.a. at skabe en ny ligevægt mellem nødvendig tid til arbejde og fritid, samt at alle tillades et liv med mere afslappende og rigere aktiviteter. Heri ligger også, at "fritiden" kvantitativt bliver mere omfattende end erhvervsarbejdet.

For andre indebærer begrebet om "fritidssamfundet" foruden øget fritid også en anden erhvervsstruktur. Et samfund i økonomisk udvikling bevæger sig gennem en række karakteristiske stadier. I første stadium er de såkaldte primære erhverv - landbrug, fiskeri og gartneri - de dominerende. I andet stadium vinder de såkaldte sekundære erhverv - håndværk, bygge- og anlægsvirksomhed og industri - jævnbordighed og efterhånden overvægt. I tredje stadium, som de vestlige industrilande nu befinder sig i, har de tertiære erhverv bredt sig og er nået op på over halvdelen af al omsætning og beskæftigelse. Det drejer sig om handel, transport,

pengeomsætning, administration, liberale erhverv og de offentlige institutioner m.m. Prognoser viser, at disse erhverv, som også betegnes serviceerhverv, vil nå op over 60% af al beskæftigelse.

Denne udvikling fremgår af tabel 3.b., hvoraf det ses, at antallet af funktionærer i arbejdsstyrken i perioden fra 1970 til 1983 er steget fra 25% til 32%.

Tabel 3.b. De 15-74 årige fordelt efter stilling i og uden for arbejdsstyrken 1970-1983. ¹⁾

	1970	1975	1979	1983
Samlet folketal i alderen 15-74 år	3.558.700	3.665.808	3.750.204	3.820.857
	pct.			
<u>1. I arbejdsstyrken</u> ²⁾	67	68	70	71
Køn:				
Mænd	41	40	39	39
Kvinder	26	28	30	32
Arbejdsstilling:				
Selvstændige	10	9	8	7
Funktionærer	25	29	33	32
Faglærte arbejdere	9	8	8	8
Ikke-faglærte arbejdere	20	19	18	21
Medhjælpende hustruer	4	3	3	2
Førstegangssøgende	-	-	-	1
<u>2. Uden for arbejdsstyrken:</u>	33	32	30	29
Personer uden erhvervsmæssigt arbejde	16	14	10	5
Skoleelever, studerende	7	8	8	7
Pensionister, understøttede m.fl.	10	11	11	16

1) Kilde: Statistisk 10-års oversigt 1980 og 1985.

2) Arbejdsstyrken er opgjort som den andel af befolkningen, der er erhvervsaktive, hvad enten de er heltids- eller deltidsbeskæftigede eller midlertidigt fraværende som følge af arbejdsløshed, sygdom, ferie eller lignende.

Den samlede arbejdsstyrke er i perioden 1970-83 vokset ganske betydeligt, fortrinsvis som følge af en øget tilgang af kvinder til arbejdsstyrken. Karakteristisk for udviklingen har endvidere været, at stadigt flere i aldersgruppen 15-24 år går i skole eller er under uddannelse.

Da arbejdsløse og midlertidigt syge m.v. er medregnet i opgørelsen over erhvervsaktive, kan det være vanskeligt at vurdere, om størrelsen af den beskæftigede del af befolkningen er blevet større eller mindre. Der synes i perioden kun at være tale om mindre ændringer i det samlede antal beskæftigede. Der er dog ikke tvivl om, at såvel sammensætningen af de erhvervsaktive som af de ikke-erhvervsaktive er ændret væsentligt.

Sammenfattende kan man konstatere, at "fritidssamfundet" ikke har fået realitet for danskerne som helhed i de seneste årtier. Den samlede erhvervsmæssige arbejdsmængde og -tid er ikke mindsket på trods af, at den overenskomstmæssige arbejdstid er blevet nedsat i perioden. Gifte kvinder er kommet ud på arbejdsmarkedet. Den samlede tid, der tilbringes på arbejdsstedet er herved i de fleste parfamilier vokset fra 48 timer til 60-80 timer ugentlig. Halvdelen af de beskæftigede kvinder har deltidsarbejde, men også i disse tilfælde vil der i parfamilierne være en samlet arbejdstid, der er større end i 50'erne.

Og er selve arbejdsbelastningen om ikke forøget, så er den dog heller ikke lettet for de fuldtidsbeskæftigede. I stedet for det hårde fysiske arbejde, er der i stedet kommet andre former for belastninger. Undersøgelser viser således, at store befolkningsgrupper stadig føler sig udsat for store arbejdsbelastninger. Arbejdere finder sig stadig belastet af det fysiske arbejde, mens funktionærer i højere grad føler sig psykisk presset (ifølge Lavindkomstkommissionens rapporter). Hvad angår arbejdsforholdene er der således store forskelle mellem de erhvervsaktive grupper, hvilket naturligvis har konsekvenser for de samme gruppers fritidsanvendelse.

For den gruppe af befolkningen, som udfører det ulønnede, men nødvendige arbejde viser der sig nogle væsentlige ændringer i

tiden efter 1960. Der tænkes her især på husarbejdet og børnepasningen, som traditionelt påhviler kvinderne.

Kvindernes fravær fra hjemmet (3-dobbelt erhvervsfrekvens fra 1960) havde ikke været mulig, hvis de ikke var blevet frigjort fra en stor del af det nødvendige arbejde hjemme. Udviklingen har dog langt fra ført til, at husholdningerne er blevet tømt for nødvendigt arbejde, og der har derfor udviklet sig en situation, hvor familierne og navnlig kvinderne er udsat for et meget stort tidspres. For mange familier er "tiden" blevet en knaphedsfaktor på linie med penge, så der må lægges budget for tidsanvendelsen ligesom for økonomien. Det sætter sit præg på fritidsanvendelsen - især for disse gifte kvinder med dobbeltarbejde.

For gruppen af gifte, udearbejdende kvinder, som måske er den mest tidspresede gruppe af alle, har "fritidssamfundet" ikke megen realitet, idet tiden er bundet af nødvendige aktiviteter. Paradoksalt nok viser det sig bl.a. ved at hjemmearbejdende husmødre fortsat er idrætsligt repræsenteret under gennemsnittet i forhold til befolkningen som helhed, mens kvinders gennemsnitlige aktivitetsniveau som helhed nærmer sig mændenes (jfr. afsnit 3.3.). Kvinder foretrækker dog nogle andre aktivitetsformer end mænd.

Samtidig er andelen af befolkningen uden erhvervsarbejde vokset, således at op mod en fjerdedel af befolkningen i alderen 18-66 år lever af offentlige ydelser. De ikke-beskæftigede, som bl.a. omfatter unge arbejdsledige, langtidsarbejdsløse og tildels ældre, må nok betegnes som særligt belastede grupper hvad angår levevilkår. Fællestrækkene mellem grupperne er, at de er lavtuddannede, og at de samles i bestemte bydele især i storbyområderne, og at de mangler forankring af social karakter. Fritidsvanerne er således i høj grad socialt og kulturelt præget af "passivitet".

Hvorvidt "fritidssamfundet" har realitet for denne gruppe er vanskeligt at sige. Gruppen har godt nok megen fritid til disposition, men det er et vanskeligt holdningsmæssigt spørgsmål, hvorvidt den enkelte kan undvære erhvervsarbejdets sociale og

kulturelle kontakter og kan opretholde selvfølelse uden erhvervsarbejdet, hvor vi traditionelt har fornemmelsen af at have funktioner i samfundsfællesskabet. Helt bortset fra, at det for den enkelte kan være vanskeligt at leve med en lavere status og indtjening, som det at være "arbejdsfri" indebærer.

Den frie tid er alt i alt blevet meget ulige fordelt. Konsekvensen er, at en del af befolkningen gerne ville have mere fritid, mens andre har fået mere fri tid, end de bryder sig om.

Disse forskellige livsvilkår indebærer store forskelle i ønsker og behov hvad angår idrætsudfoldelsens omfang og art, som der må tages hensyn til, når der skal udvikles idrætsmuligheder for den enkelte.

3.1.4. Befolkningens holdning til fritiden og faktiske fritidsanvendelse på udvalgte områder.

"Sociale og uddannelsesmæssige forskelle præger danskernes fritidsanvendelse. Fritidsundersøgelsen viser, at mennesker med lav uddannelse og ringe selvstændighed i deres arbejde meget ofte foretrækker ukompliceret underholdning, mens "finkultur" og information i højere grad søges af de mere uddannede, som i regelen også har mere selvstændigt arbejde. Uddannelsesniveauet og arbejdets karakter synes at være mere bestemmende for fritidens anvendelse end andre faktorer, fx indkomstniveau. De uddannelsesstærke årgange vil i de kommende årtier fylde mere og mere i alderspyramiden, hvad der vil sætte sit præg på befolkningens fritidspræferencer.

Mange både i de yngre generationer og blandt de lidt ældre, særlig blandt kvinderne, har værdier og holdninger, som er forskellige fra tidligere tiders. De distancerer sig - i hvert fald ideologisk - fra det materialistiske samfund, de er optaget af deres sundhed, den aktive interesse for motion og idræt er et udtryk herfor. Og de interesserer sig mere aktivt for kulturelle og miljømæssige anliggender både nationalt og ikke mindst lokalt.

Der er grund til at tro, at disse forskydninger i værdier og holdninger, som har udviklet sig over de sidste 20 år, vil påvirke fritidsanvendelsen og livsstilen som helhed hos en større del af befolkningen i de kommende årtier.

Vi vil ikke kvantitativt komme meget nærmere til et "fritids-samfund". Men fritiden vil få et andet indhold, for nogle domineret af TV-kiggeri og for andre af et levende kulturelt og socialt liv."

(Citat fra: Henning Friis¹, kronik i Politiken 31. juli 1986).

Socialforskningsinstituttets undersøgelse af befolkningens holdning til arbejdstidspolitiske foranstaltninger viser, at lønmodtagerne i 1982 giver højeste prioritet til en nedsættelse af den ugentlige arbejdstid.

Der er en markant ændring i befolkningens holdning over for arbejdstidsnedsættelsen inden for de sidste tiår, idet befolkningen i stigende grad prioriterer kortere arbejdstid frem for højere løn (ifølge Gallup Instituttets undersøgelser i 1961, 1973 og 1984. 65% af de adspurgte i 1961 foretrak lønforhøjelse fremfor nedsat arbejdstid. I 1973 var lige stor tilslutning, men i 1984 var der 62% der foretrak arbejdstidsnedsættelse. (En særlig form for nedsættelse af arbejdstiden, nemlig udvidet mulighed for deltidssarbejde, er der også en vis interesse for, fortrinsvis blandt kvinder.)) Der svares dog ikke på, hvad man ønsker at bruge en øget fritid til.

Socialforskningsinstituttet gennemførte i 1964 og i 1975 såkaldte fritidsundersøgelser gennem interviews blandt et repræsentativt udsnit af den voksne befolkning (16 år og derover). Resultaterne af disse undersøgelser har givet en talmæssig belysning af, i hvilket omfang den voksne befolkning og grupper heraf har deltaget i udvalgte kultur- og fritidsaktiviteter.

Undersøgelserne af befolkningens adfærd og holdninger i relation til fritids- og kulturfænomener giver et billede af det "skæve Danmark", konkluderer 75-undersøgelsen.

Der er klare forskelle mellem by og land og mellem øst og vest. Mod øst bor de fleste og de bedst uddannede i de mest industrialiserede og urbaniserede egne med den højeste indkomst og finkultur - samt de fleste stress-symptomer. Mod vest er det omvendt. En væsentlig afvigelse er, at midt i den østlige hovedstadsregion ligger det gamle København som en selvstændig indeklemt kommune med faldende folketal og indkomst, men med stigende gennemsnitsalder og sociale problemer. Der er tendenser

til, at København mere ligner provinsbyerne end omegnskommunerne på så forskellige områder som biblioteksbenyttelse, kirkeinteresser, sportsudøvelse og biografbesøg.

Uden at gå nærmere ind i 75-undersøgelsens resultater skal nævnes, at medlemskab af foreninger - af enhver slags - er meget udbredt (60%), og en hel del (knap 20%) deltager aktivt i foreningsarbejde, delvis med tillidsposter. Det er i højere grad selvstændige i by og på land end lønmodtagere, som er foreningsorienterede. Og flest mænd.

Undersøgelser viser, at der er en sammenhæng mellem befolkningens sociale tilhørsforhold og fritidsanvendelse. De enkelte befolkningsgrupper orienterer sig mod forskellige kulturelle aktiviteter, fx mod finkultur, massekultur eller samvær. Personer, hvis far har (haft) højere social status, og som selv har en højere uddannelse, er entydigt mest "finkulturelt" aktive og også mere socialt samværsaktive. En aktivitet som fx organiseret konkurrenceidræt dyrkes således fortrinsvis af de mere velstillede dele af befolkningen. (Se iøvrigt afsnit 3.3.).

Undersøgelser viser i forlængelse heraf, at udover social status hos forældre, er skoleuddannelsens niveau i høj grad noget, som præger omfanget og arten af fritids- og kulturaktiviteter.

Man kan se, at de sociale forskelle spiller en stor rolle for aktivitetsvalget. Der er en såkaldt "akkumulationseffekt", dvs. en tendens til, at de, som i forvejen er aktive på et område, også er aktive på en række andre områder. Det fænomen er mest udtalt i de bedrestillede lag i befolkningen, mens de dårligere stilledes forbrug er "passivt" prægede. Nogle har beskrevet dette som et "paradoksproblem": De kulturelt aktive er også de mest aktive på andre af livets områder. Det er dem som har kortest tid til fx at dække et eventuelt idræts- eller motionsbehov, der faktisk dyrker idræt!

Også organiserede fritidsaktiviteter for børn beskæftiger i højere grad børn fra de højeste socialgrupper end fra de laveste. Der er en kraftig tendens til, at de velstillede børn går til

flere ting. Især inden for organiserede og foreningsprægede tilbud og inden for de mere traditionelle kulturtilbud, ligner børn og voksne fra samme socialgruppe hinanden.

Der er således en sammenhæng mellem livsvilkår og -former og så fritidspræferencer. Forandringer i status og livsvilkår må således antages at have konsekvenser for hele livsførelsen ligesom ændringer i samfundet vil påvirke den enkeltes valg af fritidsaktiviteter. Dette må især antages at have haft betydning inden for de seneste ti år, hvor mængden af offentlige tilbud (klubvirksomhed m.m.), private tilbud (fritidsundervisning m.m.) og kommercielle tilbud (video og anden underholdning) er steget meget. Den enkeltes valgmuligheder er blevet større og idrætten har i forhold til tidligere fået konkurrence.

For fremtidens idrætsverden betyder det, at man må søge at inddrage de forskellige befolkningsgrupper ud fra disses særlige livsvilkår. Der må gives muligheder for, at idrætsaktiviteterne kan udfoldes efter de enkelte individers og gruppers behov.

Det betyder også, at idrætsorganisationerne og -foreningerne skal have muligheder for at omstille virksomheden efter fremtidens krav og ønsker. Hvor de enkelte organiseringer tidligere var etableret om forskellige fælles aktivitetsinteresser ud fra en bestemt - kulturel og politisk - målsætning, så er forskellene mellem hovedorganisationerne og mellem foreningerne i nogen grad blevet udlignet. Disse har groft sagt taget de samme sportsgrene på programmet (se afsnit 2.1.7. og 4.2. om idrættens hovedorganisationer).

Den samme proces har i nogen grad indebåret, at idrætsforeningernes svar på befolkningens ændrede livsmønstre og de flere valgmuligheder i kultur- og fritidstilbuddene har været at oprette et "tilbudssystem" på linie med andre fritidstilbud. Hvor medlemmerne tidligere deltog i lokalforeningernes samlede aktiviteter - idræt, kulturelle arrangementer og socialt samvær - ser man i dag tendenser til, at foreningerne også "udbyder" rene idrætsstilbud. Såfremt foreningsidrætten ikke skal blive et uforpligtende "tilbud" på linie med andre, dvs. at man bevarer

foreningen som den ideelle demokratiske og autonome organisationsform, må dette gives muligheder for at omstille virksomheden efter de aktuelle behov og ønsker. Det er den store opgave for fremtidens breddeidræt.

3.2. Idrættens funktioner.

3.2.1. Indledning.

Det, der sker i idrætten, ses ofte snævert som noget, der er uden konsekvenser for den øvrige tilværelse. Den gøres til en selvstændig sektor, som har sine egne interesser og værdier og er organiseret efter egne regler.

En sådan isolation af idrætten fra det øvrige samfundsliv er nok for snæver. Dels har idrætten funktioner at udøve over for samfundshelheden, og dels er idrætten i sine funktioner delvis afhængig af, hvilke betingelser samfundet stiller.

Idrætten kan have forskellige funktioner for de enkelte individer. Levevilkårene er ikke ens mellem forskellige befolkningsgrupper (se afsnit 3.1), og grupperne kan som følge heraf have forskellige idrætsinteresser og behov. For funktionærerne, som i øvrigt udgør en stadig større gruppe, kan idrætten være et nødvendigt alternativ til det stillesiddende arbejde. Og for den arbejdsløse og husmoderen kan det være en mulighed for at opleve et socialt og kulturelt fællesskab, som ikke kan fås i det daglige i øvrigt osv.

Bl.a. på grund af disse differentieringer i levevilkår i det moderne samfund tillægges idrætten almindeligvis mange funktioner.

Samfundets normer og værdier vil normalt være afgørende for de funktioner, som idrætten tillægges. I industrisamfundet værdsættes individet i høj grad i forhold til sine erhvervsmæssige funktioner, og fritidsaktiviteter præges derfor af normer og værdier herfra. Ofte vurderes fritidsaktiviteterne ligefrem efter deres nytteværdi i forhold til arbejdslivets betingelser og krav.

Idrættens funktioner kan ses ud fra nytten og nødvendigheden af, at befolkningen holdes i god fysisk form og dermed er arbejdsduelig. Denne funktionelle betragtning kan også udstrækkes

til andre opgaver: Idrætten kan være opdragende og karakterdannende, eller den skal kompensere for manglende opfyldelse af behov i arbejdsverdenen osv. En sådan retfærdiggørelse er almindelig anerkendt. Herigennem kan man imødegå en undervurdering af idrætten, som af og til ses i offentligheden. Dermed kan man skaffe idrætten anerkendelse som nyttig og nødvendig - og dermed politisk og økonomisk støtteværdig.

Men idrætten har også andre funktioner. En anden funktion kan være, at idrætten formidler værdier og normer - ideologi - som er almindeligt anerkendt og accepteret, og som hører til de centrale grundprincipper for samfundet. Stort set må det således antages, at den danske idrætsmodel harmonerer med samfundets værdier i øvrigt. Idrætten er således et spejlbillede på kulturmønstret.

En tredje funktion kan være, at idrætten giver individerne mulighed for at udfolde sig ekspressivt. Man kan med "idrætten som mål i sig selv" opleve den fysiske udfordring i beherskelsen af kroppen, morskaben i legen og fællesskabet i det sociale samvær. Idrætten har altså i en sådan forståelse funktioner, hvor den enkelte får mulighed for selvrealisering i en verden, der kan være fattig på personlige udfordringer.

Hvilken vægt, man vil tillægge disse funktioner, afhænger af hvilket perspektiv, der anlægges på spørgsmålet. Men givet er det, at idrætten indgår i en mere eller mindre veldefineret samfundsmæssig funktion. Således har idrætten sin egen værdi, men den har samtidig - i forskellige historiske epoker - været betragtet som et redskab eller middel til opnåelse af forskellige mål. Målene har været sundhed, social værdi, militær-disciplinære, opdragelse, national identitet, underholdning eller andet.

3.2.2. Idrættens sundhedsmæssige funktion.

Idrætten forbindes oftest med sin sundhedsmæssige funktion. Især op gennem det tyvende århundrede er dette vurderingsgrundlag blevet dominerende, bl.a. fordi naturvidenskaberne har vist en stigende interesse for den fysiologiske effekt af fysisk akti-

vitet.

Sådan har det ikke altid været. Så sent som i 1960 stod der i "Den blå betænkning" om skoleidrætten, at det i gymnastikken var målet "at opøve børnenes sans for en god holdning og smukke hensigtsmæssige bevægelser". Sundhedsbegrebet kunne ikke afgrænses til det fysiske, men havde også en ideologisk- holdningsmæssig side. Det var værdinormerne bag, der i sidste instans afgjorde, om idrætten var sund: Både den kropslige udstråling og den mentale indstilling til aktiviteter var afgørende for sundhedsværdien. Denne forståelse var en følge af den engelske sports karakterdannende idealer, og den svenske gymnastiks idealer. Hvorvidt målet blev nået, kunne ses i barnets fysiske holdning: En god holdning kunne kendes på, at hovedet bæres højt med panden og hagen lige meget skudt tilbage, at ryggen er kraftigt rettet, uden at lænden er svajet, og på, at brystet er løftet. Disse idealer sås stadig i gymnastiksalene og i skolestuerne i 60'erne.

Med det moderne industri- og velfærdssamfunds stærkt stigende udgifter til sundhedssektoren er idrættens sundhedsmæssige funktion blevet dominerende i diskussionen om idrættens berettigelse.

Det højt industrialiserende samfund har befordret en stor grad af fysisk inaktivitet gennem automatisering af arbejdsprocesserne. I det omfang arbejdet stadig er fysisk betonet, er følgen ofte en yderst ensidig og nedslidende belastning af muskler og led. Transport til og fra arbejdet kræver normalt ikke større fysisk indsats, og arbejdet i hjemmet er ligeledes blevet fysisk mindre krævende. Fritidsbeskæftigelse kræver ikke nødvendigvis kropslig udfoldelse, da man takket være radio, TV og andre massekommunikationsmidler kan lade sig underholde uden fysisk anstrengelse osv. Følgen heraf kan være, at legemets funktionsdygtighed nedsættes, med de følgevirkninger det har.

På denne baggrund har man siden slutningen af 60'erne i stigende grad - ikke mindst i lyset af debatten om ressourceanvendelse i sundhedsvæsenet - inddraget begrebet "sundhedspædagogik". Begrebet er kommet til at række længere end den traditionelle

formidling af viden om sund levevis og årsagen til sygdomme. Det er holdningen, at en sådan vidensformidling hverken sikrer en sundhedsfremmende **indstilling** eller en adfærd, som fremmer sundheden.

I en moderne form medvirker sundhedspædagogikken til at udvikle bevidstheden om både den personlige livsstil og de omgivende livsvilkårs betydning for sundheden. I sin videste konsekvens arbejder den altså med en helhedsorienteret livsførelse både individuelt, men også hvad angår det omgivende miljø.

Formålet hermed er at tilskynde til handlinger, der sigter mod at bevare eller forbedre sundheden. Det kan ske gennem at udvikle en sund **livsstil**, at udvikle bevidsthed om livsvilkårenes indflydelse på sundheden og ikke mindst udvikle færdigheder i hverdagen, som er en forudsætning for en sund livsstil og sundere livsvilkår.

Idrætten hævdes at forebygge de fysiske følgevirkninger af velfærdssamfundet (stress, hjerte-kar-sygdomme og **lidelser** m.m.).

Forventningerne til idrættens sundhedsbefordrende effekt har i mange år ført til initiativer i forbindelse med arbejdsmiljøet, hvor man i særlige tilfælde indfører forskellige former for pausegymnastik for at modvirke det ensidige fysiske arbejde.

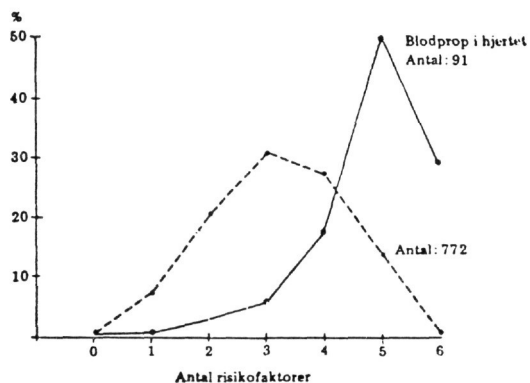
Skolen er i den sammenhæng indgået som en særligt velegnet ramme for en sundhedspædagogisk indsats både hvad angår viden og færdigheder. Her skabes en del af grundlaget for elevernes fritidsvaner og kropsopfattelse. Idrætten indgår centralt, fordi man i skolen har mulighed for at skabe interesse for livslang fysisk aktivitet, som i voksenlivet kan videreføres i det frivillige foreningsliv eller gennem individuel motionsaktivitet.

I de seneste år er idrættens betydning for arbejdsmiljøet draget frem i en bredere sammenhæng, idet dele af erhvervslivet har lagt vægt på at introducere idræt og fysiske træningsprogrammer som led i deres personalepolitiske foranstaltninger. En medarbejder, der er i fysisk god form, er også psykisk veloplagt og produktiv,

hedder det ofte i erklæringer fremsat af erhvervsledere inden for de nye industrier. Man formoder, at forbedret fysisk kondition betyder nedsat fravær, mindre udskiftning i arbejdsstyrken, øget arbejdsmoral, øget produktivitet og effektivitet. Ofte vil der være tale om, at alene det forhold, at en virksomhed investerer i trivselsmæssige foranstaltninger uden direkte produktionsrelatering, skaber en positiv holdning til arbejdspladsen - ikke mindst, fordi de sociale relationer i medarbejderstaben udvides til nye områder.

Epidemiologiske studier, hvor personer med livslang fysisk aktivitet i fritiden sammenlignes med fysisk inaktive personer, viser, at sygeligheden med hensyn til hjerte-karsygdomme er mindre blandt de aktive. I undersøgelser er fundet en klar forskel mellem fysisk aktive og inaktive med en lavere hyppighed af hjertesygdom blandt de fysisk aktive. Og der har vel at mærke været tale om særdeles moderate krav til aktivitetsniveau, både i arbejde og fritid for de fysisk aktive. Der er påvist en række risikofaktorer for forekomsten af blodpropper. Nævnes bør: rygning, overvægt/forhøjet fedtindhold i blodet, forhøjet blodtryk, fysisk inaktivitet og stress. Det er dog af største vigtighed at gøre sig klart, at først når flere faktorer kombineres hos en og samme person, forøges risikoen for sygdommen betydeligt. Undersøgelser viser fx, at de fleste af de personer, der får blodprop, er belastede med flere end tre af de såkaldte risikofaktorer. Dette fremgår af fig. 3.c. Den stiplede linie viser fordelingen af risikofaktorer i undersøgelsespopulationen. Den optrukne linie angiver, hvor mange af disse, der er døde af blodpropper.

Fig. 3.c.:

Fysisk aktivitet formindsker sandsynligvis risikoen for hjerte-karsygdomme, men denne virkning hænger først og fremmest sammen med, at andre risikofaktorer kan påvirkes positivt gennem fysisk træning.

På denne baggrund konkluderes ofte (fx i "Idræt og sundhed", Forebyggelsesrådet 1984), at en fysisk aktiv livemåde gennem årene fremmer bevarelsen af en god fysisk kapacitet. En livsstil, hvori indgår regelmæssig fysisk aktivitet, formindsker således risikoen for sygdom i fx karsystemet - uden at det dog er nærmere kendt, hvilken vægt de enkelte risikofaktorer iøvrigt skal tillægges i den sammenhæng.

3.2.3. Idrættens sociale funktion.

Idrætten siges ofte at have en såkaldt social funktion, idet den giver mulighed for fællesskabsfølelse, kammeratskab, samhørighed og lighed mellem folk med forskellig baggrund - på tværs af køn, alder, social baggrund, nationalitet osv. Idrætten integrerer og er dermed med til at give en social erfaring af samhørighed.

Idrætsdeltagelse i lokalmiljøet giver en mulighed for tryghed og identifikation med andre mennesker og for medmenneskelig for-

ståelse.

Dette gælder ikke mindst i mindre lokalsamfund. Derimod har foreningerne i storbyerne ofte vanskeligere ved at slå rod i nærmiljøerne, og fællesskabet rækker derfor ikke altid videre end til idrætsaktiviteten.

Da idrætsfællesskabet er løsrevet fra den daglige sociale sammenhæng, kan man mødes på tværs af sociale skel. Idrætten kan derved bidrage til større forståelse og tolerance. Men modsat kan idrætten også - gennem den formelle lighed, som hersker her - være med til at tilsløre nogle faktiske sociale modsætninger, som hersker i en større samfundshelhed.

Og idrættens fællesskab opleves forskelligt af den enkelte, ud fra dennes motivation. Den ambitiøse konkurrencesportsdeltager ser formentlig anderledes på klublivet end motionisten, som måske netop kommer for samværets skyld.

Idrætten har traditionelt været tillagt nogle opdragende funktioner. Gennem denne kan indarbejdes samfundets moral- og trosforestillinger, og den kan medvirke til at udvikle den enkeltes personlighed og karakter.

Disse værdier blev fremhævet som nogle af de væsentligste funktioner af Thomas Arnold, der indførte sporten i de engelske public schools, og af Pierre de Coubertin, der var ideologen bag de moderne olympiske lege. Gennem sporten kunne man opdrage ungdommen ved at indarbejde nogle moralske og etiske værdier, som gjorde ungdommen bedre i stand til at leve op til industrialismens præstationskrav.

Idrættens funktioner som opdrager er almindelig anerkendt. Der er dog ikke enighed om hvilke specielle adfærdsmåder, holdninger, evner og egenskaber, der præges gennem idrætten. I idrætten indlærer man de sociale normer, regler og roller, som er gældende for samfundet. Stort set anerkendes det således, at den organiserede idræts model harmonerer - såvel strukturelt som holdningsmæssigt - med samfundets. Deltagerne lærer således at

forstå samfundets sociale adfærdsmønstre og de kulturelle værdier, fx "demokratiets spilleregler", at kende. Og ikke mindst lærer man at opføre sig i overensstemmelse med disse regler. Gennem forståelsen for betydningen af et velfungerende fællesskab lærer især unge fx disciplinens nødvendighed.

Idræt kan også bidrage til at forme personligheden. Her kan man konkret opleve resultatet af sine anstrengelser. Man må lære at konkurrere, at vinde eller lide nederlag. Herved læres selvdisciplin, udholdenhed og ansvarlighed; angiveligt med henvisning til idealer om "fair play", tab og vind med samme sind osv.

Idrættens funktion som opdrager er som i andre pædagogiske forhold i realiteten bestemt af lederens holdninger i sit arbejde. Det, der ud fra en overfladisk betragtning kan forekomme som to ens aktivitetsforløb, kan i kraft af lederen have vidt forskellige opdragende funktioner, alt efter dennes holdning til deltagerne og deres indflydelse på forløbet.

I en del foreninger har man arbejdet ud fra den opfattelse, at medlemmerne bør tilpasse sig foreningens struktur og arbejdsform, og ønsker medlemmet ikke det, kan det finde et andet sted at være. Denne lidt formynderiske "sådan gør vi"-holdning opdrager medlemmerne til passivitet i forhold til demokratiske processer, fordi den er med til at fratage folk troen på, at det kan nytte at gøre sin indflydelse gældende. Effekten kommer bl.a. til udtryk i foreningens egne demokratiske processer. Omvendt kan foreningen også være det, man med en lidt forslidt frase kalder demokratiets kravlegård. Men det kræver, at man opdrager medlemmerne til medindflydelse og medansvar.

Dette er ikke gjort med de formelle demokratiske systemer i foreningen, men forudsætter at de enkelte ledere inddrager medlemmerne i tilrettelæggelsen og løsningen af nødvendige opgaver omkring de idrætslige aktiviteter og samtidig fastholder foreningen som en "åben" organisationsform, der hele tiden kan ændre sig efter medlemmernes interesser.

I forlængelse af idrættens opdragende funktion mener nogen, at

idrætsdeltagelse kan fremme de sociale opstigningsmuligheder. Sportens værdinormer er således anerkendt af fx erhvervslivet, hvor man gerne ser aktive og forhenværende (elite-) sportsfolk som medarbejdere.

På den anden side hævdes det, at idrættens betydning for den enkeltes personlighed nærmere er fjerne idealer end realiteter. I sporten kan trives en adfærd, hvor målet helliger midlet. Ønsket om at vinde legaliserer overtrædelse af regler, og idealerne kan træde i baggrunden. Således har der i de senere år været diskussion af børneidrættens mål og midler, og skridt til at ændre disse. Det er blevet fremført, at børn skal lege og ikke konkurrere på voksenpræmisser. Især fra pædagogisk interesserede trænere og ledere og fra øvrige pædagoger er det blevet hævdet, at den traditionelle børneidræt er en voksenkopi, og man har stillet spørgsmål ved, om den organiserede idræts struktur tog tilstrækkeligt hensyn til børnenes egne forudsætninger, hvad angår motorik og modenhed osv. Som konsekvens har man nogle steder indført minispil med andre regler og en anden trænings- og turneringsstruktur.

I de nye deltagelsesmønstre kan der ligge tendenser, som peger bort fra det fællesskabsorienterede. De kollektive boldspil i foreningerne er på retur, mens en række individuelle idrætsgrene som fx badminton vinder frem. Man taler i den forbindelse om "købeidræt", dvs. at deltagernes tilknytning til foreningen begrænser sig til, at man køber en aktivitetstime og ikke deltager i det fælles (ansvar).

Uden for foreningerne er der sket en stigning i deltagertallet i motionsgymnastikken i aftenskolerne, den uorganiserede aktivitet og de kommercielle helseinstitutter. Samtidig er der kommet nye idrætsformer og brugergrupper.

Spørgsmålet er derfor grundlæggende om idrættens fællesskabsorientering og opdragende funktioner er begrænset til foreningerne, hvor der altså også ses tendenser til opbrud. Der er sket en funktionsændring fra det sociale til det mere individualiserede, hvor nutidens idrætsdeltagere, som bl.a. består af tidligere

passive befolkningsgrupper, har et mere flygtigt forhold til idrættens sociale fællesskab.

Noget kunne tyde på, at idrætten for det moderne menneske er blevet et middel til at opfylde bestemte krav. Jogging, "købe-badminton" eller arbejde med håndvægte i et helseinstitut opfylder ønsket om at holde kroppen i form i en dagligdag, med stille-siddende arbejde.

Og de opfylder ønsket om at leve op til det fremherskende krops-ideal om en ungdommelig, veltrænet og "sporty" krop. Der er social prestige forbundet med at signalere velstand - at man har psykisk og økonomisk overskud - gennem kroppen.

3.2.4. Idrættens kulturelle funktion.

Idrætten opregnes almindeligvis ikke blandt de mere centrale sektorer i samfundslivet som f.eks. erhvervslivet, økonomi og familien, men er alligevel et område, som betyder meget for mange mennesker i det moderne samfund. Det er for den aktive og for den passive tilskuer et af de prægende mønstre, der udgør samfundets kulturgrundlag.

Idrætten er siden den organiserede idræts opkomst i Danmark indgået i de kulturelle brydninger. I sidste århundrede var den Lingske gymnastik for bondebevægelsen en del af en bredere kulturel og politisk kamp. Lings gymnastik kom til at stå som et - ideologisk og fysiologisk - alternativ til den tyske gymnastik, som havde sine forkæmpere blandt datidens magthavere. Gymnastikken indgik derfor også centralt i den grundtvigianske højskole, der som mål havde oplysning og folkekulturel rejsning.

Tilsvarende søgte arbejderbevægelsen i tyverne og trediverne - uden overbevisende resultater - at rejse en selvstændig arbejderkultur i opposition til "den borgerlige idræt".

Dansk kulturpolitik har gennem de sidste 20-30 år bygget på en demokratisk tilbudsfilosofi. Hovedopgaven har været at sikre den

enkelte et rimeligt kulturtilbud. Man har hyldet kulturspredningen ud fra den filosofi, at det må være op til folk selv, hvad de vil acceptere som kultur.

Denne kulturpolitik bygger på enkelte centrale principper: Kulturlivet skal være demokratisk ved, at der er lige adgang for alle til at deltage uanset bopæl, alder, sociale forhold osv. Det kulturelle demokrati består imidlertid ikke i, at alle får mulighed for at modtage det samme tilbud. Det forudsætter derimod rammer, som accepterer og tager hensyn til de enkelte befolkningsgruppers særlige ønsker og behov. Det indebærer, at disse grupper må have reelle muligheder for at vælge fx idrætsform.

En sådan demokratisering af kulturlivet betyder i videste konsekvens således også, at aktiviteterne foregår på brugernes egne præmisser.

En væsentlig del af demokratiet er ytringsfriheden. Idrætsforeningen er en organisationsform, som formelt giver alle medlemmer lige indflydelse. Det er da også sjældent at finde eksempler på, at ytringsfriheden knægtes. Organisationerne kan dog, måske fordi strukturen gennem en lang tradition er blevet selvproducerende, rumme en vis træghed, som gør, at meninger aldrig kommer frem. Der kan være interesse modsætninger, som ikke ønskes diskuteret.

Der kan være en skævhed i mulighederne for at komme ud i en større offentlighed. Således er det næsten udelukkende elitesport, der præsenteres i massemedierne. Det sker, selv om eliten kun udgør en brøkdel af de samlede idrætsdeltagere og af aktivitetsformerne. Der kan heri ligge en fare for, at idrætsbevægelsen alene identificeres med eliten, og at dennes normer og værdier bliver modellen, som tilstræbes i resten af idrætssystemet.

En rapport udarbejdet for Danmarks Radio om sportsafdelingens virksomhed (Jørn Møller: "TV-sport", 1986) fandt bl.a. på baggrund af en Gallupundersøgelse, at der blandt seerne er et udbredt ønske om et bredere perspektiv i sportsdækningen. Over 50% af de nuværende seere vil gerne se indslag om "andre grupper

end eliten", "nye idrætsformer" og "idrætsdebat". Blandt kvinder findes der ligeledes et meget stort ønske om mere "kvindeidræt". Rapportens konklusion om programvirksomheden var bl.a., at TV-sporten har "en topsøgende synsvinkel", som "egnede sig dårligt til at beskrive hovedparten af det, som foregår". Formidlingen er uegnet til efterfølgelse for de allerfleste men bliver ikke desto mindre til norm ned gennem rækkerne, siges der. Der pegedes også på, at kvinder i højere grad end mænd interesserer sig for de aspekter af idræt, der ikke vedrører topsport og konkurrence.

Breddeidrætten synes således ikke at få mulighed for at modtage den inspiration, som præsentation i en større offentlighed ville give. Tværtimod præsenteres en topsportsmodel som normen.

Kulturpolitikken bør ligeledes fremme kvaliteten. På idrættens område kan der dog ikke opnås enighed om kvalitetskriterier, da det involverer en diskussion af idrættens udtryk og idéindhold. At idrætten fascinerer fortæller ikke i sig selv om dennes kvalitet. Heller ikke de officielle idealer garanterer alene, at de faktisk efterleves i praksis.

Idrættens kvaliteter må derfor nærmere vurderes ud fra, hvorvidt den er i stand til at engagere, at få deltagerne til at forholde sig aktivt og ansvarligt til hinanden og til det, der sker i samfundet.

Om idrætten i fremtiden kan leve op til disse intentioner om at engagere, vil formentlig afhænge af, om den fortsat kan konkurrere med (et stigende antal) andre kulturtilbud - ikke mindst de passivt og massekulturelt prægede.

I det moderne samfund består idrættens og sportens tiltrækning bl.a. i at modvirke kedsomhed, samt mangel på afveksling og spænding i arbejdslivet. Idrætten tilbyder udfordringer på tværs af hverdagens monotoni og rutine. Den giver også mulighed for - i et samfund, som gør den enkelte anonym - at den enkelte føler sig "synlig" som menneske ved at være kreativ, blive anerkendt etc.

Idrættens hovedorganisationer og foreninger har her centrale funktioner. De har i kulturel og politisk forstand gennemgået en funktionsændring i de seneste 20 år (se afsnit 2.1.7). Hvor de opstod og i mange år fungerede ud fra en klar (ideologisk) målsætning - fx at medvirke til folkeoplysning eller karakterdannelse - så er interessen i dag i højere grad flyttet mod det sportslige element i sig selv. Den organiserede idræt er i højere grad blevet en forbrugsstruktur, som i forhold til tidligere kulturelle og politiske funktioner er blevet "afpolitiseret".

Organisationerne oplever dog i disse år en omfattende strukturel og holdningsmæssig debat, bl.a. på baggrund af ovennævnte udviklingstendens. Resultatet heraf vil utvivlsomt få betydning for idrættens engagerende rolle i fremtiden.

3.2.5. Idrættens politiske funktion.

Det anføres ofte, at idrætten 'i sit væsen er en politisk set neutral aktivitet eller udfoldelsesmulighed.

Men det anføres i forlængelse heraf ofte, at idrætten bliver "politisk", når den bliver brugt som middel til noget andet. Således anvender de østeuropæiske lande bevidst elitesporten i propagandaen for de politiske systemer, mens programmerklæringer af denne art er mere sjældne i vesten. Internationale sportsbegivenheder har ofte større mediebevågenhed end politiske topmøder, og de er derfor effektive til at opnå prestige gennem.

I Danmark har udenrigspolitikken sjældent givet anledning til konflikter mellem regering og Dansk Idræts-Forbund, som forestår eliteidrætsarbejdet. I 1980 deltog Danmark trods regeringens henstilling om det modsatte i Moskva-olympiaden, da man ikke fandt, at idræt og politik burde blandes. I 1986 har Dansk Idræts-Forbund dog fulgt regeringens henstilling om (jf. FNs sanktionspolitik) at boykotte idrætssamkvem med Sydafrika. DIF har fastslået, at specialforbund, som fortsat opretholder idrætligt samkvem med Sydafrika, vil blive frataget det årlige tipstilsbud.

Et af formålene med støtte til den danske eliteidræt (i.h.t. lov nr. 643 af 19. december 1984) var at skabe danske eliteresultater "på en social og samfundsmæssig forsvarlig måde", som det anføres. Der skal sikres danske sportsfolk bedre konkurrencevilkår, og Team Danmark har da også i forsøget på at opnå spon-sorkontrakter slået på eliteidrættens værdi som nationalt og in-ternationalt udstillingsvindue for Danmark og dansk erhvervsliv. I forbindelse med fodboldlandsholdets deltagelse i VM i Mexico 1986 var en sådan markedsføring helt legitim. Den store reklameværdi for dansk erhvervsliv blev fremhævet - selv om der ikke findes undersøgelser, der dokumenterer effekten.

Også indenrigspolitisk er det blevet fremført, at idrætten udnyt-tes "politisk".

I de senere år er idrætsfolk begyndt at ytre personlige politiske sympatier i offentligheden. "Idræt for fred" har været et sådant initiativ, der dels skulle give idrætsfolk mulighed for at give udtryk for sympati med den internationale fredsbevægelse. Og dels var initiativet en reaktion på, at enkelte (elite-) sportsfolk oplevede, at kommercialiseringen udnyttede dem og lagde nogle begrænsninger på deres ytringsfrihed. Initiativet blev af modstanderne set som et forsøg på at spænde idrætten for en partipolitisk vogn, baseret på holdninger, der intet har med idrætsudøvelse at gøre.

Også reklame for arbejderbevægelsen vil nogen anse for at være politisk. DBUs bestyrelse besluttede således i forbindelse med en konkret sag i sommeren 1986, at reklamer for SiD er politisk propaganda. Klubber med SiD som sponsor og mærkater på trøjerne ville blive straffet med bøder og evt. udelukkelse. DBU henviste til, at SiD kørte en landsomfattende kampagne mod Schlii-ter-regeringen.

De nævnte eksempler er nogle, der har været fremme i den offentlige debat, og som nogen fandt "politiske" med henvisning til, at idrættens neutralitet blev anfægtet.

Det fremdrages i mindre grad, at idrætten i kraft af den måde,

den organiseres på, kan påvirke deltagerne holdningsmæssigt og dermed i bredeste forstand politisk. Idrætten har som et væsentligt element spilleregler. I det omfang disse spilleregler svarer til samfundets almindelige - anvendte og accepterede - kulturmønstre, vil den idrætslige "model" være i harmoni med samfundet. Den vil derfor normalt virke samfundsbevarende. Hvad der er "rigtigt og naturligt" i idrætten påvirker formentlig også den enkeltes holdning på andre punkter. Idrætten kan på den måde siges at legitimere nogle kulturelle grundprincipper.

Mens man således kan diskutere den opdragende og holdningsdannende funktion, er der i almindelighed enighed om, at idrætten aldrig må blive tilknyttet partipolitik. De enkelte politiske partier har dog efterhånden formuleret en egentlig idrætspolitik, selv om mange udtrykker modvilje mod at skulle blande sig i noget, der tidligere synes uafhængigt af partipolitiske interesser.

Formuleringen af en idrætspolitik må - helt bortset fra, at det er et populært område at profilere sig på - ses på baggrund af idrættens stigende samfundsmæssige betydning og ikke mindst af, at den modtager store offentlige tilskud. Udbygning af sektoren har således stillet krav til de politiske beslutningstagere.

Det offentlige har i denne proces i nogen grad anfægtet den organiserede idræts autonomi. Denne autonomi har en relativ karakter, idet fordelingen af ressourcer, udbygning af faciliteter, udformning af støtteordninger osv. altid vil lægge nogle rammer for aktiviteterne.

For den organiserede idræt - hovedorganisationerne og foreningerne - involverer den samme proces en balancegang. Selv om disse selv skaffer sig store indtægter (ved kontingenter, entré, bankospil o.lign.) er den henvist til materiel støtte udefra, fortrinsvis fra det offentlige. Den politiske balancegang består her i, hvorledes man får tildelt ressourcer, uden at det antaster idrættens traditionelle autonomi gennem krav om modydelse.

Også fra erhvervslivet får idrætten økonomisk støtte. Det er ikke

kun den professionelle topsport, som har indtægter fra sponsorer og reklamer. Breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse viste, at foreningerne herigennem i gennemsnit skaffede 7% af de samlede indtægter (Sponsor- og reklameindtægter udgjorde dog kun 1/6 af kontingentindbetalingerne). Den økonomiske støtte gives ikke uden konkret modydelse i form af reklame og kan derfor indebære en balancegang i foreningen eller forbundet.

På den ene side opleves den som en større frihed i kraft af de dispositionsmuligheder, som flere midler indebærer. Men på den anden side kan sponsorering opleves som en binding, fordi den indebærer forpligtelser af ikke-sportslig art, fx kontraktlige krav om, at hele hold bærer trøjer med bestemte reklamer m.m. Det kan internt i klubben/forbundet føre til konflikter, idet den enkelte person ifølge almindelige retsregler kun forpligter sig selv, mens klubben/forbundet kontraktligt forpligter sig over for andre interesser (jfr. Stuer Lauridsen: "Idrætsjura", København 1983). Denne binding ses af nogen som en indskrænkning af den personlige frihed, og derfor som et politisk forhold på linie med "Idræt for fred" og SiD-reklamen.

Selv i lyset af de økonomiske betingelser er der ofte en tendens til at opfatte idrætspolitik som noget isoleret og selvstændigt. På længere sigt vil en sådan sektoropfattelse være uholdbar, idet idrætspolitikken vil gribe ind i andre samfundspolitiske spørgsmål. Således har idrætsorganisationerne allerede formuleret holdninger til generelle uddannelsespolitiske, sundhedspolitiske og mediepolitiske spørgsmål. Og på længere sigt må også arbejdsmarkedspolitiske og socialpolitiske spørgsmål blive rejst.

Det vil derfor være naturligt - og måske nødvendigt - om foreningslivet går centralt ind i den aktuelle samfundspolitiske debat. Det bør ske i forlængelse af de kulturpolitiske principper om ytringsfrihed, og af hensyn til den fortsatte rolle som organisator af det lokale fritidsliv. I den forstand kan man sige, at det må være opgaven at vække idrætsudøvernes interesse for og kritiske vurderinger af det samfund, som idrætten er en del af. Idrætten vil dermed indgå i et dynamisk samspil med de øvrige samfundsområder.

3.3. Befolkningens idrætsdeltagelse.

Det er hensigten i dette afsnit at give en kortfattet oversigt over befolkningens idrætsdeltagelse i de seneste 10 år. Indledningsvis vil blive fremdraget nogle generelle træk hvad angår befolkningens idrætsdeltagelse, udviklingen af idrætsfaciliteter og idrættens økonomiske vilkår. En nærmere beskrivelse af udviklingen vil kun blive gennemført i begrænset omfang, idet der henvises til senere kapitler.

3.3.1. Generelle træk af udviklingen.

Udviklingen i idrætten gennem de seneste 10 år er på mange måder bemærkelsesværdig.

For det første er der sket en voldsom aktivitetsudvikling. Betænkning nr. 709 "Idrætten og friluftslivet" fra 1974 angiver at mere end 3/4 af befolkningen på det tidspunkt var idrætsligt inaktive, men i dag angiver over halvdelen af befolkningen, at de dyrker "sport/motion".

Der har i perioden været en stor tilgang til idrætsorganisationerne, men det synes at være idrætsaktiviteten uden for foreningerne, som har haft den største stigning. Det drejer sig først og fremmest om den uorganiserede aktivitet, dvs. den aktivitet som spænder fra gade fodbold over motionsidræt i aftenskolen til individuel jogging. Især blandt de 30-40 årige og blandt kvinderne har tilgangen været stor.

Udviklingen har betydet en forskydning i aktivitetsmønsteret. Der er foregået en omrokering inden for idrætsgrenene under idrætsorganisationerne; blandt de mere traditionelle idrætsgrene har især de individuelle som tennis og badminton haft en stærk tilgang, som tilsyneladende kun begrænses af knapheden på faciliteter. På den anden side ser det ud til, at tilgangen til traditionelle holdidrætter som håndbold og fodbold siden begyndelsen af 1980'erne har været stagnerende.

Helt nye aktiviteter er skudt op - ofte uden for organisationerne. Motionsløb (kondi, jogging, trim), motionscykling, motionssvømning og friluftsliv som vandsport og aktiviteter til vands m.m., er blevet en folkebevægelse. Sejlsport og windsurfing har etableret sig som blivende fritidsfornøjelser til vands. Men også moderne kropspleje som bodybuilding og aerobics, lege som fx frisbee, hacky sack og skateboard og fjernøstlige kampformer (fx taekwon-do, karate og judo) og kropskulturer (tai-chi) har markeret sig i befolkningens bevidsthed.

Den nærmest eksplosionsagtige og overraskende udvikling i befolkningens idrætsaktivitet sættes i perspektiv af, at 74-betænkningen ikke omtaler de nævnte motionsidrætter og knap registrerer eksistensen af de mere særprægede idrætter.

Det afspejler i nogen grad holdningen til bestemte aktiviteter, hvordan folk opfatter deres aktivitet (og besvarer spørgeskemaer). Der indgår heri et element af mode - det er moderne at være "sporty" - og altså et forsøg på at påtage sig en bestemt livsstil. Men det afspejler samtidig nogle reelle aktivitetsstrukturer. Når fx jogging ikke er nævnt i 1974, er det således udtryk for, at den form for løbetur hverken var populær eller hyppig. På den måde reflekterer sproget såvel folks selvopfattelse af deres "idrætsaktivitet" som en reel aktivitetsudvidelse.

For det andet er udviklingen karakteriseret af en stærk stigning i idrætsbyggeriet - først og fremmest i kommunalt regie (se kap. 8). Antallet af idrætshaller er fra 1971 (74-betænkningens referenceår) tredoblet fra 365 til 1107 i 1983. Også for svømmehallernes vedkommende er der sket en tredobling. Denne udbygning opfylder i virkeligheden de mål, som 74-udvalget stillede om en idrætshal pr. 5.000 indbyggere. I dag er der 4.500 indbyggere pr. hal. Også antallet af frirekreative arealer afspejler den stigende aktivitet i den uorganiserede idræt. Her er der fx sket en femdobling i antallet af trimstier (fra 51 til 273).

Det tredje udviklingstræk er, at den organiserede idræt i

stigende grad er blevet afhængig af tilskud fra det offentlige. (Se kap. 6). Over 2/3 af idrættens faktiske udgifter finansieres gennem de offentlige tilskud, dvs. ca. 2,1 mia. kr. i 1985. (ca. 1,85 mia. kr. via kommunerne og 0,25 mia. kr. centralt via tipslov og fritidslov m.m.).

Idrætsforeningernes egenindtægter stammer hovedsagelig fra kontingentindbetalinger (ca. 600 mio. kr.) og i mindre grad fra sponsorstøtte (ca. 95 mio. kr.), spil og andet (over 100 mio. kr.). (Se afsnit 6.7. om idrættens samfundsøkonomiske betydning).

85% af de offentlige tilskud stammer fra kommunale tilskud til den lokale idræt. Heraf anvender kommunerne næsten 2/3 (svarende til ca. 1,2 mia. kr.) på etablering og drift af stadion og idrætsanlæg, idræts- og svømmehaller samt andre fritidsfaciliteter (friluftsbade, trimstier osv.). En mindre del af disse kommunale tilskud eller udgifter er dog ikke tilskud til idrætsforeningerne eller den organiserede idræt, men fx udgifter til drift af faciliteter (svømmehaller etc.) med almindelig offentlig og "uorganiseret" adgang. De resterende 15% anvendes til støtteordninger af forskellig karakter til den organiserede idrætsvirksomhed.

De kommunale udgifter har dog (udtrykt i faste priser) været faldende med ca. 22% fra 1979 til 1984. I 1985 er der i nogen grad rettet op på dette forhold, idet der her forekommer en stigning, således at man når op på 79-niveauet. Faldet i de samlede kommunale tilskud i 1979-84 skyldes konkret, at udgifterne til anlæg og etablering har været kraftigt faldende, mens driftsudgifterne og de kommunale støtteordninger har været stagnerende.

Den eneste post som synes at være stigende i perioden er udgifterne til lokaletilskud. Det må formentlig ses i sammenhæng med et stigende aktivitetsniveau i perioden samt evt. nødvendigheden af at yde tilskud til leje af ikke-kommunale lokaler, fx i selvejende institutioner. Opfattes lokaletilskuddene som en form for driftstilskud, går en stadig større del af de samlede tilskud til driften af systemet fremfor til egentlige aktivitets-

tilskud.

Hvad angår de statslige tilskud til idrættens organisationer gennem tipsloven, er disse steget i perioden fra 1969 til 1983. Generelt kan man konstatere, at tipstilskuddet har været en mere end stabil indtægtskilde for organisationerne i en periode, hvor samfundsøkonomien generelt har været udsat for afmatning (jfr. afsnit 6.2.1.1.). Denne udvikling standsede brat ved fordelingen til anvendelse i 1985/86, hvor tilskuddet faldt med ca. 10% (i faste priser). Tilskuddet til anvendelse i 1986/87 udviser dog igen en mindre stigning, nemlig ca. 6%.

Som et fjerde træk ved udviklingen kan nævnes, at nye organisationer af idræt har markeret sig stadig stærkere i den forløbne periode (se kap. 4). Det gælder således en række offentlige tilbud som ungdoms- og fritidsklubber samt de såkaldte skolefritidsordninger. (Disse organisatorer synes i højere og højere grad igennem perioden at tage mere traditionelle idrætsgrene op). Også tilbuddene i oplysningsforbundenes regi er vokset, ligesom der er sket en ekspansion af den kommercielle sektor: helseinstitutter, private gymnastikinstitutter, motionscentre m.m. Eksempelvis er gymnastikken idag aftenskolernes største aktivitet med over 20% af alle deltagere (svarende til ca. 190.000 deltagere).

Sammenfattende kan man sige om udviklingen 1972-83, at mange af de mål, som blev sat for idrætten i betænkningen fra 1974 til dels synes at være indfriet. Antallet af idrætsaktive er nominelt mere end fordoblet, og at antallet af idræts- og svømmehaller er mere end tredoblet. Heroverfor står en realstigning i de økonomiske tilskud på ca. 50%, men det må påpeges, at idrætsfaciliteter i forbindelse med skoler, som anvendes af idrætten, ikke indgår i beregningerne over de kommunale tilskud til idrætten. Ligeledes må det påpeges, at en del af den uorganiserede idræt ikke er facilitetskrævende i traditionel forstand.

Men sammenfattende må det også siges, at nogle af målene for idrætten i dag i lyset af aktivitetsudvidelsen og delta-gelsesstrukturen har ændret sig fra begyndelsen af 70'erne. Hvor man fx dengang diskuterede det såkaldte "frafaldsproblem" for

foreningerne - at idrætsdeltagelsen faldt mellem ungdoms- og voksentilværelsen og igen efter det 30. år - så betyder befolkningens stigende aktive idrætsdeltagelse over et bredt spektrum, at frafaldet i dag alene synes at være et problem for den organiserede konkurrenceidræt.

Hovedproblemet synes derfor i dag at være, hvorledes man - udover at give de traditionelle deltagere gode rammer - sikrer de mange nye deltagere, aktivitetsformer og organisatorer udviklingsbetingelser, som svarer til behovene.

3.3.2. Befolkningens idrætsdeltagelse.

Ved at sammenligne en række forskellige undersøgelser kan man få et billede af væksten i idrætsudøvelsen i den seneste snes år. Det drejer sig om fritidsundersøgelserne fra 1964, 1975 og 1982 gennemført af Socialforskningsinstituttet og Danmarks Statistik, Dansk Idræts-Forbunds omnibusundersøgelse fra 1982 og Ringstedundersøgelsen fra 1980 samt idrætsorganisationernes medlemsstatistikker.

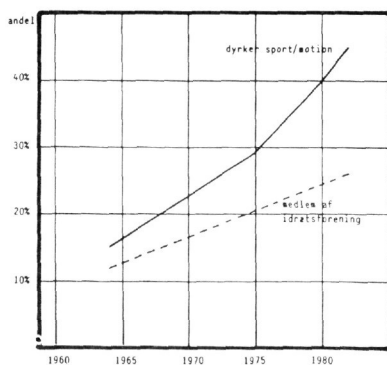
Af Socialforskningsinstituttets landsdækkende interviewundersøgelse fra 1964 "Fritidsvaner i Danmark med særligt hensyn til radio og fjernsyn" (Kbh. 1966) fremgik, at 15% af befolkningen over 15 år svarede ja til spørgsmålet, om de dyrkede sport.

Af Socialforskningsinstituttets opfølgende undersøgelse fra 1975 fremgik, at 29% angav at dyrke sport/motion, og at aktiviteten i stor udstrækning fandt sted uden for den organiserede idræt.

Danmarks Statistiks undersøgelse fra 1982 viste, at befolkningens idrætsdeltagelse (sport/motion) var steget til 45% af den voksne befolkning.

Dansk Idræts-Forbunds og Gallups omnibusundersøgelse i april 1982, som blev offentliggjort i forbindelse med DIFs "Idræt 80-udvalgets rapport" i 1983, angiver tilsvarende at 40% af de adspurgte svarede ja til spørgsmålet "Dyrker De idræt?"

Tabel 3.1.: Andelen af den voksne befolkning, der dyrker sport/motion, og andelen, der er medlem af en idrætsforening, 1964-1982.

Der må tages forbehold over for en umiddelbar sammenligning af svarene på spørgsmålene i de enkelte undersøgelser. Fx spørger Socialforskningsinstituttet i 1964 interviewpersonerne om de dyrker "sport", mens man i de opfølgende undersøgelser spørger til "sport/motion". Måden der spørges på i 1964 og 1975/1982 afspejler klart en større mangfoldighed i aktivitetsformerne. Men de forskellige måder at spørge på kan have påvirket undersøgelsesresultaterne, således at flere i de sene undersøgelser ville opfatte sig selv som fysisk aktive i fritiden. Men det betyder samtidig, at man er blevet mere bevidst om aktivitetens betydning for velfærdet og livsførelsen.

få trods af disse forbehold må man konstatere, at der i perioden har været en væsentlig stigning i idrætsaktiviteten set over en bred front. Meget tyder således på, at mere end 50% af den voksne befolkning i dag dyrker sport, idræt eller motionsaktiviteter under en eller anden form.

I en undersøgelse af den voksne befolknings idrætsvaner i Ringsted kommune i 1980 foretaget af Idrætsforsk forsøgte man mere detaljeret at beskrive de forskellige former, hvorunder

befolkningen dyrker idræt (se afsnit 2.2.2. om inddelingen). Man skelnede i spørgeskemaerne mellem tre former for idrætsdeltagelse (som er Ringstedundersøgelsens "standardbaggrundsvariable"): organiseret konkurrenceidræt, som ifølge undersøgelsen dyrkes af 18% af den voksne befolkning, organiseret motionsidræt, som dyrkes af 22%, og uorganiseret idræt, som dyrkes af 51%.

Den "organiserede konkurrenceidræt" er karakteriseret ved, at deltagelsen finder sted i idrætsforeningerne, og de involverede deltager i organiserede konkurrencer på forenings- eller klubplan. Den "organiserede motionsidræt" adskiller sig herfra ved ikke at indbefatte deltagelse i organiserede konkurrencer, men ellers er aktivitetstyper og organisering ens. Disse to former for idræt dækker tilsammen idrætsforeningernes virksomhed.

Heroverfor omfatter den "uorganiserede idræt" de øvrige aktiviteter, dvs. aktiviteterne uden for idrætsforeningernes regi. Det kan fx være idræt i ungdomsklub, aftenskole, med familie/naboer og/eller alene.

I denne operationelle opdeling er der lagt vægt på den institutionelle eller organisatoriske sammenhæng, hvori idrætten udøves. Det må i den forbindelse beklages, at Ringstedundersøgelsen ikke yderligere differentierer den "uorganiserede" aktivitet. Fx kunne det - i forlængelse af udvalgets bemærkninger til afsnit 2.3. - være spændende med en specificering af omfanget af den offentligt organiserede idræt (idræt i ungdomsklub m.m.) og af omfanget af idrætten i kommercielt regi.

De tre idrætsformer giver ikke noget absolut tal for den totale idrætsdeltagelse, idet formerne overlapper hinanden. Således angiver mere end halvdelen af de 51%, der er involveret i uorganiseret idræt, at de også er involveret i det organiserede idrætsliv. I alt er 22% udelukkende involveret i uorganiseret idræt, mens i alt 36% dyrker idræt i foreningsregie. Det betyder i praksis, at man kan dyrke motionsbadminton i en klub og jogge privat.

Trods forbehold over for overførelse af Ringstedundersøgelsen til

landsplan (der kunne jo gøre sig særlige lokale forhold gældende i Ringsted) må man konstatere, at undersøgelsen bekræfter billedet af en stigende idrætsaktivitet. Og undersøgelsen udmærker sig ved, at den søger at differentiere befolkningens former for idrætsdeltagelse. Også her bekræfter undersøgelsen billedet af, at væksten især er sket i den uorganiserede idræt.

Ringstedundersøgelsens resultater kan delvis suppleres med resultater fra DIFs omnibusundersøgelse fra 1982. Her spurgte man bl.a. om "konkurrencevirksomhed" i forbindelse med udøvelsen. Det viser sig, at mindre end halvdelen af de idrætsaktive angiver at dyrke idræt i forbindelse med konkurrencevirksomhed. Blandt de idrætsaktive 15-24 årige, dyrker således 46% konkurrencevirksomhed, en procentsats som er stærkt faldende med alderen. Dette synes at angive, at de fleste, da de ikke dyrker konkurrencevirksomhed under mere organiserede former, enten dyrker organiseret motionsidræt eller uorganiseret idræt, som Ringstedundersøgelsen peger på.

DIF-undersøgelsen viser stor variation i, hvilke idrætter der er knyttet til konkurrenceaktivitet. Fodbold og håndbold (henholdsvis 79% og 85%) er typiske turneringsidrætter. Badminton viser en ligelig fordeling mellem de konkurrenceaktive og de ikke konkurrenceaktive. De sportsgrene, som idrætsaktive angiver at deltage i uden konkurrence, er svømning (91%), gymnastik (88%), gangsport (84%), cykling (83%) og jogging (75%).

3.3.3. Idrætsdeltagelsen under idrættens hovedorganisationer m.m.

De 4 hovedorganisationer har haft stigende medlemstal gennem 70-erne, hvilket kan ses af følgende oversigt:

Tabel 3.2.: Udviklingen i antallet af aktive medlemmer og foreninger fra 1973 til 1985:

	Antal aktive			Antal foreninger		
	1973	1985	Stigning i %	1973	1985	Stigning i %
DIF	982.590	1.467.500(1)	49	6.672	9.367(1)	40
DDSG&I	460.334	795.545(2)	73	2.329	2.814(2)	21
DDGU	420.374	894.569	113	1.619	2.640	63
DFIF	104.725	171.189	63	2.925	5.684	94

note 1: opgjort pr. 1/8 1986

note 2: opgjort for perioden 15/5 1985 - 15/5 1986

Hvor stor en del af den danske befolkning som er aktivt medlem af en idrætsforening er svært at sige på baggrund af disse tal, idet mange er medlem af flere foreninger. De totale medlemstal er således udtryk for aktivitetsomfanget.

Da mange foreninger er tilsluttet 2 eller flere hovedorganisationer, foregår der også her en "dobbelregistrering", hvorved summen af aktive i alle hovedorganisationerne vil give et falsk billede af, hvor mange danskere, som reelt er aktive i idrætsforeningerne.

(Heller ikke på kommunalt plan giver tallene et reelt billede, idet man her registrerer "aktivitetsmedlemmer", og den enkelte kan ofte dyrke flere aktiviteter).

I Danmarks Statistiks undersøgelser fra 1982 angiver 26% af befolkningen over 15 år at være medlem af en forening, dvs. at ca. 1,05 mio. personer i 1982 var medlem af en forening. Svarende hertil anslås det, at der i 1985 var ca. 7.500 én- og flerstrengede idrætsforeninger i Danmark. (Hertil kommer ca. 5.600 klubber i firmaidrætten).

når foreningerne er medlemmer af flere hovedorganisationer, må hovedårsagen formodes at være, at man herved har større muligheder for at deltage i turneringer og konkurrencer, men også drage nytte af de forskellige organisationers tilbud, fx om uddannelse.

Den organiserede turneringssports traditionelle idrætsgrene viser sig hovedsagelig at være holdidrætterne fodbold og håndbold. I DIFs omnibusundersøgelse fra 1982 angiver 85% af de fodboldaktive, at de deltager i konkurrenceaktivitet i foreningerne og 100% af de håndboldaktive.

Da konkurrencedeltagelsen for de samme idrætsgrene ifølge DIF-omnibusundersøgelsen også er høj, må udvalget gå ud fra, at foreningstilhørsforholdet er tilskyndet af mulighederne for at deltage i turneringsidræt.

75% af de aktive badmintonspillere angiver at være medlem af en forening, men heraf angiver kun 23% at dyrke konkurrencevirksomhed. Man må gå ud fra, at klubmedlemskabet her er tilskyndet af, at dette giver adgang til faciliteter. Heroverfor står - af de store idrætsgrene - angivelserne fra gymnastikaktive, hvor 45% er medlemmer af en idrætsforening, men kun 7% dyrker konkurrencevirksomhed, svømning med 30% medlemskab og 6% konkurrencevirksomhed, cykling med 7% medlemskab og en konkurrencevirksomhed, som ikke kan registreres. Det karakteristiske for disse idrætsgrene er, at de primært dyrkes udenfor idrætsforeningerne, og det er vanskeligt at sige noget om, hvad der tilskynder til medlemskab henholdsvis afholdelse fra medlemskab. Mange dyrker formentlig idræt uden for foreningerne, fordi aktiviteterne ikke fordrer særligt medlemskab eller særlige faciliteter.

Man må dog heller ikke udelukke, at nogen dyrker idræt uden for foreningerne, fordi de har erfaret, at medlemskabet ikke fremmer adgangen til faciliteterne. Endelig kan der være nogle udøvere, som har holdninger overfor målrettet træningsindsats og turneringsvirksomhed, som ikke imødekommes i de lokale foreninger.

Betragtes alene udviklingen inden for den organiserede idræt, fremgår det, at der er sket en fordobling af idrætsaktiviteten fra midten af 60'erne til i dag. Går man nærmere ind i hovedorganisationernes medlemsstatistikker, kan der dog iagttages meget væsentlige forskudninger mellem de forskellige idrætsgrene. Det er altså ikke de samme idrætsgrene, som er de populæreste i gennem hele perioden.

Denne udvikling kan belyses gennem nedenstående grafiske fremstillinger over antallet af aktive medlemmer i udvalgte idrætsgrene indenfor DDSG&I, DDGU og DIF. Heraf kan det ses, at interessen for boldspillene fodbold og håndbold ikke har fulgt andre idrætsgrenes stigningstakt. Derimod kan konstateres, at badmintonaktiviteten i de 3 nævnte hovedorganisationer har været kraftigt stigende fra især 1970. Dette hænger utvivlsomt sammen med den store udvidelse af antallet af idrætshaller i perioden.

Inden for DDSG&I og DDGU kan man konstatere, at der i hele perioden, men især fra 1976 til 1980 har været en kraftig stigning i aktivitetsomfanget (Se Tabel 3.2.).

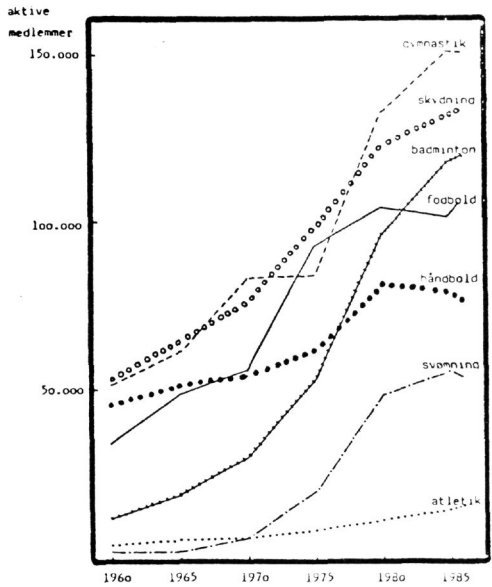
Gymnastik er den aktivitet der samler flest deltagere i de to organisationer. Tilvæksten her og iøvrigt i DIFs gymnastikaktiviteter må især tilskrives kvinders stigende engagement i idrætten.

Således må det anslås, at 4 ud af 5 i foreningsgymnastikken er kvinder. Det må i forbindelse med gymnastikken bemærkes, at den i perioden har udviklet sig fra den mere traditionelle "bøj-stræk" til også at omfatte musiske og danse-elementer.

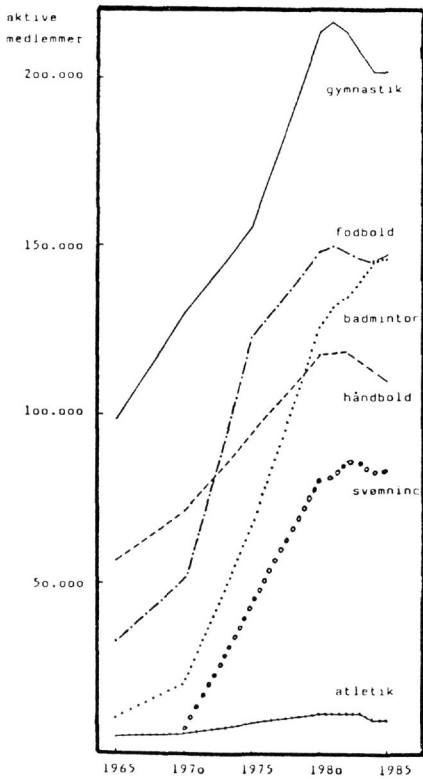
Tilgangen til gymnastikken under DIF har ikke været forholdsvis så stor, som i de andre organisationer og som til fx badminton i DIFs regi.

Breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse (maj 1986) viser at både aldersfordelingen og kønsfordelingen varierer stærkt fra idrætsgren til idrætsgren. Fodbold og håndbold har en meget stor koncentration af medlemmer blandt de unge, mens medlemsandelen i

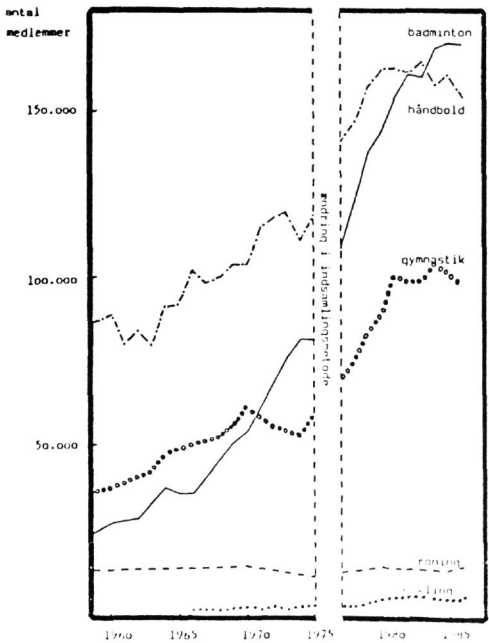
Figur 3.3.: Antal aktive medlemmer i udvalgte idrætsgrene inden for DDSG&I, 1960-1986.

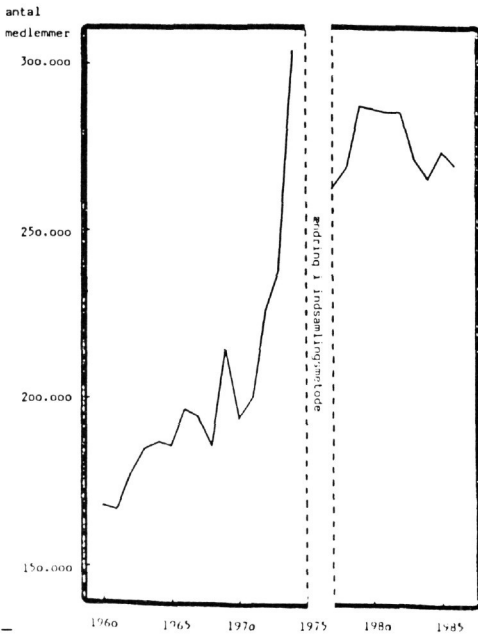
Figur 3.4.: Antal aktive medlemmer inden for DDGU, 1965-1985.

Figur 3.5.: Antal medlemmer i udvalgte specialforbund under DIF, 1960-1985.

Figur 3.6.: DBUs medlemstal, 1960-1986.

idrætsgrene som gymnastik og badminton fordeler sig mere jævnt blandt de forskellige aldersgrupper. Hvad angår kønsfordelingen udgør mændene 90% af fodboldmedlemmerne, mens kvinderne udgør en tilsvarende andel af gymnastikmedlemmerne i foreningerne. I lighed hermed dominerer mændene de foreninger, som dyrker konkurrenceaktivitet og kvinderne "motionsklubberne". Inden for de seneste år har der kunnet konstateres en tendens til stagnation i de fire hovedorganisationers medlemsudvikling, hvilket naturligvis også afspejles i aktivitetsudviklingen indenfor de enkelte idrætsskikkeliner. Det er imidlertid på nuværende tidspunkt for tidligt at fastslå om der er tale om en generel og blivende tendens eller om der blot er tale om en forbigående afmatning.

Også bevægelsesfagene i forbindelse med fritidsundervisning for voksne (fritidslovens kap. III) fortæller om stigende interesse for motionsaktiviteter. (Se afsnit 4.3.4.). I perioden fra sæsonen 75/76 til 82/83 stiger aktiviteten med mere end 100% i bevægelsesfagene motions-gymnastik, yoga og afspænding (fra 88.000 til 186.000 deltagere).

Bevægelsesfagene har ifølge undervisningsministeriets opgørelser det suverænt største deltagerantal af alle aktiviteter vedrørende fritidsundervisning for voksne, og andelen stiger fra 16% til 21% i perioden.

Der findes ikke opgørelser over deltagelse i de forskellige former for bevægelsesfag. Undervisningsministeriets statistik differentierer ikke, og afgrænsningen mellem f.eks. gymnastik, afspænding og rytmisk gymnastik kan være meget vanskelig. Oplysningsforbundene selv skønner, at ca. 25% af aktiviteterne er motionsgymnastik, 25% yoga og resten afspænding, men denne opdeling må tages med et stort forbehold, da de bygger på et groft skøn.

Ser man nærmere på deltagerkredsen i bevægelsesfagene viser det sig, at 87% er kvinder, mens andelen af kvinder i den øvrige fritidsundervisning var 69% i sæsonen 83/84. Denne store overvægt af kvinder i bevægelsesfagene dækker ifølge oplysningsforbundene

blandt andet over en meget stor aktivitet blandt de 30-50 årige kvinder (44% af alle deltagerne i sæsonen 83/84 er således kvinder mellem 26-45 år).

Mens man kan konstatere, at ca. 65% af "almen fritidsundervisning" varetages af oplysningsforbundene, ca. 10% af kommunerne og resten af "andre private" herunder blandt andet (idræts-) foreninger, så har det ikke været muligt ud fra foreliggende materiale i undervisningsministeriet at konstatere, hvem der organiserer bevægelsesaktiviteterne. Det har således ikke været muligt at finde ud af, hvor meget idrætsforeninger er involveret som organisator af bevægelsesaktiviteter ved hjælp af kap. III-bestemmelserne.

Det vil på baggrund af disse opgørelser og skøn være vanskeligt at danne sig et billede af indholdet i aktiviteterne. Generelt kan man konstatere, at der specielt hvad angår motionsgymnastikken, som - på baggrund af oplysningsforbundenes annoncering af tilbud - skønnes at udgøre 25% af aktiviteterne, må være et vist sammenfald med idrætsforeningernes aktivitetstilbud. Herudover omfatter motionsgymnastik under oplysningsforbundene en række bevægelsesfag, som ikke findes i foreningsregie, og som det kræver en speciel uddannelse at undervise i. De øvrige aktiviteter, yoga og afspænding m.m., er betydeligt vanskeligere at indplacere i idrætsforeningernes traditionelle aktivitetsstruktur. Den store deltagelse specielt blandt de 30-50 årige kvinder kunne dog tyde på, at der i perioden har været et stigende behov for særlige aktiviteter, og at oplysningsforbundene har forstået i nogen grad at imødekomme dette. (Se iøvrigt afsnit 10.3.5.).

For nærmere at belyse udviklingen i idrætsaktiviteten og dennes form vil betydningen for idrætsengagementet af faktorerne alder, køn og social-økonomiske vilkår blive kortfattet refereret i det følgende.

3.3.4. Idrætsdeltagelse efter alder.

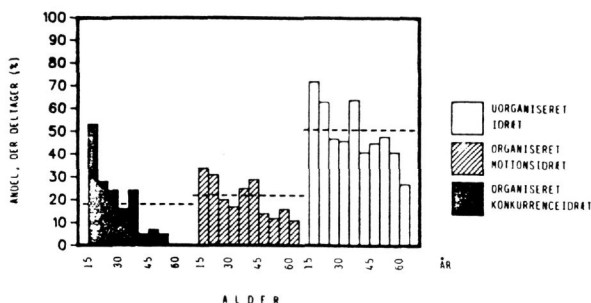
Af Socialforskningsinstituttets undersøgelse fra 1975 fremgik, at der trods en generel stigning i idrætsdeltagelsen var en stagnation for aldersgruppen 16-19 årige, hvis deltagelse dog stadig var relativ høj, nemlig 55%. Danmarks Statistiks undersøgelse fra 1982 af samme aldersgruppe viste dog en stigende tendens. På baggrund af forskellige undersøgelser (LUSK i 71, Unge i Midtjylland fra 74, Kulturens børn fra 78 og et forsøg med skoleidræt i Hillerød i 82), kan det konkluderes, at næsten alle børn på et tidspunkt dyrker idræt i fritiden, og at der er sket en kraftig vækst i idrætsaktiviteten.

Ifølge "Unge i Midtjylland" er halvdelen af de 14-årige medlem af en idrætsforening i 1974, og det samme gælder iflg. "Kulturens børn" unge under 15 år, mens det anslås, at 26% af befolkningen over 15 år er medlemmer af en idrætsforening - dvs. at lidt over halvdelen af den samlede idrætsaktivitet er organiseret under idrætsorganisationerne. Af de idrætsaktive angiver 65% af de 15-24 årige, 50% af de 25-39 årige, 41% af de 40-59 årige og 18% derover at dyrke deres "primære idræt" i foreningerne, ifølge DIFs omnibusundersøgelse fra 1982. Breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse fortalte, at 22% af foreningernes medlemmer er i aldersgruppen 10-14 år, 14% i aldersgrupperne 15-19 og 20-24, hvorefter medlemsalderen falder med stigende alder.

Der findes ikke undersøgelser som systematisk belyser det såkaldte frafaldsproblem blandt unge, dvs. aldersgruppen 13-17 år. Der synes dog ikke at være belæg for, at der sker væsentlig reduktion i den samlede idrætsaktivitet gennem puberteten. Derimod synes der at være belæg for, at idrætsformerne ændres. Hovedorganisationernes medlemsopgørelser inden for specialidrætterne fordelt på alder synes således at tyde på, at der dels sker et markant frafald fra idrætsforeningerne - især håndbold og fodbold - i den pågældende aldersgruppe. Dette bekræftes af foreningsundersøgelsen.

Ringstedundersøgelsen opdeler den 15-64 årige befolknings idrætsdeltagelse på følgeride idrætsformer:

Tabel 3.7.: De 15-64 åriges deltagelse i organiseret konkurrenceidræt, organiseret motionsidræt og uorganiseret idræt efter alder.

De yngste aldersgrupper repræsenterer det største deltagelsesniveau; men i den organiserede konkurrenceidræt er der et stærkt faldende deltagelsesniveau med stigende alder. Kun ganske få over 40 år er involveret i denne idrætsform. I den organiserede motionsidræt og den uorganiserede idræt er aldersspredningen meget mere jævn. Her deltager også de 40-59 årige, og i den uorganiserede idræt er deltagelsesniveauet endog størst blandt de 45-54 årige.

Samme tendens viser sig i DIFs omnibusundersøgelse, hvorpå der konkluderes, at idrætten måske ikke længere kan betragtes som en udpræget børrie- og ungdomsbevægelse, idet aktivitetsmønstret er mere spredt. De unge dyrker de mere turneringsprægede idrætsgrene, fx fodbold, håndbold og badminton, mens de lidt ældre aldersgrupper dyrker gymnastik, cykling, svømning, gangsport og jogging.

3.3.5. Idrætsdeltagelse efter køn.

Socialforskningsinstituttets undersøgelse fra 1964 fortalte, at 21% blandt mændene og 11% blandt kvinderne dyrkede sport. I 1975 angav 31% af mændene og 27% af kvinderne, at de dyrkede sport/motion, og undersøgelsen viste, at tilvæksten i idrætsdeltagelsen var størst blandt de 30-49 årige og her især blandt

kvinderne. Og Danmarks Statistiks 82-undersøgelse viste så, at mænd og kvinder i praktisk taget lige stort omfang dyrkede idræt.

På baggrund af disse tre undersøgelser kan man opstille nedenstående tabel over fordelingen af idrætsaktive efter køn og alder, i henholdsvis 1964, 1975 og 1982.

Tabel 3.8.: Idrætsudøvere i % af befolkningen, fordelt efter køn og alder i 1964, 1975 og 1982.

	<u>1964</u>		<u>1975</u>		<u>1982</u>	
	<u>M:</u>	<u>K:</u>	<u>M:</u>	<u>K:</u>	<u>M:</u>	<u>K:</u>
16 - 19 år:	63	42	59	50	81	83
20 - 29 år:	41	15	45	36	68	63
30 - 39 år:	22	12	45	39	63	59
40 - 49 år:	14	7	29	20	52	48
50 - 59 år:	7	4	20	22	24	31
60 - 69 år:	5	2	9	15	16	22
70 + år:	0	0	9	15	7	8
Ale:	21	11	31	27	46	44

Kilder: Hidtil upubliceret materiale baseret på Socialforskningsinstituttets fritidsundersøgelser fra 1964 og 1975, samt Danmarks Statistiks undersøgelse fra 1982.

Var mændenes idrætsdeltagelse i 1964 mere udbredt end kvindernes i alle aldersgrupper, tegner der sig for såvidt angår 1975 og 1982 en tendens til, at kvinder i aldersgruppen 16 - 19 år er blevet lige så hyppigt idrætsaktive som mænd. Derimod synes kvindernes idrætsdeltagelse i aldersgruppen 20 - 49 år at være lavere end mændenes, idet der dog er sket en udjævning af denne forskel fra 1975 til 1982. Endelig synes kvinders idrætsdeltagelse i aldersgruppen fra 50 til 69 år at være højere end mændenes, en tendens som tilsyneladende er blevet forstærket fra 1975 til 1982. De store variationer i aldersgruppen fra 70 år og op efter skal formentlig tilskrives forskellene i de spørgsmål, som blev stillet. Blev der i 1964 spurgt om deltagelse i sport var formuleringerne i 1975 og 1982 bredere, idet man her inddrog

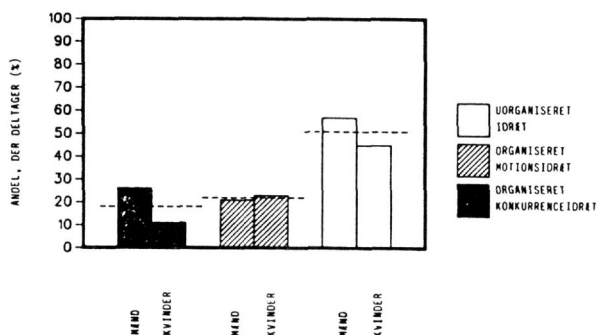
motion i svarmuligheden.

Den lavere idrætsdeltagelse for kvinder i aldersgruppen 20 - 49 år kan antages at have forbindelse med, at det er i denne periode af deres liv, at kvinderne får børn, og at de forpligtelser og krav som følger heraf indskrænker deres praktiske mulighed for at dyrke idræt, set i forhold til mændene.

At kvinderne så i aldersgruppen 50 - 69 år er mere idrætsaktive end mænd kunne måske sættes i forbindelse med den tilbudsstruktur, som idrætten har over for den pågældende aldersgruppe. Der tænkes her på, at de motions tilbud som oplysningsforbund m.v. efter fritidslovens ikrafttræden i 1972 har lanceret, i højere grad henvender sig til kvinder end mænd. Mænd er traditionelt stærkere orienteret mod konkurrenceidræt end kvinder og har måske derfor i en senere livsfase svært ved at omstille sig til de motionsorienterede idrætsformer.

Ringstedundersøgelsen viser nogle signifikante forskelle i mænds og kvinders valg af idrætsformer. Tilgangen viser sig primært at have fundet sted inden for den organiserede motionsidræt og i den uorganiserede idræt.

Tabel 3.9.: De 15-64 åriges deltagelse i organiseret konkurrenceidræt, organiseret motionsidræt og uorganiseret idræt efter køn.

Breddeidrætsudvalgets foreningsundersøgelse fortæller, at kvindernes andel af medlemsskaren udgør ca. 40%, kønsfordelingen synes nogenlunde lige skæv i alle aldersgrupper, dog er frafaldet omkring 20 års-alderen større hos kvinderne end hos mændene. Der er mere end dobbelt så mange mænd som kvinder i den organiserede konkurrenceidræt, mens der er lige fordeling mellem kønnene i den organiserede motionsidræt. Blandt de uorganiserede er der lidt flere mænd end kvinder.

DIFs omnibusundersøgelse fortæller om den organiserede konkurrenceidræt, og at af de idrætsaktive mænd dyrkes den "primære idræt" (hovedaktiviteten) af 57% i idrætsforeningen; for kvinder er det samme tal 41%. Og kun 15% af kvinderne dyrker den "primære idræt" gennem "deltagelse i konkurrencevirksomhed" (mænd 40%). Svarende hertil angiver 81% kvinder og 59% mænd ikke at dyrke konkurrencevirksomhed i deres "primære idræt".

Foreningsundersøgelsen viser iøvrigt, at mens der er en ligelig kønsfordeling blandt foreningernes instruktører og ledere i alderen op til det 20. år, så falder kvindernes relative andel markant herefter. For hver kvindelig leder eller instruktør over 20 år findes mellem 2 og 3 mandlige. Undersøgelsen peger her på et væsentligt problem, som udvalget nærmere omtaler i afsnit 5.1.4. (I samme afsnit samt i afsnit 10.2.3. stilles forslag til at afhjælpe den skæve kønsfordeling).

At kvinder ikke er nær så aktive i konkurrenceaktivitet som mænd, kan ses dels som et tidsspørgsmål og dels som et holdningsspørgsmål. At deltage i konkurrenceaktivitet er tidskrævende, idet det i højere grad end motionsaktivitet kræver regelmæssig træning, og idet det - især hvad angår holdsport - forpligter til at deltage på bestemte tidspunkter. Også selve konkurrencen, som ofte foregår i weekenden, er tidskrævende, og har man familie kan en prioritering af konkurrencesporten være en belastning for familielivet (se afsnit 3.1.)

Det kan heller ikke afvises, at en del af forklaringen kan være, at konkurrencesportens verden er vanskeligere at begå sig i, idet de bedste kan favoriseres. Ved tildeling af facilitetstidspunkter

kan en evt. favorisering af mænd medføre, at kvinder efterhånden faider fra den mere forpligtende konkurrencesport.

Blandt DIF's medlemmer er kvinder i overtal i følgende idrætsgrene: gymnastik (85%) og håndbold (55%). Hvad angår håndbold er det især pigehåndbolden (under 18 år) som er markant, idet mændene er flest i aldersgruppen over 18 år.

Også i gymnastikken i aftenskolen er kvinderne overrepræsenterede, idet de udgør ca. 85% af deltagerne. Der kan være flere grunde til det skæve forhold mellem mænds og kvinders deltagelse i idræt. Kønsspecifikke træk i opdragelse, livsholdning m.v. må antages at have en væsentlig betydning for kvinders lavere idrætsdeltagelse, men også de stramme tidsmæssige rammer for idrætsaktiviteten må antages at have betydning for især gifte kvinder med børn, jfr. afsnit 2.1.2. Ringsted-undersøgelsen viste således ...

Det kan ikke afvises, at der også kan ligge forskelle mellem mænds og kvinders behov bag. Piger og drenge opdrages ikke ens. De er forskellige i deres opfattelse af sammenhænge og i deres prioritering af værdier. Disse forskelligheder ses også hos voksne. Kvinder kan - bl.a. i kraft af, at de traditionelt står for de "nære forhold" familie og børn - stille større krav til socialt fællesskab og kontakt. Heroverfor står mænd - der traditionelt står som forsørgere og "repræsenterer" familien udadtil - som dem, der er mere individualistisk og præstationsorienteret. På den måde tiltrækkes kvinder og mænd af aktiviteter, som bedst imødekommer deres behov.

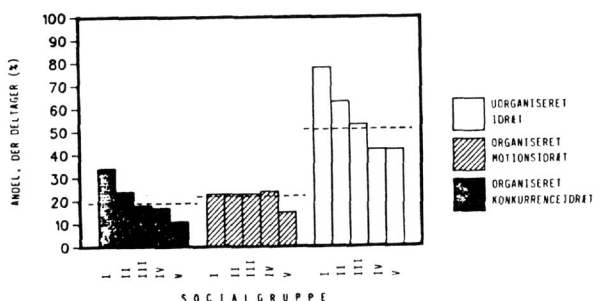
DIFs "Idræt 80-rapport" henviser her til omnibusundersøgelsens motivationsspørgsmål. Mændene viser en klar profil mod motivationsfaktoren "turnering, spænding og præstation", mens kvinderne er mere kontakt- og fællesskabsmotiverede. Af forhindringer for idrætsdeltagelse angiver over 50% af kvinderne, at børn og familie er årsag til manglende aktivitet. Over halvdelen af kvinderne angiver ligeledes, at de er trætte efter arbejdet, mens kun 40% af mændene giver denne begrundelse.

3.3.6. Idrætsdeltagelse efter social-økonomiske vilkår.

I 1975 viste Socialforskningsinstituttets undersøgelse store forskelle i befolkningens idrætsdeltagelse, hvis man så på de uddannelsesmæssige, sociale og økonomiske vilkår. De højere socialgrupper (1 og 2) var betydeligt mere idrætsaktive end den laveste (5).

Ringstedundersøgelsen viser, at social baggrund spiller en afgørende rolle for deltagelsen.

Fig. 3.10.: De 15-64 åriges deltagelse i organiseret konkurrenceidræt, organiseret motionsidræt og uorganiseret idræt efter socialgruppe.

Specielt for den organiserede konkurrenceidræt og i mindre grad for den uorganiserede idræt markerer sammenhængen mellem socialgruppestatus og idrætsaktivitet sig. Generelt er den højeste socialgruppe dobbelt så aktiv som den laveste. Dette gælder især hvad angår den organiserede konkurrencesport - foreningsaktivitet med turneringsdeltagelse. Men også for den uorganiserede idræt - den ikke-foreningstilknyttede aktivitet - gælder det samme. Hvad angår den organiserede motionsidræt - foreningsaktivitet uden at deltage i turneringskonkurrencer (typisk gymnastik og svømning) er deltagelsesniveauet ensartet for alle socialgrupper, dog undtaget socialgruppe 5, hvor aktivitetsomfanget er en del lavere.

Også DIFs omnibusundersøgelse viser, at de højt- og mellemuddan-

nede i gennemsnit er dobbelt så aktive som de lavest uddannede.

Disse undersøgelsesresultater stemmer overens med undersøgelser af den samme befolkningsgruppes almene fritidsanvendelse (jfr. afsnit 3.1.5.).

Undersøgelser af befolkningens generelle fritidsaktivitet viser, at jo lavere indkomst- og uddannelsesniveaue er, desto mere passivt eller massekulturelt præget er aktiviteterne. De dårligst stillede er således meget interesseret i at se sport på TV, mens de mere veluddannede selv dyrker idræt og i hele det kulturelle spektrum er mere aktive. Man taler her om en såkaldt "akkumulationseffekt", dvs. en tendens til, at de, som i forvejen er aktive på et område, også er det på andre.

Meget tyder altså på, at der generelt er væsentligt forskellige kulturelle aktivitetsniveauer mellem de forskellige befolkningsgrupper (socialgrupper). Det må dog ikke få een til at se bort fra, at der kan gøre sig særlige forklaringer gældende på idrættens område. Neden for skal nogle forklaringsansatser antydes:

Der kan gøre sig nogle traditionsmæssige forhold gældende. Gennem opdragelse og uddannelse kan man have fået indarbejdet et bestemt livsmønster og holdninger, hvori idrætsaktivitet indgår eller ikke indgår.

Der kan gøre sig strukturelle forudsætninger gældende som fx, at der ikke er muligheder i form af faciliteter eller åbne tilbud i lokalområdet, eller de tilbud, som eksisterer, kan være placeret på ubekvemme tidspunkter. Også indkomstforhold må indgå som en mulig selektionsmekanisme.

Også arbejdsbelastninger - og måske især for udearbejdende kvinder - må ses som en væsentlig variabel. Således oplyste over halvdelen af de kvinder, som ikke dyrker idræt, at årsagen er træthed efter arbejdet (det er kun begrundelsen hos 40% af mændene).

Men også arbejdsbelastningens art kan være betydningsfuld. Undersøgelser (fx lavindkomstkommissionen) viser således væsentlige variationer mellem funktionærer og arbejdere, hvad angår det fysiske og psykiske belastningsniveau. Funktionærerne føler det psykisk belastende, arbejderne fysisk. Der synes således at være en sammenhæng mellem arbejdsbetingelser og såvel aktivitetsniveau som valg af aktivitetsform.

Kapitel 4

IDRÆTTENS ORGANISERING

4.1. Historisk Baggrund.

Gennem mere end 120 år har den organiserede idræt i foreninger haft en altdominerende betydning for fritidsidrætten i Danmark. Siden midten af det forrige århundrede har idrættens udvikling været nært sammenhængende med foreningernes og organisationernes udvikling. Hvis man dyrkede idræt i sin fritid, foregik det i den lokale forening. Gymnastik, idræt og sport har nærmest været defineret som fritidsaktiviteter i foreninger. Idrættens indhold og tilslutning kan derfor kun forstås ved at inddrage foreningernes og organisationernes rolle som iscenesættere og udbydere af forskellige former for idræt.

Selv om denne organiseringsform idag betragtes som en selvfølge, var det først fra midten af det forrige århundrede, at foreningen afløste og fortrængte den oprindelige sammenslutningsform, bylav og gildeslav, som middel til løsning af økonomiske, politiske, religiøse og kulturelle opgaver. Foreningerne som organisationsform blev i bred forstand et tidstypisk træk fra midten af 1800-tallet og frem til vor tid, som af samme grund også er blevet kaldt for "foreningstiden". I dag er Danmark et af de mest gennemorganiserede samfund såvel hvad angår antallet af organisationer og foreninger som tilslutningen til dem.

Det politiske grundlag for foreningen blev skabt med grundloven af 1849, som gav ret til "uden forudgående tilladelse at danne foreninger i ethvert lovligt øjemed". Med grundloven blev det en borgerret at slutte sig sammen i foreninger, hvad det ikke havde været under Enevælden, hvor der eksisterede særlige regler for dannelsen af foreninger, som staten uden videre kunne opløse igen.

Foreningerne blev således også den organisatoriske ramme for skydning og gymnastik, som bønderne samledes om på landet og

idræt og sport, som borgerne og arbejderne samledes om i byerne. Gennem disse foreninger og klubber skabte man en organisationsform, som adskilte sig fra såvel statsinstitutionerne, skolen og hæren, som almuens institutioner, bylav og gildeslav. I modsætning til den tvungne gymnastik i skolen og hæren og de traditionsbestemte lav i landsbyen, byggede foreningsidrætten på interessefællesskab og frivilligt medlemsskab.

Foreningen i sin oprindelige og ideale form er karakteriseret ved:

Frivilligt medlemsskab. I modsætning til bylavene, hvor medlemskabet var knyttet til ejendoms- og brugsrettigheder, bygger foreningen på friheden til at søge medlemsskab i andre grupper, end dem man er født ind i.

Interessefællesskab. Foreningen er kendetegnet af medlemmernes fælles interesse om ideologi, målsætning og aktiviteter. Hensigten med en forening er netop at samle og organisere en gruppe mennesker med særlige interesser. Medlemmerne udgør en vi-gruppe med en fælles identitet, som adskiller dem fra omverdenen og "de andre".

Enstrengede og specialiserede aktiviteter. Foreningernes fortrængning af bylavene skyldtes bl.a., at samfundet som følge af industrialiseringen både materielt og kulturelt blev mere differentieret. Befolkningen begyndte at søge snævre "interessefællesskaber" i stedet for "nabofællesskaber". Landsbyen som en homogen kulturel enhed var under opløsning.

Interesser og aktiviteter "udefra". Mens bylavene og gildeslavene tog sig af interne problemer og fælles opgaver i landsbyen, blev foreningerne den organisatoriske ramme om aktiviteter, som man frivilligt tog til sig "udefra", fx skydning, gymnastik, sport, foredrag, dilettant, religiøse og politiske bevægelser.

Homogen medlemskreds. Foreningerne henvendte sig til og samlede en homogen medlemskreds, ikke blot hvad angår interesser men også social baggrund.

Selvforvaltning. Foreningerne byggede videre på almuens traditioner for selvforvaltning og uafhængighed af økonomiske og politiske interesser.

Demokratisk beslutningsform. Den samtidige udvikling af folkestyret satte sit præg på foreningerne, hvor formelle demokratiske procedurer og organer blev et karakteristisk træk. Den demokratiske arbejdsform sikrede alle formel indflydelse, fordelte og kanaliserede opgaverne på en hensigtsmæssig måde og fremmede samarbejdet om løsningen af disse.

Tilslutning til landsorganisationer. Interessesefællesskabet rakte udover landsbygrænserne, hvorfor foreningerne sluttede sig sammen i regionale og nationale organisationer, hvorved en del af styringen kom til at foregå oppefra. I modsætning til landsbylavene, hvor reglerne varierede fra sted til sted, byggede især sporten på standardiserede regler og normer. Foreningerne blev underlagt nationale og senere internationale regler.

Foreningernes fortrængning af andre organisationsformer har baggrund i det industrielle samfunds struktur, hvis udvikling gjorde bylav og gildeslav utilstrækkelige og ufunktionelle til løsning af individuelle og samfundsmæssige behov og opgaver. De enkelte individer og familien levede i mindre afhængighed af hinanden, og folk fik større mulighed for at træffe individuelle valg og en anden livsholdning end i det miljø, de var vokset op i. Denne kulturelle differentiering fremmedes af udbredelsen af aviser, forbedringen i uddannelserne og fremvæksten af højskolerne.

Samtidig skabte industrialiseringen et stadigt skarpere skel mellem arbejdstid og fritid, mellem arbejdsplads og hjemmeliv. Historisk er foreningslivet en reaktion på denne opdeling - et forsøg på at slå bro mellem to adskilte verdener. Foreningen blev rammen om socialt samvær og om aktiviteter, der hverken kunne rummes inden for familien eller på arbejdspladsen. Da familien ikke længere var samlingspunkt om fremstilling af produkter, opstod der behov for en lokal samarbejdsstruktur, der hverken havde privatlivets intime karakter eller produktionslivets

rationelle økonomiske styring.

Foreningen blev stedet, hvor man samledes på en måde, som dels havde familielivets uformelle og åbne karakter, dels havde produktionslivets formelle og saglige karakter. Foreningen blev således stedet, hvor en ny type offentlighed kunne vokse frem på demokratiske vilkår. Foreningen blev et kulturelt kraftcenter, hvor lokalsamfundet hentede inspiration og energi til den samfundsfornyelse, som var igang.

Organiseringen af idrætten i foreninger har siden dannelsen af de første skytte- og gymnastikforeninger på landet og sportsklubber i byerne været den helt dominerede organiseringsform for idrætten i Danmark. Idrætsforeningerne har med årene fået en stadig stigende tilslutning, og idag er ca. 1/4 af befolkningen over 15 år medlem af en idrætsforening. (Se afsnit 3.3.).

Selv om foreningsidrætten således hvad angår antallet af medlemmer aldrig har været større end i dag, har idrættens organisering gennem de seneste 20 år været under stærk forandring. En stigende del af befolkningen dyrker idræt udenfor idrætsforeningerne - enten under andre organiserede former eller helt uorganiseret. Siden den nugældende fritidslov trådte i kraft har det været muligt at dyrke gymnastik, folkedans, yoga og lignende kropsfag under private og kommunale aftenskoler. Knap 200.000 danskere - fortrinsvis kvinder - benytter sig af denne mulighed.

Forskellige offentlige tilbud om idræt har suppleret idrætsforeningernes aktiviteter. Det drejer sig overvejende om idræt i tilknytning til fritids- og skoleordninger såsom skolepasningsordninger, ungdomsskoler og -klubber, samt frivillig idræt i folkeskoler og gymnasier.

I en række kommuner er der de seneste år etableret særlige tilbud om idræt i dagtimerne (fortrinsvis for arbejdsledige og folk med skiftende arbejdstider), og i enkelte kommuner har man udbudt særlige familieidrætsaktiviteter. Disse tilbud er dog som regel udbudt efter aftale med eller i samarbejde med lokale idrætsforeninger og -organisationer.

Den stærkt stigende interesse for idræt har samtidig gjort det profitabelt at etablere private og kommercielle tilbud om idræt, motion og kropspleje i form af gymnastik- og danseinstitutter, helsecentre, o.l. Det er overvejende i de store byer, at disse centre og institutioner har set dagens lys.

Idrætsforeningernes traditionelle monopolstilling er imidlertid også kommet under pres fra andre typer af foreninger som beboerforeninger og børne- og ungdomsforeninger, der traditionelt ikke har beskæftiget sig med idræt. Disse foreninger ønsker på lige fod med etablerede idrætsforeninger adgang til de eksisterende idrætsfaciliteter.

Mange har imidlertid valgt ikke at benytte sig af disse supplerende tilbud om idræt under organiserede former og dyrker i stedet idræt under uorganiserede former ved fx at benytte den kommunale svømmehal, når den er åben for offentligheden, ved at gå, løbe eller cykle en tur eller ved at finde sammen med andre fra boligkvarteret for at lave gymnastik eller spille bold på et nærliggende græsareal.

Selv om denne udvikling nok har berørt idrætsforeningerne og -organisationerne, har det ikke antastet deres centrale placering i dansk idræt. Idrætsorganisationernes struktur og funktionsevne spiller derfor en afgørende rolle for idrættens udvikling i Danmark.

4.2. Idrættens hovedorganisationer.

I sammenligning med andre lande og andre organisationsområder skiller idrætten i Danmark sig ud ved at have 4 hovedorganisationer, hvoraf de 3 har overlappende medlemsskab og interesser med tilnærmelsesvis de samme tilbud. Dette gør det i sig selv interessant at belyse organisationernes ligheder og forskelle hvad angår oprindelse, formål, struktur og aktiviteter.

Ved en hovedorganisation forstås en organisation, der ikke har en

anden national organisation over sig, og som i relation til sine omgivelser har en legitim og accepteret ret til at varetage interesserne for et bestemt interesse- og aktivitetsområde. Selv om en række specialidrætsforbund er selvstændige landsorganisationer betragtes de ikke som hovedorganisationer på grund af DIFs overordnede status.

Eksistensen af flere hovedorganisationer til at varetage de samme interesser, samarbejdsorganer på forskellige niveauer og overlappende medlemsskab, kan ved første øjekast give et uoverskueligt indtryk, hvad mange foreningsledere giver udtryk for. Figur 4.1. illustrerer denne "forvirring". Af figuren, som i det følgende vil blive uddybet, fremgår det, at de lokale idrætsforeninger kan være medlem af flere hovedorganisationer via medlemsskab af specialforbund eller amtsforeninger.

Af foreningsundersøgelsen fremgår det, at 55% af foreningerne er medlem af mere end én organisation og 10% endog medlem af 3 hovedorganisationer. Af de 45% af foreningerne, som udelukkende er medlem af én organisation, er de 27% medlem af Dansk Idræts-Forbund, 11% medlem af De Danske Skytte-, og Gymnastik- og Idrætsforeninger og 7% af De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger. Næsten alle de foreninger, som er medlem af to hovedorganisationer, er medlem af DIF og enten DDSG&I eller DDGU.

På såvel lokalt plan, amtsplan og centralt plan er der i et vist omfang dannet samarbejdsorganer til at varetage foreningernes og organisationernes fælles interesser overfor offentlige myndigheder og som forum for samarbejde på en række områder.

Hovedparten af de rent idrætslige aktiviteter så som stævner og turneringer varetages af specialforbund og amtsforeninger, mens hovedorganisationerne overvejende tager sig af overordnede opgaver i relation til centrale politiske myndigheder, andre organisation m.m. De varetager endvidere uddannelses- og kursusvirksomhed og yder konsulentbistand til medlemsforeninger og -organisationer.

Specialforbund og amtsforeninger/kredse er økonomiske afhængige

af hovedorganisationerne, fordi indtægterne overvejende kommer fra tipsmidler, som tildeles hovedorganisationerne efter en lovbestemt fordelingsnøgle (se kapitel 6).

At der eksisterer 4 hovedorganisationer er et resultat af en historisk udvikling med skiftende samfundsmæssige betingelser, der på forskellige tidspunkter har skabt behov for en organisation til varetagelse af fælles interesser og mål af enten snævert idrætslig eller mere overordnet ideologisk/politisk art.

Organisationssystemet har udviklet sig ved at nye organisationer er opstået, eksisterende ændret, splittet eller sammenlagt med andre organisationer.

I sin oprindelse er organisationerne altså udtryk for forskellige undertiden modsætningsfyldte interesser og mål på baggrund af ideologiske, sociale og geografiske forskelle. I takt med udligningen og forskydningen af de samfundsmæssige forskelle og konflikter som følge af industrialiseringen, urbaniseringen og den økonomiske vækst er der sket en udligning mellem organisationerne hvad angår de aktiviteter, man beskæftiger sig med. Dette kan føre til overvejelser om det hensigtsmæssige i eksistensen af flere hovedorganisationer ud fra rationelle betragtninger. Samtidig har rietop det forhold, at organisationerne i vid udstrækning organiserer de samme medlemmer om de samme aktiviteter, resulteret i en række konflikter af ideologisk og idrætspolitisk karakter.

Siden midten af 60'erne, hvor De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger, De Danske Gymnastikforeninger og Dansk Firmaidrætsforbund holdt en række møder om en evt. sammenlægning, har der ikke været konkrete planer herom. I dag synes der ikke i organisationerne at være ønske om og basis for noget sådant.

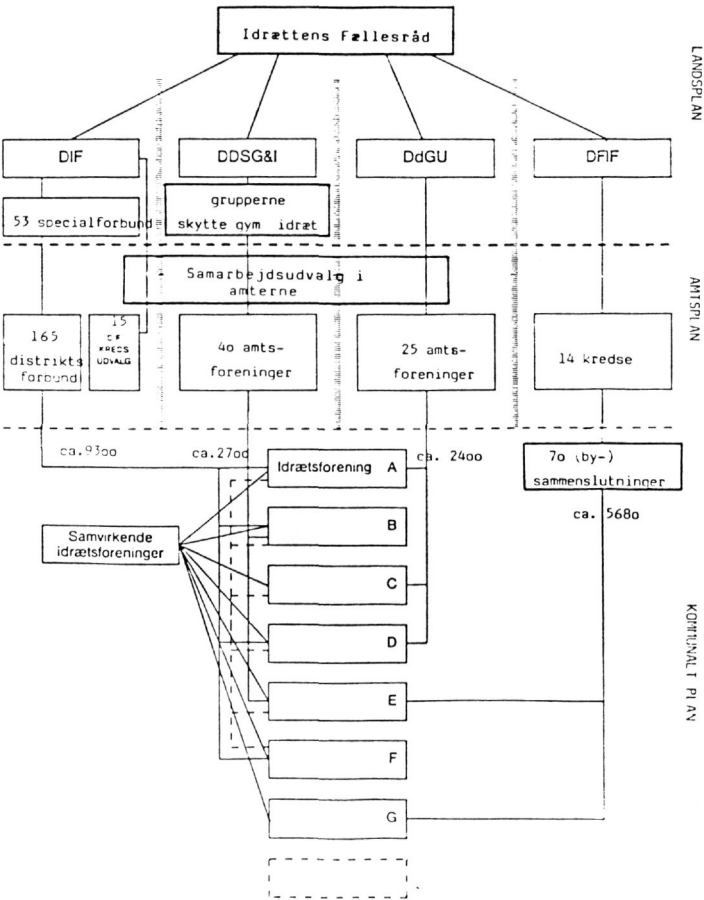
Det skyldes ikke alene historisk inertie og bureaukratisering af organisationerne i form af et stort administrativt apparat, mange ansatte, kursuscentre, m.m., som i sig selv er en barriere for en sammenlægning. Men modviljen mod sammenlægning skyldes også at idrætsorganisationerne hver for sig i nogen grad er blevet

stedet, hvor forskellige holdninger til og ideer om idrættens indhold og værdi søges realiseret.

Selvom organisationerne således ved en umiddelbar betragtning fremtræder ens, er der væsentlige reelle forskelle med hensyn til målsætning, organisation, struktur og aktiviteter.

Figur 4.1.: Idrættens organisationer på landsplan, amtsplan og i kommuner.

Figur 4.1.: Idrættens organisationer på landsplan, amtsplan og i kommuner.

4.2.1. Dansk Idræts-Forbund.

Dansk Idræts-Forbund (DIF) blev stiftet i 1896 som et fællesorgan for en række klubber, der i de foregående år var blevet dannet med det formål at introducere den engelske sport i Danmark.

Da den engelske sport baseredes på idrætskonkurrencer, opstod der et behov for ensartede amatørbestemmelser og regler for konkurrencernes afvikling. Den konkrete anledning til stiftelsen af organisationen var en invitation til de første Olympiske Lege i moderne tid i Athen i 1896.

Betegnelsen "idræt" blev anvendt for derved at distancere sig fra adelsporten og den professionelle sport.

Ved stiftelsen bestod DIF af 1 specialforbund (Dansk Boldspil Union) og 18 foreninger, der tilsammen repræsenterede 8 forskellige idrætsgrene med ca. 5.000 medlemmer. DIFs struktur er senere blevet ændret således, at alene specialforbund kan optages som medlemmer. I 1985 havde DIF 53 specialforbund tilknyttet, fordelt på 9.314 foreninger med ialt 1.457.058 medlemmer.

Af de 53 specialforbund kan de 48 karakteriseres som egentlige specialforbund, idet de varetager hver sin idrætsgren. De øvrige forbund er tværgående og omfatter flere idrætsgrene. Det drejer sig om: Dansk Arbejder Idrætsforbund, Dansk Militært Idrætsforbund, KFUMs Idrætsforbund i Danmark, Dansk Handicap Idræts-Forbund og Grønlands Idræts-Forbund.

DIF er altså en paraply-organisation for specialforbund. Formelt set er den enkelte idrætsudøver ikke medlem af organisationen. For at blive optaget som medlem skal det enkelte forbund opfylde en række betingelser. For det første skal den aktivitet, der udøves af medlemmerne, være af idrætslig karakter, dvs. at der indgår fysisk aktivitet af teknisk, fysisk, kraftbetonet eller konditionskrævende karakter. For det andet skal der være tale om en amatørorganisation opbygget på grundlag af særlige foreningsretslige regler, der ikke på urimelig måde begrænser muligheden for medlemskab. For det tredje skal organisationen have et

betydeligt antal medlemmer fordelt på klart afgrænselige aktiviteter med en vis geografisk spredning. For det fjerde skal organisationen have eksisteret i så lang tid, at der ikke kan herske tvivl om dens eksistensberettigelse og levedygtighed.

Specialforbundene samt disses foreninger og medlemmer er underlagt DIFs love og bestemmelser, men på det idrætspraktiske område er specialforbundene dog i praksis selvstændige. Ifølge DIFs love må et forbund og en forening tilhørende et forbund ikke samarbejde med eller deltage i arrangementer afholdt af en anden idrætsorganisation. Siden 1942 har der dog været givet en generel dispensation fra denne regel, hvad angår samarbejdet mellem specialforbund under DIF og DDSG&I og DDGU.

Kun på enkelte områder har specialforbundene afgivet deres suverænitet. Det gælder fx billedrettighederne til idrætskonkurrencer og -stævner, som ved frivillig aftale blev overdraget til DIFs TV- og Videoselskab. Ved dette selskabs nedlæggelse overlader hvert specialforbund - med evt. særlige overdragelsesbestemmelser - rettighederne til Team Danmark.

Flertallet af specialforbund er i dag opdelt i lokalunioner eller lokalforbund, og for de største specialforbunds vedkommende er disse lokalunioner igen opdelt i kredse. Det gælder bl.a. fodbold, håndbold og badminton. Størstedelen af specialforbundenes breddearbejde foregår i lokalunionerne og -kredsene.

Det er specialforbundenes opgave at sikre den pågældende idrætsgrens udvikling og udbredelse. Det sker bl.a. ved uddannelse af trænere og dommere, udvikling af instruktionsmateriale, ajourføring af reglementer samt afvikling af idrætskonkurrencer på såvel nationalt som internationalt plan.

Hovedparten af specialforbundenes midler går til afholdelse af og deltagelse i landskampe, oprettelse af elitegrupper samt andre udgifter til elitearbejdet. Betænkningen om eliteidrætten i Danmark anslog, at ca. 3/4 af specialforbundenes udgifter direkte eller indirekte går til eliten.

Det skal dog bemærkes, at en del af specialforbundenes indtægter stammer fra elitens egen sponsor-, entre- og transmissionsindtægter. Set over et hele har eliten på specialforbunds niveau en selvfinansiering på knap 30%. Dette dækker dog over store variationer, idet DBU har overskud fra elitens indtægter, de mellemstore forbund DHF og DBF har noget mindre indtægter fra eliten og de små forbund en meget lille indtægt herfra.

For at opnå en bedre kontakt til alle dele af landet vedtog DIF i 1951 at oprette 9 lokale DIF-kredse. Som følge af kommunalreformen i 1970 ændredes kredsene, så de blev sammenfaldende med de 14 amtskommuner og Københavns og Frederiksbergs kommuner. Disse kredsudvalg er som sådan ikke medlemmer af DIF, idet de er en del af organisationens struktur. Kredsudvalgene forestår ikke deciderede idrætsaktiviteter, som DDGUs og DDSG&Is amtsforeninger, men har til opgave at varetage idrætslige fællesinteresser inden for amtet. Det gælder fx kursus- og uddannelsesvirksomhed, koordination mellem de enkelte distriktsforbunds idrætsaktiviteter, konsulenttjeneste samt bistand til DIF i de enkelte lokalområder. Det er desuden kredsudvalgenes opgave at virke som tværidrætsligt organ over for amtskommunen og kommuneforeningen i amtet. Kredsudvalgene administrerer og fordeler amtskommunale midler, som stilles til rådighed. I flere amter er der etableret et tæt samarbejde med amtskommunen om etablering og renovering af regionale idrætsanlæg. Kredsudvalgene sammensættes af repræsentanter fra specialforbundene og de kommunale idrætssamvirker (jfr. nedenfor).

Repræsentantskabet, der er Dansk Idræts-Forbunds øverste myndighed, består af bestyrelsens medlemmer samt repræsentanter for specialforbundene og kredsudvalgene. Repræsentantskabet vælger medlemmerne af forretningsudvalget, økonomiudvalget, amatør- og ordensudvalget, lovudvalget, revisorer samt formændene for de stående udvalg.

DIFs bestyrelse består af forretningsudvalgets medlemmer, én repræsentant for hvert specialforbund og kredsudvalg samt de stående udvalgs formænd.

Bestyrelsen tilrettelægger hovedlinierne for forbundets arbejde og behandler og vedtager budgetforslag, herunder fordeling af midler til specialforbundene. Endvidere er det bestyrelsens opgave at tage stilling til optagelsesansøgninger.

Forretningsudvalget, som vælges af repræsentantskabet, tager sig af den daglige ledelse af DIF og påser at specialforbundene overholder DIFs love. Forretningsudvalget vælger repræsentanter til organisationer og udvalg, hvor DIF er repræsenteret og udpeger, efter indstilling fra specialforbund og kredsudvalg, medlemmer til permanente og midlertidige udvalg.

Til hjælp for DIFs forskellige organisationsied er der etableret et sekretariat. Herigennem sørger forretningsudvalget for, at de beslutninger, som repræsentantskab og bestyrelse træffer, føres ud i livet.

Sekretariatet ledes af en af forretningsudvalget udnævnt generalsekretær og består idag af en administrationsafdeling, en uddannelsesafdeling, en informationsafdeling og en konsulentafdeling.

Sekretariatet har til huse i Idrættens Hus i Brøndby, som er DIFs administrations-, kursus- og træningscenter. De fleste specialforbund har sekretariat i Idrættens Hus.

I 1983 udarbejdede DIF en oversigt over den samlede personalesituation i organisationen (incl. specialforbund, distriktsforbund og amtskredsudvalg). Oversigten viste, at der ialt var 210 heltidsstillinger. Stillingerne fordelte sig på 44 chefstillinger, 27 konsulenter, 6 journalister, 94 i administration m.v. og 39 andre stillinger (trænere er ikke medregnet). Samlet var der et ønske om yderligere 167 heltidsansættelser, hvoraf 1/3 skulle være konsulenter.

Ifølge DIFs love er det forbundets opgave at virke for fremme af dansk amatøridræt og for udbredelse af amatøridrætten i det danske samfund, at tilvejebringe samarbejde mellem de forskellige idrætsgrene, at være fællesorgan overfor danske statsinstitu-

tioner og udlandets hovedorganisationer og forvalte de midler, der stilles til rådighed. Det sidste vil bl.a. sige, at fordele den andel af tipsoverskuddet, som DIF får, til medlemsforbundene efter en intern fordelingsaftale.

Selv om Dansk Idræts-Forbund primært virker for amatøridræt, kan specialforbundene også forestå idræt for professionelle, såfremt vedkommende forbunds internationale organisation tillader det, og såfremt specialforbundets love og struktur er opbygget på en sådan måde, at det sikres, at de midler, der tildeles gennem Dansk Idræts-Forbund, alene anvendes til amatøridræt. Specialforbund, der forestår såvel amatør- som professionel idræt, er således forpligtet til at holde de to medlemskategorier klart adskilt.

Dansk Idræts-Forbund har som centralforbund til opgave at virke som fællesorgan over for staten, Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen og andre offentlige instanser. Herudover koordinerer og initierer Dansk Idræts-Forbund en række aktiviteter på tværs af specialforbundene. Det gælder bl.a. uddannelse, børne- og ungdomsidræt, kvindeidræt og idræt i dagtimerne. Endvidere skal forbundet bistå specialforbundene og disses medlemmer med råd, vejledning og information i aktuelle idrætspolitiske spørgsmål.

Der er nedsat en række udvalg til at løse disse opgaver i samarbejde med Dansk Idræts-Forbunds sekretariat, uddannelses-, konsulent- og informationsafdeling.

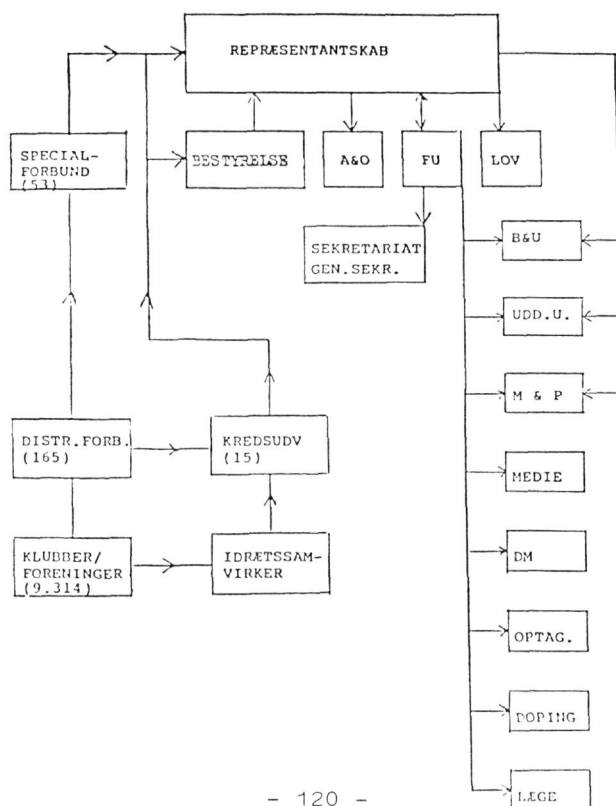
DIFs uddannelsestilbud omfatter i dag en lang række kurser: grundkurser, almene instruktørkurser, administrations- og ledelseskurser og særlige kurser omfattende mange forskellige emner (idrætspsykologi, idrætsskader, osv.). I 1985 afholdt DIF ialt 619 kurser med ialt 11.256 kursister. Siden 1976 er der sket en stigning i antallet af kursister med ca. 400%. På børne- og ungdomsiddrættens område har DIF - alene eller i samarbejde med andre organisationer - sat flere projekter i gang for at få flere unge til at dyrke idræt i idrætsforeningerne. Det drejer sig om "Månedens idræt", "Daniaden" og "Det grønne kort", m.fl.

Som den eneste af idrætsorganisationerne har DIF et særligt kvindeudvalg og en kvindeidrætskonsulent, som bl.a. har stået for to seminarer om kvinder og idræt.

For bedre at kunne rådgive og vejlede lokale foreninger, grupper og kommuner, som ønsker at oprette projekter med idrætstilbud i dagtimerne for arbejdsledige, efterlønsmodtagere og mennesker med skiftende arbejdstider stiftede DIF og LO i 1985 i fællesskab "Foreningen til Fremme af Motions- og Idrætstilbud" (FMI).

I forlængelse af organisationens interne udvalgsarbejde om DIFs politik og arbejde i 80'erne, som resulterede i en større rapport i oktober 1983, er der nedsat et udvalg, som forsøger at komme med initiativer til idræt for kriminalitetstruede og flygtninge.

Figur 4.2.: Dansk Idræts-Forbunds struktur 1986.

4.2.2. De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger.

De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger (DDSG&I) er landets ældste idrætsorganisation. Den 10. februar 1861 stiftedes på initiativ af kaptajn H.P. Mønster De Danske Skytteforeninger med det formål at styrke landets forsvarsevne og folkets forsvarsånd.

Allerede i stiftelsesåret dannedes 33 skytteforeninger med i alt 2000 aktive og året efter var man nået op på 1700 skyttekredse og ca. 7.500 medlemmer. Tabet af Sønderjylland i 1864 styrkede skyttebevægelsens nationale og forsvarsvenlige bestræbelser. Det var dog ikke alene skydningen som blev anset for at være vigtig. Lige så central var den oplysning af folket, som kunne berede en åndelig vækkelse. En række kendte højskolefolk gik derfor ind i bevægelsen og skabte derved en nær kontakt med højskolebevægelsen. En kontakt som er bevaret næsten usvækket indtil i dag for såvel DDSG&I som DDGU.

I 1871 optog en række foreninger forskellige former for "legemsøvelser", dvs. gymnastik, eksercits, våbenøvelser, cricket, langbold, løb, kast m.v.

Først i 1884 fik bønderne deres "egen gymnastik", nemlig den svenske. Hermed bredte gymnastikken sig for alvor og blev efterhånden dominerende i skytteforeningerne. I 1919 tog man konsekvensen af gymnasternes flertal i organisationen og ændrede struktur og navn til De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger.

I 1929 brød en del af gymnasterne med DDSG på grund af utilfredshed med skytternes dominerende stilling i organisationen og dannede De Danske Gymnastikforeninger, og året efter ændredes struktur og navn igen, da idræt blev optaget som en selvstændig gruppe som følge af et voksende antal boldspillere og atletikudøvere i organisationen. Navnet blev af samme grund ændret til det nugældende: De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeninger.

Af figur 4.3. fremgår DDSG&Is struktur. I dag består organisationen af 40 amtsforeninger og foreninger med amtsforeningsstatus,

som i 1985 havde ca. 2700 lokalforeninger med 783.363 aktive som medlemmer. Alle niveauer i organisationen er opdelt i tre grupper - en skyttegruppe, en gymnastikgruppe og en idrætsgruppe. Denne opdeling findes i amtsforeningen, på landsorganisationens repræsentantskabsmøde, i overbestyrelsen og i de nedsatte udvalg.

Repræsentantskabet er organisationens øverste myndighed. Det består af formændene for de 40 amtsforeninger samt de tre gruppers repræsentantskaber på 85 repræsentanter for såvel skydning som gymnastik og 170 repræsentanter for idræt. Repræsentanterne for hver gruppe er fordelt på amtsforeningerne i forhold til antal medlemmer indenfor den pågældende aktivitet. Den overordnede ledelse varetages af Overbestyrelsen, som har 9 medlemmer: formanden, 2 næstformænd og formanden samt yderligere 1 repræsentant fra hver af de tre gruppebestyrelser. Til sin hjælp nedsætter Overbestyrelsen et økonomiudvalg, et kursus-udvalg, et PR-udvalg og et vedtægtsudvalg. Hver aktivitetsgruppe (skydning, gymnastik, idræt) har selvstændige og delvis forskellige vedtægter, råder selvstændigt over de økonomiske midler, som Overbestyrelsen har fastsat størrelsen af, varetager uden indblanding fra andre grupper deres særlige aktiviteter og afholder selvstændigt repræsentantskabsmøde, som dog finder sted i forbindelse med organisationens fælles repræsentantskabsmøde.

Til hjælp for Overbestyrelsen, de tre grupper og amtsforeningerne fungerer en administrationsafdeling, som hører til på Amager. I DDSG&I som helhed (landsorganisation og amtsforeninger) er ansat, hvad der svarer til ca. 50 heltidsstillinger. Organisationens kursuscenter, Vingstedcentret ved Vejle, er en selvejende institution og er som sådan ikke medregnet i' denne opgørelse.

Det oprindelige formål fra 1861 bevaredes næsten uændret til. 1972, hvor formålsformuleringen blev ændret til følgende ordlyd: "Organisationens formål er ved idræt og andet kulturelt virke at fremme den enkeltes og fællesskabets sundhed og trivsel".

Skyttegruppens aktivitetsområde er skydning med gevær og pistol såvel indendørs som udendørs på bane og terræn. I amtsforeningerne afholdes større stævner og mesterskabsstævner, og landsor-

ganisationens skyttegruppe afvikler landsdelsstævner og Danmarks mesterskaber i de forskellige discipliner. Skyttegruppen har et tæt samarbejde med tilsvarende organisationer i Norge, Sverige og Finland om bl.a. afholdelse af nordiske mesterskaber.

Gymnastikgruppen beskæftiger sig med folkedans og gymnastik i alle variationer, dog ikke konkurrencegymnastik. Hvert år afvikles sammen med DDGU repræsentationsholdsstævner i gymnastik for amtsforeningens dygtigste gymnaster, hvoraf flere hold hvert år rejser til udlandet for at deltage i gymnastikopvisninger.

Idrætsgruppen har følgende idrætsgrene på programmet: atletik, badminton, bordtennis, fodbold, håndbold, svømning og volleyball. I amtsforeningerne afholdes turneringer, hvor vinderne kvalificerer sig til at deltage i DDSG&Is landsmesterskaber.

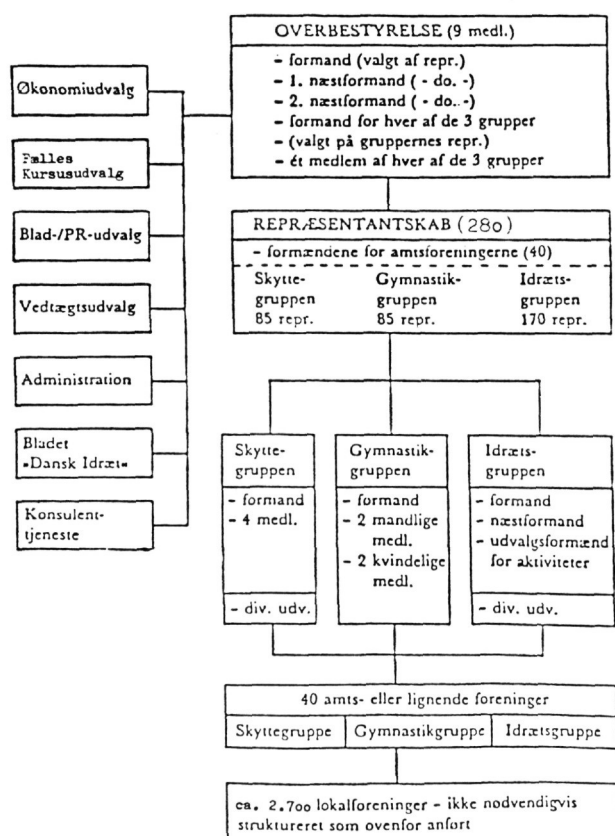
Organisationens tværgående udvalg, kursusudvalget, afholder hvert år en række kurser, bl.a. foreningslederkurser, kurser for amtsbestyrelsesmedlemmer samt sang-weekends.

Kurserne inden for gymnastikgruppen, idrætsgruppen og kursusudvalget havde i 1985 ialt 3.411 deltagere. Der findes ingen oversigt over antallet af kursister inden for skyttegruppen.

Som de øvrige organisationer har DDSG&I i midten af 80'erne iværksat en række initiativer til forbedring af børneidrættens vilkår og indhold. Det samme gælder også et intensiveret arbejde med motionsidrætten og især motionsgymnastikken.

I 1985 udgav DDSG&I et arbejdsnotat - "Idræt i opbrud" - som på ca. 100 møder landet over har været udgangspunkt for en diskussion om organisationens fremtidige arbejde og struktur.

Figur 4.3.: De Danske Skytte-, Gymnastik- og Idrætsforeningers struktur.

4.2.3. De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger.

De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger (DDGU) blev stiftet i 1965 ved en sammenslutning af De Danske Gymnastikforeninger og De Danske Ungdomsforeninger.

De Danske Gymnastikforeninger blev stiftet i 1929, da størstedelen af gymnasterne i De Danske Skytte- og Gymnastikforeninger (722 foreninger med 27.500 medlemmer) trak sig ud af denne organisation i utilfredshed med skytternes dominerende stilling. Bag modsætningerne mellem skytter og gymnaster lå en mangeårig strid om holdningerne til idrættens idégrundlag. Man ønskede en organisation, der beskæftigede sig med den folkelige gymnastik (højskoletraditionen) og ikke med skydning eller andre former for konkurrenceidræt.

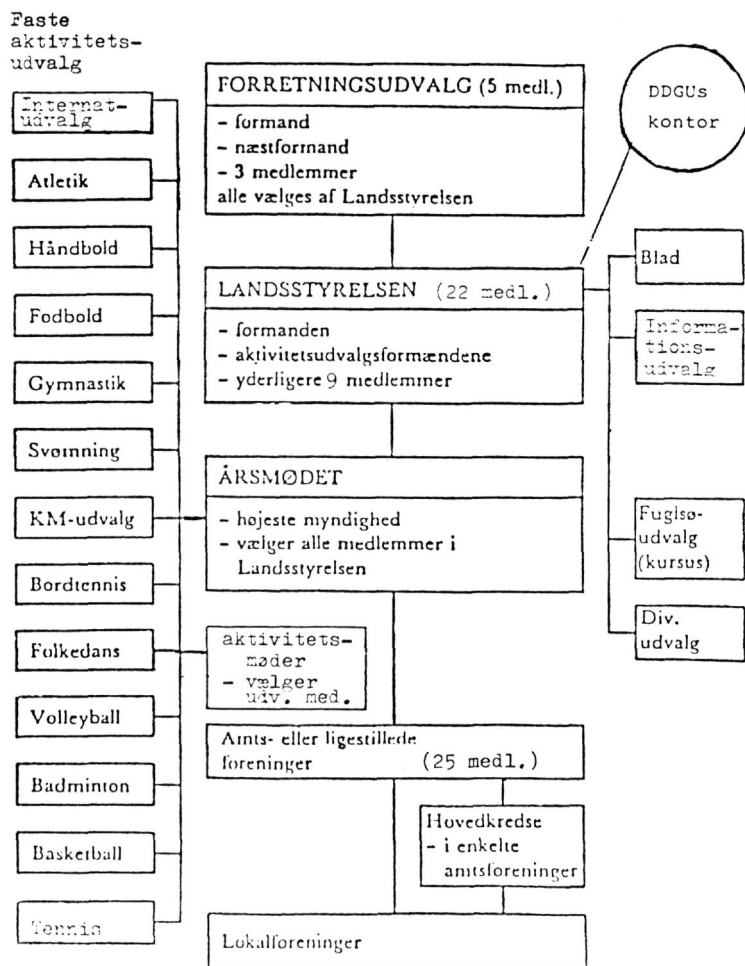
Gymnastikken var fortrinsvis en vinteridræt, men op gennem 30'erne og 40'erne blev gymnastikken efterhånden suppleret med fri idræt (atletik) og håndbold.. I 60'erne og 70'erne er en række idrætsgrene herudover taget på programmet, sådan at DDGU på landsplan i 1985 har faste aktivitetsudvalg for 11 idrætsgrene.

De Danske Ungdomsforeninger stiftedes i 1903 med det formål at samle enkeltstående grundtvigske ungdomsforeninger i en fælles organisation til fremme af oplysningsarbejdet. Ved organisationens start var der ca. 3000 medlemmer fordelt på 50 foreninger. DDU og DDGs arbejde var på mange områder nært beslægtet og henvendte sig i stor udstrækning til de samme mennesker, ungdommen på landet, ligesom der i de to organisationers ledelse var et betydeligt sammenfald både på lokal-, amts- og landsplan. Da samfundsudviklingen, specielt efter 2. verdenskrig, fjernede en væsentlig del af grundlaget for DDUs ungdomsarbejde på landet, og da foreningerne i DDG i samme periode udvidede aktiviteterne og fik tilslutning fra foreninger i byområderne, blev de to organisationer sluttet sammen i 1965. Ved dannelsen bestod DDGU af 421.000 medlemmer fordelt på 1.400 lokale foreninger.

Ved udgangen af 1984 havde DDGU 887.954 medlemmer fordelt på 2.538 lokalforeninger og faste landsudvalg for 10 idrætsgrene,

hvortil er kommet et ad hoc udvalg for tennis i 1985, samt faste landsudvalg for klub- og mødearbejde og internationalt arbejde. DDGUs struktur fremgår af figur 4.4.

Figur 4.4.: De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeningers struktur 1985.

DDGU er en sammenslutning af amtsforeninger, som tilsutter sig organisationens formål. I 1986 var 25 amtsforeninger tilsluttet organisationen. I lighed med de øvrige organisationer er det enkelte foreningsmedlem altså ikke direkte medlem af organisationen. I særlige tilfælde kan enkeltstående foreninger og organisationer optages som medlem. I 1985 blev Dansk March Forbund således tilsluttet organisationen.

Amtsforeningerne er selvstændige i forhold til landsorganisationen og kan tilbyde idrætsaktiviteter, stævner, kurser m.m., som er forskellige fra landsorganisationens og andre amtsforeningers tilsvarende aktiviteter. Selv om de fleste aktiviteter afvikles efter relativt standardiserede konkurrenceregler og kursusindhold, har der siden midten af 70'erne været en tendens til større differentiering hvad angår indholdet i amtsforeningernes aktiviteter. Hovedparten af DDGUS idrætsaktiviteter foregår på amtsplan, og gennem en øget grad af decentralisering er det lykkedes at få hovedparten af kursusvirksomheden placeret i amterne. Amtsforeningerne er repræsenteret på DDGUS årsmøde, som er organisationens højeste myndighed, i forhold til antallet af medlemmer. Amtsforeningen kan suverænt afgøre, hvem der skal være delegeret. Årsmødet, som er åbent for alle organisationens medlemmer, vælger hele landsstyreisen, hvilket vil sige formanden, formændene for de fleste aktivitetsudvalg (12) samt yderligere 9 landsstyrelsesmedlemmer, ialt 22.

Intet udvalg eller aktivitetsområde kan altså formelt selv bestemme, hvem der skal være formand, selvom det reelt foregår sådan. På årsmødet fremlægges og drøftes hovedlinierne for organisationens arbejde, der iblandt arbejdsplaner for organisationens arbejde i fremtiden, regnskab og budget, nedsættelse af aktivitetsudvalg, vedtægtsændringer m.m.

Landsstyreisen, der afholder 6 - 8 årlige møder, varetager de overordnede koordinerende opgaver i organisationen, derunder kontakten til offentlige myndigheder og øvrige hovedorganisationer. Landsstyreisen vælger af sin midte en næstformand og yderligere 3 medlemmer, som sammen med formanden udgør forretningsudvalget. Ved valg til forretningsudvalg og midlertidige

udvalg gælder også, at ingen aktiviteter på forhånd er sikret repræsentation.

Hovedparten af landsorganisationens aktiviteter finder som i DDSG&I sted i aktivitetsudvalgene, der i modsætning til DIF også varetager deciderede idrætslige aktiviteter. Det gælder fx afholdelse af landsstævner for såvel børn som voksne og kurser. Ved de årlige aktivitetsudvalgsmøder i februar måned diskuteres og fastlægges de enkelte udvalgs aktiviteter for det kommende år. På disse møder er amtsforeningerne repræsenteret i forhold til antal medlemmer i den pågældende aktivitet. Med undtagelse af formanden for aktivitetsudvalget, som vælges på årsmødet, vælges udvalgsmedlemmerne på dette møde.

Til støtte for landsstyrelse, aktivitetsudvalg og amtsforeninger har DDGU opbygget en administration med hjemsted i Vejle og en konsulenttjeneste med udgangspunkt i konsulenternes private bopæl. I de fleste amtsforeninger er der gennem 70'erne og 80'erne ansat en eller flere personer til administration og konsulenthjælp. I alt skønnes det, at der i DDGU (inklusiv amtsforeninger og kursuscenter) er ansat, hvad der svarer til 80 heltidsstillinger. Deraf 11 til administration, 2 journalister og 4 konsulenter med tilknytning til landskontoret i Vejle.

Organisationen har sit eget kursuscenter i Fuglsøcentret på Mols, hvor hovedparten af aktivitetsudvalgenes kurser afvikles. Gennem 70'erne og 80'erne har 11 amtsforeninger opbygget eget kursuscenter til lokal kursusvirksomhed, udlejning m.m.

DDGUs historiske baggrund og udvikling har bevirket, at man har søgt at fastholde det grundtvigianske folkeoplysningsbegreb som den bærende idé bag idrætsarbejdet. Siden 1973 har DDGUs formålsparagraf lydt: "DDGU har til formål, ud fra det frivillige foreningsarbejde ved idræt og andet kulturelt virke, at fremme den folkelige oplysning". I modsætning til de øvrige idrætsorganisationer er DDGU fx også medlem af Dansk Ungdoms Fællesråd, som både DDG og DDU tilsluttede sig fra starten i 1942 (Dansk Ungdoms Samvirke).

Med baggrund i DDGUS oprindelse beskæftiger organisationen sig også med en række ikke-idrætslige aktiviteter, som De Danske Ungdomsforeninger stod for inden sammenlægningen i 1965.

Dette arbejde omfatter bl.a. folkedans, internationalt solidaritetsarbejde i form af indsamlinger til og udstillinger, konferencer og kurser om den tredje Verden samt udveksling med Tanzania.

Det internationale samarbejde omfatter ikke "landskampe" mellem udvalgte hold, men er som regel baseret på gensidige besøg og deltagelse i større arrangementer, lejre o. lign. Amsforeningernes repræsentationshold - organisationens "elite" - i gymnastik er jævnligt på udlandsrejser, hvor de giver gymnastikopvisninger og deltager i større stævner.

DDGUS internationale arbejde omfatter desuden u-landsarbejde i form af oplysningsarbejde, indsamlinger m.m.

Flere af DDGUS idrætsaktivitetsudvalg har de seneste år forsøgt sig med en række alternative stævner- og aktivitetsformer, hvor man følger alternative konkurrence- og stævne regler og i højere grad lægger vægt på samværet (træfstævner). Aktivitetsudvalgenes væsentligste arbejdsfelt er uddannelsen af instruktører. I 1984 deltog 6.298 kursister på landsforeningens kurser, hvilket er en forøgelse på knap 100% i løbet af 10 år. Samme år deltog 16.491 kursister på amsforeningernes kurser.

I gennem 80'erne har et børneidrætsudvalg nedsat af landsstyrelsen arbejdet på ideer og forslag til forbedring af børneidrætten. Forslagene går bl.a. ud på at ændre stævneformen, afstå fra landsstævner for børn under 12 år og udvikle særlige kurser for børneidrætsinstruktører og -ledere. Specielt forslaget om at afvikle landsstævner for børn under 12 år skabte stor debat på organisationens årsmøde i 1985.

I 1985 nedsatte landsstyrelsen et tværfagligt udvalg, som skal vurdere og inspirere lederuddannelsesvirksomheden i relation til udviklingen af nye krav og behov. Som indledning til dette

arbejde er i samarbejde med DDSG&Is gymnastikgruppe, Idrætsforsk, Danmarks Højskole for Legemsøvelser, Institut for Idræt i Odense og idræthøjskolerne iværksat en analyse af frafaldet blandt instruktører.

4.2.4. Dansk Firmaidrætsforbund.

Dansk Firmaidrætsforbund (DFIF), som blev stiftet i 1946, er den senest tilkomne af idrættens hovedorganisationer.

Firmaidrætsklubber har dog eksisteret lige siden den første organisering af idræt i forening. Nogle af de første idrætsklubber, som overhovedet blev dannet i byerne, var dannet i tilknytning til virksomheder eller inden for fagene. Det gælder bl.a. Handels- og Contoristforeningens Kaproningsselskab fra 1865 og DFDSs Roklub fra 1880'erne.

Det var dog først efter århundredskiftet, at firmaidrætten slog bredere igennem. Først inden for bankerne og de større forsikringsselskaber og senere på de større industrivirksomheder. Det førte i 1921 til dannelsen af Firmaklubbernes Boldspil Union. I provinsen slog firmaidrætten dog først igennem i sidste halvdel af 1930'erne, og man skulle helt frem til 1946, før der blev taget initiativ til at få dannet Dansk Firmaidrætsforbund. Initiativet kom fra to københavnske firmaidrætssammenslutninger, som ønskede et samlende organ til at repræsentere firmaidrætten over for myndighederne for bedre at få adgang til idrætsfaciliteter m.m.

Ved DFIFs dannelse tilsluttede 8 firmaidrætssammenslutninger med ca. 28.000 medlemmer (deraf dog kun 13.000 aktive) sig organisationen.

Pr. 1. januar 1986 bestod DFIF af 5.684 klubber, organiseret i 70 bysammenslutninger, som igen er organiseret i 14 kredse (amter).

Året efter stiftelsen søgte DFIF om optagelse i DIF, men på grund af modstand fra specialforbundene blev organisationen ikke

optaget. I slutningen af 40'erne og første halvdel af 50'erne blev der igen ført forhandlinger om en sammenslutning, som igen strandede på specialforbundenes frygt for, at firmaidrætsklubberne ville koste dem medlemmer.

Firmaidrættens klubber adskiller sig fra andre idrætsforeninger under de øvrige hovedorganisationer ved at være lukkede, dvs. kun medarbejdere på virksomheden og deres ægtefælle og børn kan optages som medlemmer. Kun et fåtal af firmaidrætsklubberne er medlem af andre organisationer. Der er således ikke det samme konkurrenceforhold mellem DFIF og de øvrige organisationer om medlemsrekruttering som mellem disse organisationer indbyrdes. Det har dog skabt nogle uoverensstemmelser mellem DFIF og DDSG&I, at 3 københavnske firmaidrætsforeninger er medlem af DDSG&I. DFIF har ønsket at undgå dobbeltregistrering af sine medlemmer, og ved organisationens årsmøde i 1985 vedtog man en regel om, at ingen sammenslutninger eller udvalg, som fik økonomisk tilskud fra de øvrige idrætsorganisationer, kunne opnå tilskud til samme aktivitet inden for DFIF.

Bysammenslutningerne er hovedhjørnestenen i organisationens arbejde. Det er her, hovedparten af aktiviteterne foregår. Hvor der er behov, arrangerer sammenslutningerne turneringer og stævner inden for de forskellige idrætsaktiviteter. Sammenslutningerne varetager samtidig klubbernes interesser i forbindelse med forhandlinger med kommunale råd og andre organisationer.

Denne lokale forankring af aktiviteterne har baggrund i det forhold, at firmaidrætten primært er et byfænomen centreret omkring de større provinsbyer og større erhvervsvirksomheder. De fleste stævner og turneringer finder altså sted inden for kommunegrænsen. DFIFs amtskredse spiller derfor en mindre rolle end amtsforeningerne i DDGU og DDSG&I.

Organisationens øverste myndighed er repræsentantskabet, hvor forbundsstyrelsen, valgte afdelings- og udvalgsformænd samt 2 repræsentanter fra hver sammenslutning, har stemmeret. Repræsentantskabet vælger en forbundsstyrelse, som består af en formand, en næstformand og 3 ordinære medlemmer. Assisteret af admini-

strationen står forbundsstyrelsen for den daglige ledelse af organisationen.

Omregnet til heltidsstillinger er der inden for DFIFs regi (landsorganisation, kredse og sammenslutninger) 13 personer ansat til at tage vare på administration og konsulenthjælp.

De enkelte sammenslutninger samarbejder i kredse, der bl.a. udpeger en repræsentant til forbundsrådet. Forbundsrådet består foruden kredsrepræsentanterne af udvalgsformændene og har til opgave at rådgive forbundets styrelse.

Endelig udpeger kredsene repræsentanter til idrætsafdelingernes årsmøde.

DFIFs idræts- og motionsaktiviteter på landsplan varetages af to udvalg/afdelinger. Idrætsafdelingen er opdelt i sektioner for hver idrætsgren, som er godkendt af repræsentantskabet. Øvrige motions- og idrætsaktiviteter står et særligt aktivitetsudvalg for. Udover disse udvalg eksisterer en række permanente og midlertidige udvalg.

Organisationens struktur fremgår af figur 4.5.

Det er DFIFs formål "... gennem arbejdspladsen og familien at stimulere interessen for samvær, idræt og motion". Organisationen lægger vægt på, at aktiviteterne fortrinsvis tilgodeser dem, der ikke deltager i andre forbunds aktiviteter. Desuden søger man især at fremme familieidræt og -motion i den enkelte sammenslutning/klub. Mange forskellige idrætsaktiviteter dyrkes i de forskellige klubber og sammenslutninger, men det er dog fortrinsvis de store boldspil, som har den store tilslutning. Fodbold og håndbold tegner sig således for 3/4 af de aktive, hvilket også forklarer, at 4/5 af organisationens medlemmer er mænd.

I aktiviteterne badminton, billard, fodbold, håndbold, kegler og skydning afvikles kreds- og landsstævner.

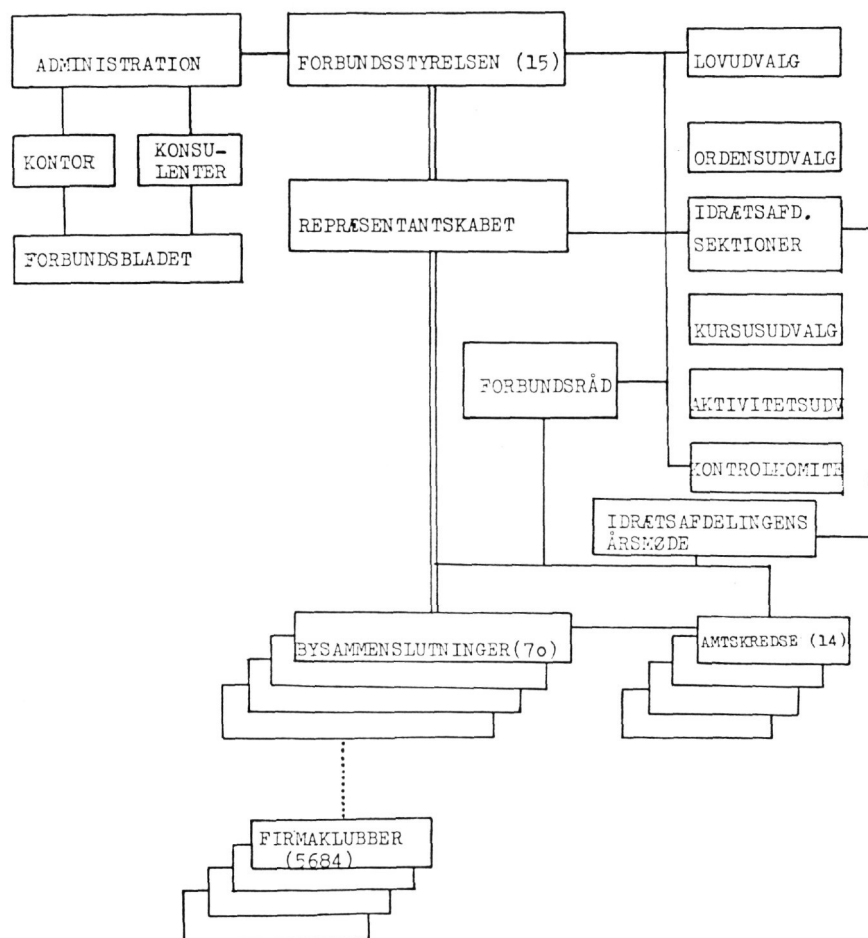
Selv om en stor del af aktiviteterne er turneringer og stævner,

er det kun et fåtal af holdene, som træner til kampene. I sammenligning med andre idrætsforeninger er der således tale om et andet klubliv, idet samværet og det sociale fællesskab især finder sted under stævnerne mellem holdenes kampe.

Siden 1974, hvor man vedtog at tage en række nye aktiviteter op, har man afholdt familielejre, motionskampagner, motionsarrangementer, o.l. Bl.a. arrangerer DFIF sammen med Dansk Atletik Forbund det landsomfattende motionsstafetløb "Danmarks Stafetten". Af andre aktiviteter kan også nævnes en større cykelkampagne - "Tour de Pedal" - og tilbud om "Sneferie" i Norge.

Som de øvrige hovedorganisationer afholder DFIF hvert år en række kurser såvel på landsplan som i kredsene. I alt deltog i 1985 ca. 600 personer.

Figur 4.5.: Dansk Firmaidrætsforbunds struktur.

4.2.5. Samarbejde mellem organisationerne.

På de forskellige organisationsniveauer foregår et nært samarbejde mellem idrætsorganisationerne og tilhørende foreninger. Samarbejdet er af såvel formel som mere uformel karakter.

De fire hovedidrætsorganisationer og Danmarks Olympiske Komité formaliserede i 1977 deres samarbejde, da de stiftede "Idrættens Fællesråd". Reelt havde dette samarbejde dog eksisteret siden 1968. I årene indtil formaliseringen af samarbejdet mødtes idrætsorganisationernes ledelse med mellemrum for at drøfte problemer af fælles interesse, og hvor man kunne opnå enighed og anså det for hensigtsmæssigt, optrådte man i fællesskab overfor offentlige myndigheder. Formaliseringen af samarbejdet var begrundet i en forventning om økonomiske midler til en række fællesopgaver, samt en erkendelse af behovet for et samarbejds- og konfliktløsningsorgan på baggrund af erfaringerne fra forhandlingerne om den nye tipslov i 1976. Udvidelsen af samarbejdet gik bl.a. ud på, at man nedsatte et fælles kursusudvalg, et radio-TV-udvalg og et bygge- og anlægsudvalg. Dette udvalgsarbejde har bl.a. resulteret i udgivelsen af fælles publikationer og på uddannelsesområdet kom man frem til to fælles grundlæggende kurser med tilhørende grundbøger.

Selv om samarbejdet formaliseredes, har der på intet tidspunkt været ønske om, at rådet skulle være det første skridt mod én idrætsorganisation. I "Betænkningen om idrætten og friluftslivet" foreslog udvalget, at Idrættens Fællesråd skulle tildeles en mindre procentdel af tipsoverskuddet ved en ændring af tipsloven. Ved forhandlingerne om denne ændring nåede man ikke til enighed derom. I det daglige ledes Idrættens Fællesråd af et formandskab, der består af formændene og generalsekretærerne/kontorlederne for de tilsluttede organisationer. Idrættens Fællesråds sekretariat følger den organisation, som har formandsposten.

I 1983 blev samarbejdet nedtonet til alene at omfatte fælles kvartalsmøder mellem organisationsformændene til uformelle drøftelser. Samtidig blev de tre udvalg nedlagt.

I en del amter er der i dag etableret et formaliseret samarbejde mellem idrætsorganisationernes amtsforeninger og kredsudvalg for at tegne en fælles linie overfor amtsrådene. Samarbejdet, der benævnes "idrættens samarbejdsudvalg", minder om samarbejdet på landsplan. I andre amter omfatter samarbejdet også de øvrige børne- og ungdomsorganisationer og benævnes da som rådgivende fritidsudvalg. Samarbejdet kom i stand for at få amtskommunerne til at give økonomisk støtte til amtsforeningerne. Ændringen af fritidsloven i 1983, som forpligtede amtskommunerne til at stille lokaler og faciliteter gratis til rådighed (som primærkommunerne overfor lokalforeningerne) aktualiserede betydningen af samarbejdet.

Siden 1970 er der i de fleste kommuner dannet idrætssamvirker, idrætssammenslutninger, o.l. Et idrætssamvirke er en sammenslutning af idrætsklubber inden for samme kommune. Hovedparten af idrætssamvirkerne optager foreninger, som er medlem af en af de fire hovedidrætsorganisationer. I 25% af landets kommuner er det dog stadig kun foreninger, som er medlem af et specialforbund under DIF, der kan blive medlem.

Idrætssamvirkerne løser på kommunalt plan de opgaver, som svarer til samarbejdsorganernes opgaver på amts- og landsplan. De forhandler således med de kommunale myndigheder (fritidsnævn, fritids- og kulturforvaltning) på den samlede idræts vegne om bl.a. støtteordninger for idrætsarbejdet og stiller forslag til udbygning af idrætsanlæg m.m. De fungerer som kontaktorgan til folkeskole, ungdomsskole og andre initiativtagere indenfor fritidsvirksomhed. Ofte udpeges repræsentanter for idrætssamvirkerne til fritidsnævn og idrætsudvalg med henblik på at repræsentere den samlede idræt. Af de valgte fritidsnævnsmember fra initiativtagerne til fritidsvirksomhed, udgør idrætsorganisationernes repræsentanter godt halvdelen. I flere kommuner er det kun idrætsforeningerne, som er repræsenteret (1982).

I nogle kommuner fungerer idrætssamvirkerne som forvaltningsorgan for fordeling af lokaler, tilskud til kurser o.l.

Udover dette mere formaliserede samarbejde foregår der et mindre

formaliseret samarbejde om en række konkrete opgaver og aktiviteter imellem to eller flere af organisationerne. Her skal blot nævnes nogle af disse samarbejdsfelter.

Mellem DIFs specialforbund og de øvrige organisationers tilsvarende idrætsudvalg samarbejdes om fastlæggelse og fortolkning af reglerne for den pågældende idrætsgren. Indenfor flere idrætsgrene afholdes fælles kurser (især dommerkurser), arrangementer og møder mellem de respektive organisationer. Et eksempel på et sådant samarbejde er DFIFs og Dansk Athletik Forbunds fællesarrangement "Danmarks Stafetten".

Især på gymnastikområdet er der et tæt samarbejde. DDGUs og DDSG&Is gymnastikudvalg har fælles kursusstruktur til uddannelse af gymnastikinstruktører. Man afholder fælles repræsentationsholdsstævner (gymnastikstævner for amtsforeningernes elitegymnastikhold) m.m. Dette tætte samarbejde har undertiden været udsat for kritik fra anden side i begge organisationer.

Gymnastikudvalgene i de to samme organisationer arbejder sammen med Dansk Gymnastik Forbund om ungdomsgymnastikmærket, internationale stævner (Gymnaestrada) og et særligt fremstød for at fremme drengegygnastikken ("drengesatsning").

Det største samarbejde mellem DDGU og DDSG&I foregår omkring afholdelsen af det store Landsstævne, som holdes hvert femte år. Ved det sidste stævne i Odense i 1985 deltog ca. 28.000 aktive i løbet af de 4 dage stævnet varede.

DIF, DDGU, DDSG&I og Landsudvalget for Skoleidræt er fælles om et projekt, der skal forøge interessen for at dyrke idræt i fritiden. Projektet, som går under benævnelsen "Idræt for børn - i skole og fritid", går ud på at "styrke og udvide samarbejdet mellem skoleidrætten og den frivillige idræt og derved give børnene lyst og interesse til at benytte fritiden på en sund og fornøjelig måde". I praksis går projektet ud på, at amtsudvalgene for skoleidræt sammen med amtsorganisationerne tager initiativ til samarbejde mellem skoler og foreninger på forskellige måder.

DIF, DDSG&I, DDGU og Forsvaret har et nært samarbejde indenfor "Idrætsmærket", hvis formål er at stimulere lysten til at dyrke gymnastik og motion for at opnå og vedligeholde en god fysisk form. Stimulationen er et idrætsmærke, som kan erhverves i bronze, sølv og guld ved at præstere forskellige nærmere fastlagte fysiske og færdighedsmæssige krav indenfor forskellige idrætsaktiviteter.

4.2.6. Problemer ved idrætsorganisationernes struktur.

Gennemgangen af den organiserede idræts struktur afslører nogle generelle karakteristika ved den måde størstedelen af foreningsidrætten er organiseret på:

Der er stor afstand fra bund til top. Da idrætsorganisationerne øver stor indflydelse på mulighederne for at dyrke idræt og få opfyldt sine idrætsslige behov, er graden af medlemsindflydelse og -demokrati af stor betydning for idrætssystemets evne til at ændre sig i takt med nye ønsker og behov i befolkningen.

Idrætsorganisationerne er baseret på repræsentativt demokrati. Idrætsudøvernes væsentligste interesse ligger i at kunne påvirke sin egen idrætssituation mere end egentlig at påvirke beslutninger i toppen af idrætshierakiet, hvor der tages spørgsmål af mere generel interesse op. Og formelt har det enkelte foreningsmedlem indflydelse ved at afgive sin stemme på foreningens årlige generalforsamling, hvis formand øver indflydelse på amtsforeningens eller lokalunionens generalforsamling osv. I visse tilfælde består strukturen af 5 - 6 trin, hvor der finder en udvælgelse sted, inden man finder frem til organisationens top. Derved er der en fare for, at store gruppers interesser ikke tilgodeses.

Der er store organisationsressourcer. En organisations evne til at fremme sine mål afhænger af organisationens ressourcer. Normalt taler man om tre afgørende ressourcer i den forbindelse. Medlemstal og repræsentativitet, økonomisk styrke og ekspertise samt administrativ kapacitet.

Hvad angår de to sidste former for ressourcer er organisationerne blevet styrket gennem 70'erne og 80'erne, mens det er mere uklart, når det gælder medlemsta] og repræsentativitet.

Ganske vist er medlemstallet øget stærkt, men samtidig er der mange udsagn om, at det enkelte foreningsmedlems identifikation med organisationen er svag. Der er ingen "vi-følelse" og vilje til at arbejde for organisationen, giver idrætsledere udtryk for. Et mindstemål af fælles holdninger, som den overvejende del af organisationens medlemmer identificerer sig med, er en betingelse for en organisation, der overvejende fungerer ved frivilligt og ulønnet lederarbejde. Mindre forbund med en stærk medlemsopbakning af specielt ressourcestærke medlemmer kan således udgøre en væsentlig større Organisationsressource end store organisations mange tusinde medlemmer med en svagere Organisationsidentifikation.

Organisationernes økonomiske styrke, administrative kapacitet og ekspertise er derimod forøget væsentligt, hvilket har gjort det muligt at varetage mange opgaver og serviceydelser overfor medlemsorganisationerne og lokalforeningerne. Ekspertisen kommer ikke mindst organisationerne til gode i forholdet til det offentlige, når idrætsbyggeri planlægges, lovgivning forberedes og miljø- og regionsplanforslag diskuteres.

Der er sket en tilpasning af organisationsstrukturen. Såvel internt i organisationerne som i samarbejdet mellem dem, er ændringerne i strukturen sket på baggrund af kommunalreformen i 1970 og en øget offentlig afhængighed. Den stigende økonomiske afhængighed af kommuner, amter og stat har nødvendiggjort en tilpasning af strukturen for at stå stærkere overfor de offentlige myndigheder. Man har så at sige indrettet sig efter "de offentlige kasser".

Samtidig er samspillet med det offentlige ændret i såvel omfang som karakter. Kontakten til kommuner, amter og ministerier er øget, og foreninger og organisationer er mere direkte med i offentlige myndigheders beslutninger og forvaltning af forhold, som vedrører idrætten. Idrætten er således mere direkte involve-

ret i den politiske beslutningsproces på landsplan i form af deltagelse i lovforberedende udvalgsarbejde, gennem etablering af kontaktorganer mellem organisationer, ministerier, Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen m.v. På lokalt plan gennem en ofte stærk repræsentation i fritidsnævn, etc. Idrætsorganisationernes indflydelse er blevet institutionaliseret. De væsentligste beslutninger i kommunale råd og ministerier vedrørende idrættens forhold tages ikke uden forudgående konsultationer med idrætsorganisationerne eller -foreningerne.

Der kan ske en bureaukratisering og målforskydning. I takt med den administrative sektors vækst og forøgede ekspertise samt relative økonomiske uafhængighed af medlemmernes opbakning og identifikation med organisationen, er der fare for bureaukratisering og målforskydning, således at organisationens egen eksistens (bestyrelse, udvalg, administration) og kvantitative vækst og succes kommer forud for oprindelige ideer og holdninger. En sådan udvikling er bl.a. karakteriseret ved, at nye ideer og tiltag kommer fra oven i organisations-hierarkiet, undertiden efter pres fra politisk side.

4.3. Anden idébestemt organisering.

4.3.1. Særlige idrætsorganisationer.

Udover hovedidrætsorganisationerne og dertil knyttede amtsforeninger og forbund, beskæftiger en række organisationer sig med idræt for bestemte grupper af befolkningen ved at organisere idrætsaktiviteter, afholde kurser og seminarer samt iværksætte kampagner m.v.

"Landsudvalget for Skoleidræt" som blev oprettet i 1946, er en selvstændig organisation, som har til formål at støtte og fremme skolernes obligatoriske og frivillige undervisning i faget idræt. Arbejdet sker gennem 15 amtsudvalg for skoleidræt (Københavns kommune har en særstilling), som igen er fast forankret i idrætsudvalg på kommunalt niveau. Det frivillige arbejde udføres

af idrætslærere. Målet er at udvikle aktivitetstilbud, der henvender sig til alle skoleformer (gymnasier, folkeskoler, frie skoler, specialskoler m.v.) for derigennem at præsentere eleverne for et eller flere idrætstilbud, der kan blive til en livslang idræt for den enkelte.

Landsudvalget arbejder for at tilpasse de kendte discipliner til børn med forskellige grader af motivation for at dyrke idræt. Landsudvalgets daglige drift og virksomhed dækkes af tilskud fra Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Idrættens Fællesråd og fra overskud ved salg af skoleidrætsmærker. Desuden får Amsudvalgene for Skoleidræt støtte fra enkelte amtskommuner. Landsudvalgets aktiviteter administreres fra Skoleidrættens Hus i Nyborg.

I 1985 deltog 60.000 skoleelever i forskellige skoleturneringer arrangeret af Landsudvalget, som også står bag det landsomfattende "Skolernes motionsløb" der i 1985 fik 550.000 børn ud at løbe på samme dag. Denne idé har spredt sig til det øvrige Norden. Igennem mange år var mærketagning en af Landsudvalgets hovedaktiviteter, men i de senere år har der været nedgang i antallet af erhvervede mærker. Som alternativ til de mere traditionelle konkurrence- og turneringsformer arrangerer man flere steder såkaldte "skoleidrætstræf", hvor børnene samles om forskellige utraditionelle aktiviteter. Endelig arbejder Landsudvalget for Skoleidræt sammen med DIF, DDSG&I og DDGU om projekt "idræt for børn - i skole og fritid".

"Landsforeningen for Pensionistidræt" blev stiftet i 1969. Medlemmerne er idrætsledere, fysioterapeuter, læger, idrætsfysiologer, ansatte inden for social- og sundhedsforvaltningen og andre med aktiv interesse for foreningens formål: "...at medvirke til pensionisters trivsel gennem motionering i form af gymnastik og anden idræt, at medvirke ved videreuddannelsen af ledere til dette formål og støtte foreningens medlemmer i deres arbejde for at udbrede pensionistidrætten".

Landsforeningen er altså en sammenslutning af personer, som vil gøre en indsats for pensionistidrætten, og ikke en forening for

dem, der er med på holdene. Foreningen har ca. 800 medlemmer.

Grundlaget for foreningens virksomhed er den opfattelse, at fysisk aktivering kan forebygge og modvirke de normalt forekommende aldersforandringer. Ved en korrekt fysisk aktivering som forudsætter kendskab til de almindelige aldersforandringer og den ældre organismes reaktion på belastninger, kan ældre blive i stand til i højere grad og længere tid at føre et selvstændigt liv med et rigere indhold.

Foreningens hovedaktivitet er at afholde kurser for gymnastikledere, der ønsker at arbejde med pensionistgymnastik og -idræt. Hovedemnerne på disse kurser er de legemlige og sjælelige aldersforandringer, idrætsteori og -praksis og sociale forhold.

Foreningen varetager desuden oplysningsvirksomhed som henvender sig dels til pensionister og dels til de sociale myndigheder. Foreningens virksomhed har sit økonomiske grundlag i tilskud fra Kulturministeriet og Sygekassernes Helsefond. (Se iøvrigt afsnit 9.2.1 .).

"Danmarks Trim-komité" nedsattes i 1970 som resultat af et samarbejde mellem de fire store idrætsorganisationer og Hjertereforeningen. Komiteens formål blev:

- at motivere den danske befolkning til at dyrke regelmæssig motion,
- at informere om forskellige motionsformer til fremme af trivselv og velvære, samt til forebyggelse af kredsløbssygdomme og erhvervsskader,
- at agitere for oprettelse af og yde støtte til lokale trimkomiteer,
- at aktivere idrætsorganisationer, myndigheder, skoler, m.fl. til gennemførelse af regelmæssig trim-virksomhed.

Formålet søges bl.a. opnået gennem komiteens konsulentvirksomhed, udsendelse af propagandamateriale samt ved afholdelse af møder og kurser, og sigtet er især at aktivisere den del af befolkningen, som ikke har tilknytning til en idrætsforening. Trim-komiteen har

medvirket til oprettelsen af ca. 50 lokale trim-komiteer fordelt over hele landet, men disse dækker langt fra alle kommuner. Alle komiteer består udelukkende af frivillige ledere.

I 1985 stiftedes organisationen "Kvinder og idræt", hvis 3 hovedformål er:

- at varetage kvinders idrætsinteresser i såvel den organiserede som uorganiserede idræt,
- at støtte og inspirere kvinder i alle aldre til at deltage i idræt på alle niveauer,
- at arbejde på en udvidelse af idrætsbegrebet på begge køns præmisser.

Dannelsen af organisationen skete på baggrund af 4 seminarer om kvinder og idræt, afholdt på Den Vestfynske Idrætshøjskole i Køng. Det er organisationens mål at oprette lokalgrupper landet over, hvor kvinder kan mødes på tværs af idrætsgrene og -organisationer.

4.3.2. Friluftsrådet.

Friluftsrådet etableredes i 1942 og har alle de store idrætsorganisationer som medlemmer. Desuden er en række specialforbund under DIF, hvis aktiviteter foregår i fri luft i det åbne land, individuelle medlemmer af rådet.

Rådets øvrige medlemsorganisationer beskæftiger sig bl.a. med miljøundervisning, turisme, naturbeskyttelse, børne- og ungdomsarbejde, jagt, sportsfiskeri og camping. Særdeles mange af disse organisationer repræsenterer aktiviteter, der falder ind under det udvidede idrætsbegreb.

Friluftsrådet har den dobbelte målsætning at varetage medlemsorganisationernes interesser og samtidig varetage interesserne for det almene og uorganiserede friluftsliv. Det indebærer bl.a., at rådet også må have opmærksomheden rettet mod at forbedre mulighederne for uorganiserede aktiviteter.

Friluftsrådet forudsætter i denne sammenhæng, at de egentlige idrætsorganisationer bedst selv varetager de mere specifikke idrætslige problemer, mens rådet i overensstemmelse med sin medlemssammensætning må være særlig opmærksom på de mere almene muligheder for at kunne udfolde de friluftsanskuelser, der ligger i idrættens grænseområder. (Se iøvrigt Kap. 8 om idrætsanlæg).

4.3.3. Dansk Ungdoms Fællesråd.

Dansk Ungdoms Fællesråd er en paraplyorganisation for 61 børne- og ungdomsorganisationer. Medlemsorganisationerne kan opdeles i følgende grupper efter deres primære interessefelt: 25 organisationer kan siges at falde inden for det "egentlige" ungdoms-, fritids- og idrætsområde (herunder 6 børne- og ungdomskorps, 9 politiske ungdomsorganisationer, Landsorganisationen for ungdomsklubber, Ungdomsringen og De Danske Gymnastik- og Ungdomsforeninger) 12 organisationer falder inden for uddannelsesområdet, 10 organisationer beskæftiger sig overvejende med inter-

nationale spørgsmål og mellemfolkelige kontakter, 7 organisationer er kirkelige eller religiøse organisationer, 5 organisationer beskæftiger sig primært med sociale og humanitære spørgsmål, og 2 organisationer har deres primære interesse i kulturelle spørgsmål.

Som den eneste af idrættens organisationer er DDGU medlem. I flere af de øvrige organisationer indgår idræt som en del af de aktiviteter medlemmerne beskæftiger sig med. Det gælder dog især aktiviteter som falder ind under det udvidede idrætsbegreb, så som friluftsliv, vandreture og fysiske lege, men også mere traditionelle idrætsaktiviteter. I spejderorganisationerne har man i mange år beskæftiget sig med sider af idrætten, som først de senere år er begyndt at finde indpas i traditionelle idrætssammenhænge.

DUFs øverste myndighed er delegeretmødet, som afholdes en gang årligt. På delegeretmødet er foreningerne efter nærmere regler repræsenteret i forhold til deres medlemstal. Delegeretmødet vælger formand, næstformand og 15 bestyrelsesmedlemmer. Bestyrelsen vælger et forretningsudvalg, som sammen med DUFs sekretariat og konsulenter står for den daglige ledelse.

DUF har til formål at være fællesrepræsentant for dansk landsomfattende børne- og ungdomsarbejde, og som sådan bl.a. medvirke til at rejse og behandle spørgsmål, der direkte eller indirekte angår dansk ungdom, samt medvirke til at skabe offentlig interesse for ungdommens problemer og repræsentere de tilsluttede organisationer i forhandlinger med offentlige myndigheder, institutioner og andre organisationer i ind- og udland. På en række områder samarbejder DUF med idrættens organisationer. Det gælder forholdet til offentlige myndigheder, afholdelse af kurser m.m.

DUFs økonomi finansieres næsten udelukkende gennem forskellige former for offentlige tilskud, hvoraf hovedparten kommer fra tipsoverskuddet (13,6% af overskuddet).

Et af DUFs vigtige arbejdsfelter er kursusvirksomhed. I 1985

deltog ca. 700 personer i ca. 20 kurser og konferencer. Kurserne er af foreningsteknisk art eller handler om internationale spørgsmål og aktuelle relevante emner.

4.3.4. Idræt i oplysningsforbundene/aftenskolen.

Med den nugældende fritidslovs ikrafttræden i 1969 blev bevægelsesfag (gymnastik, motion, yoga, folkedans m.m.) tilskudsberettiget under voksenundervisningen. Siden da er antallet af elever i aftenskolerne som deltager i disse aktiviteter steget meget stærkt, og de udgør i dag den største faggruppe i aftenskolerne (ca. 20%).

Man kan om udviklingen i perioden sige, at aftenskolernes tilbud har tilgodeset en stor befolkningsgruppes behov for gymnastik og motion, som foreningerne tilsyneladende ikke har kunnet opfylde.

I den tidligere aftenskolelovgivning kunne aftenskoleelever kun følge gymnastik i tilknytning til andre undervisningsfag. I lovforslaget til fritidsloven var gymnastik og motion da heller ikke medtaget som støtteberettiget fag, men Det Radikale Venstre lagde stor vægt på, at gymnastik skulle kunne godkendes som aftenskolefag. Trods protester fra idrætsorganisationerne blev ønsket efterkommet, og siden har skiftende undervisningsministre ikke villet ændre på ordningen. I større byer har det betydet, at hovedparten af al gymnastik, afspænding og motion foregår i aftenskolerne.

Idrætsorganisationerne ønsker faget fjernet fra aftenskolernes program, fordi de mener, at de højere instruktørlønninger aftenskolerne kan tilbyde, giver ulige konkurrencevilkår. Dygtige instruktører vil p.g.a. lønnen foretrække af undervise i aftenskolerne. (Se afsnit 10.3.6.).

Det er kun gymnastik, motion, m.m., som ikke tager sigte på konkurrencer og opvisninger, som er støtteberettiget. Staten, kommunen og deltagerne selv betaler hver 1/3 af udgifterne til aktiviteten.

4.4. Offentlige tilbud.

Selv om det stadig er den dominerende politiske opfattelse, at befolkningens idrætsinteresser bedst varetages af de private foreninger, er der de sidste 20 år kommet en række tilbud om idræt i fritiden organiseret af offentlige institutioner.

Denne organisering af idrætten adskiller sig principielt fra foreningsidrætten derved, at den ikke er organiseret efter de samme demokratiske principper og strukturer, som findes i foreningerne.

Ca. 10% af motionsgymnastikken - dvs. omfattende ca. 20.000 personer - er organiseret af kommunale aftenskoler. Man kan dog ikke tale om egentlige offentlige tilbud, idet de kommunale aftenskoler er underlagt samme betingelser som andre - private - aftenskoler. (Se iøvrigt afsnit 4.3.4).

Såvel i folkeskolen som i gymnasieskolerne kan der tilbydes idræt udenfor skoletiden for interesserede.

Ifølge folkeskolelovens § 3, stk. 3 kan skolerne tilbyde fritidsundervisning uden for skoletiden. Det tilstræbes, at undervisningen ikke går ind på områder, som varetages af det frivillige foreningsarbejde. Undervisningens omfang er ca. 10.000 timer om året, hvoraf kun en mindre del vedrører idræt. I gymnasierne skal der afsættes $\frac{1}{2}$ time om ugen pr. klasse til idræt, formning og musik, som varetages af skolens lærere. Som et led i en omfordeling af ressourcerne til datavejledning blev timetallet pr. klasse i 1984 nedskåret med 0,5 time om ugen.

Ifølge skolestyrelsesloven er de enkelte kommuners fritidsnævn og voksenundervisningsnævn forpligtet til at "støtte og fremkalde private bestræbelser på at tilrettelægge og gennemføre fritidsvirksomhed for børn og unge og fritidsundervisning for voksne... Såfremt der ikke ad privat vej kan tilbydes sådan virksomhed i tilstrækkeligt omfang, skal nævnene indstille til kommunalbe-

styrelsen, at der fremsættes kommunale tilbud i fornødent omfang". Det er altså kun i de tilfælde, hvor det private initiativ ikke opfylder behovene, at kommunerne træder til med kommunale tilbud, eller "fritidsordninger".

Både i fritidshjem, ungdomsskoler og ungdomsklubber er der mulighed for at dyrke idræt. De fleste af de ca. 1000 ungdomsklubber har således en lang tradition for at dyrke billard og bordtennis. Fra slutningen af 70'erne er der også kommet en mere positiv holdning til andre former for idræt - fx konkurrencebetonet holdidræt og fysisk leg - på institutionsområdet, hvilket bl.a. har resulteret i en række velbesøgte kurser afholdt af Børne- og Ungdomspædagogernes Landsorganisation. I 1985 dannedes en forening - Tagfat - for folk som beskæftiger sig med idræt på institutionsområdet (børnehaver, fritidshjem, m.fl.).

Ungdomsskolerne for 14-18 årige tilbyder de fleste steder forskellige idrætslige aktiviteter, men afholder sig normalt fra direkte at konkurrere med idrætsforeningerne. I modsætning til aftenskolerne kan alle former for idræt tages op her.

Tilsvarende kan både kommunale og privat drevne ungdomsklubber have idræt på programmet.

I de seneste år er der oprettet særlige skolepasningsordninger, hvor børnene aktiveres på skolens område efter skoletid. Idræt er en af de aktiviteter, som tilbydes, undertiden i et samarbejde med lokale idrætsforeninger.

En større politisk erkendelse af idrættens social-præventive værdi har fået en række kommuner - oftest i samarbejde med DAI/FMI og DFIF - til at starte projekter med tilbud om idræt i dagtimerne. (Se afsnit 11.3.2.). Tilbudene henvender sig primært til arbejdsledige, folk med aften- og natarbejde og andre som har fri om dagen. De fleste projekter er startet i samarbejde med eller god overensstemmelse med de lokale idrætsforeninger (idrætssamvirker, amtsorganisationer). En del af idrætsforeningerne har dog været skeptiske, fordi de frygter, at det vil tage deres medlemmer. Alt tyder imidlertid på, at denne frygt er

ubegrundet. Ved hjælp af jobtilbudsordningen for langtidsledige ansættes projektledere og instruktører, og idrætsaktiviteterne finder sted i idrætsfaciliteter, som ikke benyttes i dagtimerne.

De kommunale omkostninger til projekterne er derfor begrænsede. I begyndelsen af 1986 var der ialt startet ca. 50 af disse "idræt i dagtimerne"-projekter. (Se iøvrigt afsnit 9.2.2.).

4.5. Kommercielle tilbud.

I takt med den voksende interesse for idræt, motion og kropspleje er der oprettet skønsmæssigt 150 helse- og motionscentre i Danmark. Dertil kommer et ukendt antal gymnastik- og danseinstitutter, private danseskoler, yogacentre og Mensendieck-undervisere. Disse organiseringsformer adskiller sig fra foreningernes og det offentliges tilbud om idræt ved, at tilbuddene primært udbydes ud fra privatøkonomiske motiver. Kun de aktiviteter som er profitable er på programmet.

En stor del af helse- og motionscentrene udgøres af den landsdækkende virksomhed "Form og Figur", som har 36 centre fordelt over hele landet.

De aktiviteter som tilbydes er relativt omkostningslave, stiller små facilitetskrav, kan tilpasses den enkelte individuelt (tid, krav, m.m.) og stiller som regel kun små krav til teknik og færdigheder.

Aktiviteterne er først og fremmest forskellige former for styrketræning ved hjælp af vægte (body-building, m.m.) og forskellige former for gymnastik og dans (work-out, aerobic og specielle gymnastiksystemer). Indenfor kampsportsgrene som judo, taekwon-do og karate er der imidlertid også oprettet private institutter, og flere steder i landet er der bygget anlæg, som indeholder baner til squash, badminton, tennis, bowling og svømning.

Det er dog ikke alene private virksomheder, der udbyder idrætsaktiviteter ud fra bl.a. det motiv at tjene penge på aktiviteten.

Siden slutningen af 60'erne har der været arrangeret motionsløb for at skaffe penge til idrætsarbejdet i klubberne. I 1984 blev 423 motionsløb - incl. marathonløb og triathloneer - annonceret i atletik- og motionsbladet "Atletik-nyt" og i "TRIM-kalenderen", udgivet af TRIM-komiteen.

Det første og største af disse løb - Eremitageløbet - samlede i 1984 13.036 deltagere og det næststørste - Marselisløbet samlede ialt 11.522.

Det største motionscykkel løb - Sjælsø Rundt - samlede i 1984 15.717 deltagere.

4.6. Uorganiserede aktiviteter.

Som det fremgår af kapitel 3 om befolkningens idrætsadfærd, dyrker en stor del af befolkningen idræt uden nogen form for organiseret ramme af foreningsmæssig, offentlig eller kommerciel art. En stor del som supplement til den organiserede idræt mens mange kun dyrker idræt uorganiseret.

Der findes ingen undersøgelser over hvor og hvordan den uorganiserede idræt finder sted, men sædvanligvis betragtes gang, løb, sejlsads, cykling og svømning som de store uorganiserede idrætsaktiviteter. En Gallup-undersøgelse fra 1983 viste at 15% af den voksne befolkning mere eller mindre regelmæssigt løb eller joggede. (Berlingske Tidende, 11.12.1983). Men mange dyrker også gymnastik indenfor hjemmets fire vægge, mens andre mere spontant finder sammen med kammerater for at spille bold.

Den uorganiserede idræt stiller kun få krav og fordringer til faciliteter: den kan udøves individuelt eller selvorganiseret i grupper, den kan dyrkes så den passer ind i den daglige tidsrytme, og der er ingen krav og forventninger fra instruktører og kammerater på holdet, der skal tages hensyn til og leves op til.

Selv om den uorganiserede idræt ikke stiller store krav til faciliteter og anlæg, er der dog mange forhindringer for disse

former for idræt. Stærkt trafikerede landeveje gør det risikabelt at løbe, boligparker og -områder tillader ikke, at græsarealerne benyttes til boldspil osv.

I mange af de nye boligområder er vilkårene dog bedre. Dels er der nogle steder allerede fra starten anlagt egentlige arealer til idrætsudøvelse, dels er der flere fælles friarealer end i ældre byområder. I mange nyere boligområder er der også etableret sammenhængende bilfri stisystemer.

Bortset fra svømning er det kun i begrænset omfang muligt at komme til at dyrke idræt, der kræver faciliteter, hvis ikke man er medlem af en forening eller benytter sig af aftenskolernes og helsecentrenes tilbud.

Kun i ganske få idrætshaller kan man købe sig til fx en badmintonbane, som man køber sig til en times svømning i svømmehallen. Idrætten er helt overvejende struktureret efter at skulle finde sted under organiserede rammer i dertil indrettede faciliteter.

Kapitel 5

FORENINGENS FUNKTION OG ROLLE

5.1. Den danske Forening.

5.1.1. Foreningen som organisationsmodel.

Der findes i dag i Danmark et vidtspændende og vidt forgrenet net af idrætsforeninger både med hensyn til geografisk spredning og med hensyn til aktiviteter. Selv om idrætsaktiviteterne uden for idrætsforeningerne er vokset i omfang, er der bred enighed om, at foreningen som organisationsform skal bevares, og at den fortsat skal udgøre rygraden i det danske idrætsliv.

En forening er en organiseret og frivillig sammenslutning af en større eller mindre kreds af private personer til fremme af bestemte formål. Foreningens vedtægter udgør det juridiske grundlag for dens eksistens og virksomhed, og på generalforsamlingen, som er foreningens højeste myndighed, fastlægges rammerne for foreningens aktiviteter, og medlemmerne vælger en bestyrelse, der varetager foreningens daglige drift.

Foreningen som organisationsform tilbyder altså en struktur, som formelt giver alle medlemmer lige indflydelse - uanset uddannelsesmæssig baggrund, særlige kvalifikationer eller specialviden. Foreningen er autonom, dvs. den er sin egen herre og bestemmer suverænt, hvad den ønsker at beskæftige sig med og hvordan. I princippet er den derfor også økonomisk selvstændig.

Foreningen som organisationsform er et værktøj, som er parat, når en gruppe mennesker i fællesskab stiller sig en opgave og selv ønsker at forvalte opgavens løsning. Dette gælder, hvad enten det f.eks. drejer sig om etablering og drift af et lokalt samlingssted, eller om at fremlægge og forfægte fælles standpunkter, ideer, interesser og mål på landsplan. Foreningen som organisationsform er vokset frem sammen med folkestyret og demokratiet

(se afsnit 4.1.) og er i særlig grad i Skandinavien blevet grundlaget for den demokratiske udvikling.

Gennem de seneste tyve år har der været en tendens til dannelse af stadigt større idrætsforeninger. Dette har - kombineret med en videreførelse af lange traditioner - medført, at de formelle foreningsstrukturer ofte er blevet mekaniske, og foreningerne måske langt fra giver medlemmer reelt lige indflydelse. Hverken vedtægter, generalforsamling eller bestyrelsesvalg er nogen garanti for, at alle medlemmer har indflydelse eller føler ansvar for foreningens virksomhed. Et ønske om at foreningen som organisationsform skal bevares, er derfor ikke nødvendigvis et forsvar for bestående, etablerede organisationer. Det skal snarere opfattes som et ønske om, at rygraden i dansk idrætsliv fortsat må være den frivillige, private, selvbestaltede forening, hvor alle medlemmer på lige fod i fællesskab forvalter virksomheden og derved både får og føler ansvar for den. Idrættens organisationer er i princippet struktureret som foreninger efter de førnævnte generelle retningslinier med vedtægter, generalforsamling m.m.

Breddeidrætsudvalget gennemførte i efteråret 1985 en større spørgeskemaundersøgelse med henblik på at belyse idrætsforeningernes vilkår og arbejdsbetingelser, f.eks. hvad angår aktiviteter, medlemmer, ledere og økonomi. I undersøgelsen deltog 451 foreninger svarende til ca. 3,5% af alle idrætsforeninger/foreningsafdelinger, hvoraf der skønsmæssigt findes ca. 13.100. (Hertil kommer ca. 5.600 firmaidrætsklubber, hvis forhold er særskilt belyst i foreningsundersøgelsen). Undersøgelsen blev offentliggjort i maj 1986 i en selvstændig publikation: "Den danske Idrætsforening".

Ifølge denne undersøgelse må der skelnes mellem flerstrengede foreninger med flere idrætsgrene - f.eks. fodbold, håndbold, badminton og gymnastik - på programmet, og enstrengede foreninger der er bygget op om en enkelt idrætsgren. De flerstrengede foreninger er således ofte delt op i afdelinger efter idrætsgren med en større eller mindre selvstændig kompetence. Det spænder lige fra det tilfælde, hvor der i realiteten er tale om en løs

sammenslutning af forskellige foreninger, til det tilfælde hvor en fællesbestyrelse har ansvaret for hele virksomheden, dog som regel med en række udvalg nedsat af bestyrelsen til at forestå det daglige praktiske arbejde.

Foreningernes erklærede målsætning falder groft sagt i to kategorier. Den ene omfatter de foreninger der vil udbrede kendskabet til eller fremme en bestemt idrætsgren, dvs. en formålserklæring hvor idrætsaktiviteten er et mål i sig selv. Den anden kategori omfatter de foreninger, hvor idrætten på linie med anden kulturel virksomhed er et middel til opfyldelse af andre mål f.eks. sundhed og trivsel eller den folkelige oplysning.

Den sidste gruppe af foreninger har sin rod i de folkelige idrætsorganisationer, som er typiske på landet, mens foreningerne i den første kategori i højere grad er fra byen og med et historisk udspring i den engelske amatørsport.

Idrætsforeningerne beskæftiger sig selvfølgelig først og fremmest med en idrætsaktivitet, og for de flestes vedkommende er der tale om fodbold, håndbold, gymnastik eller badminton. Mere end halvdelen af alle idrætsforeninger i Danmark beskæftiger sig ifølge foreningsundersøgelsen (1) med én af disse fire idrætsgrene. Skydning, bordtennis og volleyball hører hver for sig hjemme i ca. 5% af samtlige foreninger, mens tennis, svømning og sejlsport findes i 2-3%. De resterende idrætsgrene udgør hver for sig en meget lille del af billedet. Da der imidlertid er tale om et meget stort antal aktivitetsformer, er det alligevel næsten 20% af alle foreninger, som tilhører den kategori, der organiserer de helt små idrætsgrene. Medlemsmæssigt tegner de sig dog for en meget mindre del.

(1): Bemærk, at foreningsundersøgelsen omfatter såvel foreningsafdelinger som enstrengede foreninger. Det er derfor i de forskellige talmæssige sammentællinger ikke muligt at skelne mellem afdelinger og foreninger. For nemheds skyld anvendes udtrykket forening ofte alene.

Det niveau som idrætsforeningerne dyrker deres idræt på varierer meget. Ca. 1/3 af alle foreninger deltager i konkurrencer, turneringer m.v. på nationalt niveau, mens 1/3 højst deltager i regionale turneringer, stævner eller mesterskaber og 1/4 højst deltager i lokale turneringer, stævner eller mesterskaber. 10% forestår alene idræt på motionsplan.

Næsten alle foreninger beskæftiger sig imidlertid med andet og mere end deres idræt, og nogle foreninger lægger endog meget vægt på denne del af virksomheden. Især arrangementer, der kan styrke det interne klubliv, forestås af mange, mens de mere udadvendte, kulturelle aktiviteter gennemgående prioriteres lavere ifølge resultaterne fra foreningsundersøgelsen. Men også aktiviteter, der kan supplere foreningens faste indtægtsgrundlag, indgår med betydelig vægt i idrætsforeningernes ikke-idrætslige virksomhed.

5.1.2. Antal og størrelse.

På baggrund af foreningsundersøgelsen må det anslås, at der findes ca. 13.100 idrætsforeninger eller foreningsafdelinger i Danmark under de tre store hovedorganisationer, og det svarer til én idrætsforening/afdeling pr. 390 indbyggere. I Vesttyskland er tallet én forening pr. 1000 indbyggere, og da næsten alle disse foreninger er enstrengede, kan dækningen med rimelighed sammenlignes med den danske.

Idrætsforeningerne er imidlertid ikke jævnt fordelt over hele landet. Således er kun 13% af foreningerne placeret i hovedstadsområdet. Befolkningstallet taget i betragtning må det siges, at selv om foreningerne er store, er man her stærkt underforsynet i modsætning til landdistrikterne, hvor lidt under halvdelen af samtlige foreninger hører hjemme. Til gengæld modsvares dækningen af idrætsforeninger i provinsbyer (med mere end 2000 indbyggere) meget godt af befolkningsandelen.

Foreningerne/afdelingerne har i gennemsnit 166 medlemmer. Det

skal dog understreges, at det for de flerstrengede foreningers vedkommende kun er de enkelte afdelingers medlemstal, der indgår i opgørelsen. Det samlede gennemsnitlige medlemstal for flerstrengede foreninger kendes ikke, ligesom det heller ikke vides, hvor mange af foreningerne der er flerstrengede.

Det kan skønnes, at ca. 45% af foreningerne i foreningsundersøgelsen er enstrengede. Set i relation til det samlede antal idrætsforeninger/afdelinger i Danmark - ca. 13.100 betyder det, at der findes ca. 5.500 enstrengede foreninger. Det er noget vanskeligere at anslå antallet af flerstrengede foreninger. Men går man ud fra, at de resterende foreningsafdelinger (7.500) indgår i hovedforeninger med 3-4 idrætsgrene, findes der ca. 2.000 flerstrengede foreninger. I alt findes der således ialt ca. 7.500 én- og flerstrengede foreninger i Danmark.

På baggrund af resultaterne fra undersøgelsen kan det samlede medlemstal i de danske idrætsforeninger/afdelinger opgøres til 2,17 mill. medlemmer. Af disse er en del medlem af flere foreninger.

Gennemgående er foreningerne mindre på landet end i byerne. Tilsvarende er de foreninger, der kun forestår motionsidræt eller konkurrerer på lokalt plan i gennemsnit mindre, end de foreninger der konkurrerer på de højere niveauer.

Idrætsforeningernes medlemmer rekrutteres stadig i størst udstrækning blandt de unge og blandt mænd. Unge under 25 år udgør under ét 62% af samtlige medlemmer, og mændene udgør ialt 60% af medlemmerne.

Alligevel kan der ikke herske tvivl om, at de seneste tiårs store tilvækst i idrætsforeningernes medlemsmasse især skyldes en stor tilgang blandt de voksne og ikke mindst blandt kvinder. I et tidsperspektiv er der således tale om en klar udjævningsproces. Alderspyramiden bliver fladere, og den skæve kønsfordeling rettes op. Dertil kommer, at også et større socialt udsnit af befolkningen tilsyneladende er begyndt at søge foreningsidrætten, især motionsidrætten.

Men denne udjævning er ikke et generelt fænomen i det samlede idrætsbillede. Der er meget store forskelle både hvad angår aldersfordeling og kønsfordeling i de forskellige idrætsgrene på landet og i byen, samt i forhold til det sportslige niveau.

De voksne aldersgrupper har tilsyneladende især søgt ind i foreninger, der kun forestår idræt på motionsniveau, og de har især søgt udfoldelse i de individuelle idrætsgrene (fx badminton, gymnastik, svømning, tennis og sejlsport). Dertil kommer, at alderspredningen er blevet langt større i byerne end på landet. Holdboldspillene, konkurrenceforeningerne og foreningerne på landet er stadig præget af en noget mere ensidig rekruttering af unge.

Også kvinderne søger bestemte idrætsgrene (især gymnastik), ligesom de udgør flertallet af medlemmer i de foreninger, der ikke deltager i organiserede konkurrencer og turneringer.

De senere års medlemstilvækst er derfor også koncentreret om bestemte idrætsaktiviteter og specielle former for idrætsudøvelse, og som sådan markerer tilvæksten også nogle markante forskydninger i deltagelsesstrukturen.

Der har dog i de senere år - i sammenhæng med den stigende idrætsaktivitet i som udenfor organisationerne - vist sig en stigende interesse for at benytte idrætslige aktiviteter som en konkret og fornøjelig ramme om et familiemæssigt fællesskab.

Hvor mange opgaver tidligere blev løst i familiefællesskabet, så deltager de enkelte familiemedlemmer i dag i hver deres aktiviteter. Nogen har kaldt det "familiens funktionstømning", at familiens funktioner begrænser sig til børneopdragelse, bolig- og spisefællesskab, mens man har få konkrete aktiviteter i fællesskab.

Idrætten bidrager til denne opsplætning, idet den er lagt an på en adskillelse mellem forskellige befolkningsgrupper, først og fremmest på alder og præstationsniveau. Aktiviteterne for de enkelte grupper foregår på bestemte tider og i bestemte sammenhænge (sociale rum).

Familien er på den måde dårligt stillet som samlet "bruger" af idræt, idet de enkelte familiemedlemmers tidsrytme og idrættens traditionelle organisering ikke giver mulighed for fælles aktiviteter.

Idrætsorganisationerne er opmærksomme på dette behov, og der afvikles enkelte steder arrangementer, hvor børn kan dyrke idræt sammen med deres forældre.

Det er især de større foreninger, der har kunnet registrere en medlemstilvækst (jfr. foreningsundersøgelsen). Denne udvikling kunne derfor antyde en koncentrationstendens i den organiserede idræt i Danmark: Tilvæksten samles om nogle bestemte idrætsgrene, og det er de store foreninger, der bliver større.

5.1.3. Forskellige foreningstyper.

Udvalgets undersøgelse af de danske idrætsforeninger viste tydeligt, at det på mange måder er ukorrekt og alt for forenklet at behandle alle idrætsforeninger som én fælles størrelse med samme vilkår og samme problemer. Forskellene mellem foreningerne er på mange punkter mere iøjnefaldende end lighederne, og det er derfor også påkrævet at tegne et mere nuanceret billede af idrætsforeningernes situation.

I det mindste tre helt forskellige foreningstyper kan udskilles:

- 1) Den lille forening på landet,
- 2) Den store forening i byen og
- 3) Specialforeningen med en af de små idrætsgrene på programmet.

Disse foreningstyper udgør hhv. 28%, 19% og 18% eller tilsammen 65% af alle idrætsforeninger.

Medlemssammensætningen i den lille landforening er i meget høj grad domineret af unge - mere end 2/3 af medlemmerne er under 25 år. Til gengæld svarer kønssammensætningen nogenlunde til

gennemsnittet i alle foreninger. Medlemsudviklingen har de seneste 5 år været præget af stagnation. I forhold til andre foreninger har relativt mange små landforeninger haft en mindre tilbagegang i medlemstallet, og dette harmonerer for så vidt med det forhold, at der er relativt få voksne i de små landforeninger.

Det sportslige niveau i disse foreninger er gennemgående mere beskedent end i andre foreninger. De små landforeninger konkurrerer i overvejende grad på lokalt plan. Organisationsmæssigt er det også tydeligt, at de i højere grad end i byerne er tilknyttet de to folkelige idrætsorganisationer. Til gengæld er der relativt mange små landforeninger, der kun forestår idræt og ikke også sociale og kulturelle aktiviteter.

Dette er for så vidt bemærkelsesværdigt, som en foreningsundersøgelse foretaget i 1972 konkluderede, at "i foreninger i storbyerne var den ikke-idrætslige aktivitet ret lille, specielt i forhold til foreningerne i landsognene. Således havde kun ganske få procent af storbyforeningerne fx teater, foredrag og folkedans, mens dog omkring en trediedel tilkendegav, at de havde samværsaftener og en trediedel, at de havde fester, i landsognene kan nævnes, at 23% arrangerede teater, 30% folkedans og henholdsvis 56% og 64% arrangerede samværsaftener og fester".

Spørgsmålet er, om der i perioden mellem 1972 og 1985 er sket et sådant "kulturskred" i landforeningernes kulturelle aktivitetsniveau? Er det en myte, at landforeningerne er de mindre lokalsamfunds samlingspunkt i dag?

Man skal nok være varsom med forhastede konklusioner af den nævnte art, men man må ikke være blind for, at afvandringen fra land til by og forbedringen i transportmulighederne lokalt i sammenhæng med et stigende udbud af fritidstilbud kan have ændret lokalforeningernes funktion og rolle i perioden.

De små landforeningers arbejdsbetingelser er gennemgående bedre end andre foreningers. De er langt bedre stillet med hensyn til ledere og instruktører, de har gennemgående en bedre balance i regnskaberne, deres facilitetsbehov er tilsyneladende dækket i

langt høje grad end andre foreningers, og de er relativt vel-forsynede med klublokaler.

Den store byforening har en noget bredere medlemssammensætning med relativt flere medlemmer over 25 år. Dette har tilsyneladende også afspejlet sig i medlemsudviklingen, idet mere end halvdelen af alle de store byforeninger har kunnet registrere en større eller mindre medlemstilvækst de seneste fem år.

Ambitionsniveauet er tilsyneladende også noget højere i de store byforeninger med hensyn til det sportslige. Relativt mange af foreningerne konkurrerer på regionalt eller nationalt niveau. Det er derfor heller ikke tilfældigt, at byforeningerne i højere grad er tilknyttet DIF end landforeningerne, men måske bemærkelsesværdigt at kun meget få af de store foreninger i byerne ikke også forestår ikke-idrætslige arrangementer.

Både på indtægtssiden og på udgiftssiden er selve sammensætningen af de forskellige poster stort set den samme i den store byforening som i den lille landforening. Men størrelsen er forskellig, og gennemgående er økonomien tilsyneladende noget mere anstrengt i de store byforeninger. Dertil kommer en meget dårlig bemanning både på leder- og instruktørsiden og et meget stort, udækket behov for mere haltid. Til gengæld har relativt mange af de store byforeninger adgang til egne klublokaler.

Specialforeningerne er næsten alle hjemmehørende i byerne, og de er i gennemsnit ret små, dvs. 131 medlemmer i gennemsnit pr. forening. På den anden side er det disse foreninger, der har den største aldersmæssige spredning, men til gengæld en mere skæv kønssammensætning end andre foreninger. 1/3 af medlemmerne er kvinder.

Medlemsudviklingen de senere år er meget forskellig i specialforeningerne. Mange har enten haft en meget stor fremgang eller en meget stor tilbagegang. Relativt få har haft en nogenlunde stabil udvikling i medlemstallet.

Det er blandt specialforeningerne, at relativt flest foreninger -

over halvdelen - konkurrerer på nationalt niveau, og langt hovedparten er kun medlem af Dansk Idræts-Forbund. Forklaringen kan være, at specialforeningerne ofte repræsenterer idrætsgrene med mindre udbredelse, og konkurrencevirksomheden foregår ofte på nationalt plan - og organiseret af et specialforbund. Hvad angår aktiviteterne uden om det rent idrætslige er relativt mange uden initiativ på dette felt.

I denne sammenligning er det formodentlig specialforeningerne, der er dårligst stillet på næsten alle punkter. Økonomien synes gennemgående at være meget betrængt, de modtager få offentlige tilskud og kan kun i ringe omfang supplere deres indtægter med sponsor- og reklamemidler m.v., de må bruge en meget stor del af deres midler på faciliteter og rekvisitter, og de er dårligt stillet med hensyn til klublokaler. Dog er de ikke så dårligt stillet hvad angår ledere og instruktører som de store byforeninger.

Sammenligningen mellem de tre foreningstyper tegner konturerne af et vækstproblem.

Det er helt tydeligt, at problemerne - både de økonomiske, de fysiske og til en vis grad også de mandskabsmæssige - er størst i byforeningerne, både de store byforeninger og specialforeningerne. Det er samtidig disse foreninger, der har kunnet tiltrække en stor del af de nye deltagergrupper i idrætten, og som derfor har fået udjævnet aldersprofilen og nu er i besiddelse af en stor gruppe voksne idrætsudøvere. Dette har formodentlig skabt et stort pres på i hvert fald faciliteterne og i nogen udstrækning også udgifterne hertil. Det er imidlertid ikke givet, at den relativt dårligere forsyning af instruktører er et stort problem, da de voksne udøvers behov for vejledning gennemgående er mindre end børns og unges. Men administrativt må presset være stort på de forholdsvis få ledere.

På landet er det tydeligt, at man ikke i samme udstrækning har fået del i den store tilgang til idrætten. Den "gammeldags" medlemssammensætning (dominans af unge) præger derfor stadig foreningerne og deres aktiviteter, og behovet for nye faciliteter

er heller ikke blevet så påtrængende som i byerne. Økonomien og bemandingen har også kunnet udvikle sig mere stabilt og er nok i højere grad blevet tilpasset behovene.

5.1.4. De frivillige ledere.

Den frivillige og ulønnede lederindsats har altid været en af grundpillerne i den danske idrætskultur. Den har båret idrætsforeningernes autonomi, og den har sikret det kulturelle perspektiv. Hvad enten man arbejdede i folkeoplysningens eller i amatørismens tjeneste, har indsatsen altid været kendetegnet ved idealisme, engagement og vision, og indblanding i denne virksomhed udefra blev førhen betragtet som en trussel mod selve eksistensberettigelsen.

Der har i de senere år været en tendens til i højere grad at opfatte visse sider af lederfunktionen som et arbejde, som en indsats der skal aflønnes, og som en indsats der i stadig højere grad præges af nødvendighed og pligt.

Det er i dag nødvendigt at skelne mellem den mere administrativt betonedede indsats, som ydes på ledelsesplan - dvs. af de valgte medlemmer i bestyrelse og udvalg - og den mere undervisningsbetonedede indsats, som ydes ved træning og instruktion. Lederarbejdet er stadigvæk i overvejende grad ulønnet, mens instruktørerne efterhånden i vid udstrækning modtager en eller anden form for aflønning.

Ledernes virksomhed er i dag domineret af de rent administrative og indtægtsskabende aktiviteter. De seneste ti-års stigende finansieringsbehov har i tiltagende grad gjort foreningerne økonomisk afhængige af det offentlige, og i de seneste år har man fundet det nødvendigt også at supplere disse tilskud med andre, eksterne indtægter som f.eks. sponsor- og reklameindtægter, loppemarked, bingo osv. Arbejdet med at etablere og vedligeholde disse finansieringskilder optager en meget stor del af ledernes tid. Dertil kommer, at netop de stigende offentlige tilskud har været fulgt af stadig flere krav om administration og regnskabsir

aflæggelse i tilknytning til lokaletilskud, medlemstilskud, skatteafregning, moms m.m.

Ifølge foreningsundersøgelsen er der i dag i gennemsnit 7,6 ledere pr. forening. Det svarer til, at der på landsplan virker lige knap 100.000 ledere eller sagt på en anden måde er "normeringen" i dag 26,7 medlemmer pr. foreningsleder. I 1973 blev det samlede lederbehov opgjort til 93.000 (jfr. betænkning 709), og da rådede man over ca. 50.000. I forhold til det daværende behov er tilvæksten i antallet af ledere således tilfredsstillende. Men set i lyset af det meget stærkt voksende medlemstal i den forløbne periode på ca. 50% og ikke mindst set i lyset af de stigende administrative krav, kan der ikke være tvivl om, at ledermanglen relativt set er mindst lige så stor i dag. Opgøres manglen efter samme principper som i betænkning nr. 709, er der i dag et totalt merbehov på ca. 52.500 ledere, hvilket svarer til en samlet forøgelse på mere end 50%. Men i denne beregning indgår ikke de forøgede administrative krav. Af foreningsundersøgelsens kvalitative del fremgik det da også, at ledermanglen var ét af de tre største problemer for øjeblikket.

Der er meget stor forskel på lederdækningen i de enkelte idrætsgrene, og i forhold til foreningernes placering er der også meget store forskelle. Endelig er der en helt entydig sammenhæng mellem "ledernormeringen" og det sportslige niveau: Jo højere niveau foreningen konkurrerer på, jo bedre er man stillet med ledere. Det skyldes formentlig den prestige og den sociale status, der er knyttet til arbejdet i disse foreninger.

Lederne er gennemgående langt ældre end både de aktive og instruktørerne, ligesom kønssammensætningen er langt skævere. I alt 70% af lederne er mænd, og ca. 1/3 er over 40 år. I betænkning nr. 709 opgøres antallet af ledere over 40 år til kun 20%, mens ca. 52% var under 30 år.

Instruktørernes opgave består i at skabe interesse, at inspirere og at vejlede i den daglige idrætsvirksomhed. Som sådan kan man betragte instruktøren som en helt afgørende forudsætning for idrætsudfoldelsen i foreningerne.

Der stilles imidlertid meget forskellige krav til instruktørerne. Deres virke må tage hensyn til faktorer som alder, køn, niveau, målsætning og social sammensætning, og i takt med den tiltagende differentiering i idrætsdeltagelsen stilles der også stadig flere og stadig mere differentierede krav til instruktørerne. Dette vil som regel medføre en stigende specialisering.

Efterhånden er det snarere reglen end undtagelsen, at instruktørerne modtager en eller anden form for aflønning. Dette rækker lige fra den "rundhåndede" dækning af afholdte udgifter til en egentlig honorering, der i enkelte tilfælde kan beløbe sig til en stor årsløn. Langt de fleste modtager dog meget beskedne beløb, dvs. under 5.000 kr. om året. Den højere aflønning foregår især i hovedstadsområdet og især i foreninger, der konkurrerer på det nationale niveau (jfr. foreningsundersøgelsen).

Der findes i dag mere end 120.000 aktive instruktører i de danske idrætsforeninger, og det svarer til en "normering" på 26,4 medlemmer pr. instruktør, men arbejdsindsatsen er formodentlig så forskellig, at det er umuligt at anslå instruktørernes samlede indsats. Det dækker dog over store variationer inden for idrætsgrenene, urbaniseringsgrad, klubstørrelse m.m.

Håndboldspillerne har i gennemsnit den bedste "normering", mens ketcherspillerne og svømmerne har den dårligste. Normeringen bliver dårligere, når man bevæger sig fra landet til storbyen. På landet har man 20,9 medlemmer pr. instruktør, mens man i hovedstaden er helt oppe på 32,6 medlemmer pr. instruktør. De små klubber har i gennemsnit relativt flere instruktører end de store klubber.

Men behovet for flere instruktører er mindst lige så stort som behovet for flere ledere. Specielt er det et problem, at instruktørernes virksomme periode efterhånden indskrænkes mere og mere, således at gennemstrømningen og dermed rekrutteringsbehovet er stadigt voksende. Denne udvikling påvirker i høj grad foreningernes stabilitet og planlægning.

Instruktørnormeringen varierer mindst lige så meget som ledernormeringen. Generelt er holdboldspillene bedst stillet hvad angår antallet af medlemmer pr. instruktør, mens det især er badminton- og tennisklubberne, der har få instruktører i forhold til medlemstallet. Ligeledes er landforeningerne langt bedre stillet end foreningerne i byerne specielt i forhold til foreningerne i hovedstadsområdet. Til gengæld er der tilsyneladende lige så mange instruktører i forhold til medlemstallet i motionsforeninger som i foreninger, der konkurrerer på højt niveau.

Langt størstedelen af foreningernes instruktører er mellem 20 og 39 år, og de er derfor gennemgående lidt ældre end de aktive medlemmer, ligesom kønsfordelingen er noget mere skæv. I alt udgør de mandlige instruktører 65% af alle instruktørerne, og de mandlige ledere 70% af alle ledere.

Foreningsundersøgelsen viser iøvrigt - som det fremgår af nedenstående tabel 5.1 - at i aldergruppen op til 20 år er der omtrent en ligelig kønsfordeling blandt foreningernes instruktører og ledere. Herefter falder kvindernes relative andel markant, både for såvidt angår instruktører som ledere. Undtagelsen er gymnastik, hvor omkring 80% - svarende til deltagerkredsen - af instruktørerne er kvinder.

Tabel 5.1. Idrætsforeningernes instruktører og ledere procentvis fordelt på alder og køn.

	<u>Instruktører</u>		<u>Ledere</u>	
	M	K	M	K
	%	%	%	%
under 20 år	16	14	6	4
20-39 år	37	14	42	19
40-59 år	11	7	21	7
60- år	1	1	2	0
tilsammen	65	35	70	30

Kilde: Foreningsundersøgelsen.

I aldergrupperne over 40 år udjævnes forskellen mellem instruktører, hvorimod den skæve kønsfordeling yderligere uddybes for ledere.

Man kan således konstatere, at leder- og instruktørarbejdet på et tidligt tidspunkt har pigernes interesse, men at det åbenbart ikke har været muligt at fastholde denne interesse.

Det traditionelle kønsrollemønster der eksisterer i samfundet, udgør en væsentlig barriere i forbindelse med såvel kvindernes manglende deltagelse som engagement i leder- og trænerarbejdet efter 20 års alderen, hvor kvindernes opgaver bl.a. som mødre bliver en praktisk forhindring for aktiv deltagelse.

Men også idrættens organisering kan virke som en hæmsko. Hvis idrætten ønsker at inddrage kvinderne som ledere og instruktører, bør der gåes utraditionelt til værks. Det kan således overvejes, om der i en periode bør indføres positiv særbehandling f.eks. ved at indføre kønskvotering i de højere organer i idrætsorganisationerne for derigennem at sikre en afbalanceret repræsentation af kvinder på alle niveauer i organisationerne.

For at fremme en mere ligelig repræsentation mellem kønnene kunne indføres regler, hvorefter f.eks. 1/3 af alle udvalg, styrelser etc. skulle bestå af kvinder. Også i ansættelsespolitikken kan indføres en lignende ordning. En sådan kvotering ville naturligvis fortrinsvis være anvendelig i organisationer/foreninger, hvor antallet af aktive mænd og kvinder er rimelig ligeligt fordelt. Hvor fordelingen af de aktive er mere skæv, bør den kvindelige repræsentation i organisationerne udmåles forholdsvis efter det antal, de udgør.

Udvalget skal opfordre idrættens hovedorganisationer og foreninger til at overveje hensigtsmæssigheden i at indføre en sådan positiv særbehandling.

Udvalget finder i det hele taget, at organisationerne og foreningerne bør overveje, om man gennem simple strukturændringer kan fremme kvinders engagement. F.eks. kunne man ved fastlæggelse

af aktivitets- og mødetider tage særlige hensyn til kvinder.
Børnepasning kunne ligeledes overvejes.

5.2. Indholdet i organisationernes uddannelser.

5.2.1. Historisk baggrund.

Foreningsidrættens mål og indhold forudsætter instruktører og ledere til at lede foreningen, organisere aktiviteterne, planlægge træningen og anvise de rigtige øvelser. Det har derfor altid været af stor betydning for foreningerne at have kvalificerede ledere og instruktører til rådighed.

Allerede ved den svenske gymnastiks indførelse i Danmark blev betydningen heraf fremhævet. I sin egen selvforståelse byggede denne form for gymnastik på et videnskabeligt grundlag og forudsatte derfor, at gymnastiklederen (delingsføreren) havde et nøje kendskab til de rigtige øvelser baseret på den eksisterende viden om kroppens indretning og funktion. Uddannelsen af ledere til den svenske gymnastik skulle tillige sikre, at lederne fik "den rigtige holdning" i åndelig/ideologisk forstand.

I mange år var det folkehøjskolerne, som sørgede for uddannelsen af de såkaldte delingsførere. I 1919-20 startede som den første deciderede gymnastikhøjskole Ollerup Gymnastikhøjskole, og efterhånden blev det de gymnastik- og idrætshøjskoler, som oprettedes igennem 30'erne, 40'erne og 50'erne, der varetog opgaven at uddanne gymnastikledere til den frivillige gymnastik.

Efterhånden som behovet for gymnastikledere voksede, kunne højskolerne ikke klare denne opgave alene. Trods stor skepsis fra gymnastik- og idrætshøjskolernes side tog DDGU og DDSG&I derfor uddannelsen af gymnastikinstruktører op i slutningen af 60'erne i form af korte kurser placeret på højskoler og efterskoler. Højskolerne mente, at disse korte kurser ikke havde tilstrækkelig kvalitet og ikke tilgodeså det almene holdningsdannende sigte.

Kurserne blev en stor succes med stigende deltagerantal gennem 70'erne, og i dag er hovedparten af gymnastikinstruktørerne i foreningerne uddannet på organisationernes egne kurser. En undersøgelse i 1976/77 viste, at 20% af gymnastikinstruktørerne

var uddannet på højskole mod 50% i 1968/69.

Modsat gymnastikken forudsatte sporten fra sin oprindelse ikke særligt uddannede ledere og instruktører. Først efter anden verdenskrig kom instruktøruddannelsen inden for de forskellige idrætsdiscipliner ind på idrætshøjskolerne, og samtidig begyndte organisationerne at afholde kurser i atletik, håndbold, fodbold m.m. Det var dog først fra begyndelsen af 60'erne og for alvor i 70'erne, at uddannelserne af instruktører i de forskellige sportsdiscipliner blev systematiseret og udbygget inden for alle hovedidrætsorganisationerne og respektive amtsforeninger og specialforbund.

I denne 20-års periode er der sket en meget stærk stigning i antallet af kurser og deltagende kursister. Ifølge foreningsundersøgelsen er der i gennemsnit 26,4 medlemmer af idrætsforeningerne pr. instruktør.

5.2.2. Foreningernes uddannelsesmuligheder.

Selv om der ikke kræves formelle kvalifikationer for at blive instruktør og leder i en forening, har en stor del af foreningsinstruktørerne og -lederne gennemført kortere eller længere idrætsuddannelser eller -kurser.

Foreningslederne og -instruktørerne erhverver deres specifikke kvalifikationer fra a) gymnastik- og idrætshøjskoler og idrætsefterskoler, b) idrætsorganisationernes egne kurser, c) idrætsslæruddannelser eller d) anden form for privat eller offentlig idrætsuddannelse.

a) Gymnastik- og idrætshøjskolerne, idrætsefterskoler og lignende.

På landets 10 gymnastik- og idrætshøjskoler gennemfører ca. 1.200 elever hvert år et højskoleophold, som bl.a. omfatter en instruktør- og lederuddannelse inden for en eller flere

idrætsdiscipliner/områder. Kursernes længde varierer fra tre til otte måneder. I 1980'erne har flere af skolerne lagt kurserne om med sigte på mere tværfaglige sammenhænge, som omfatter aktiviteter, der ligger uden for de traditionelle idrætsdiscipliner.

På en række idrætsefterskoler følger eleverne grundkurser, foreningslederkurser og mere specifikke instruktørkurser.

b) Idrætsorganisationernes kurser.

Siden slutningen af 60'erne har idrætsorganisationerne opbygget et omfattende udbud af instruktør- og foreningslederkurser. I 1985 deltog ca. 39.000 kursister på de fire hovedorganisationers og tilhørende amtsforeningers og specialforbunds kurser. Kurserne er af meget forskellig varighed. Nogle kurser varer få timer, de fleste en weekend og enkelte flere uger. Hovedparten tager sigte på at uddanne instruktører til specialidrætter i foreningerne (se nedenfor).

c) Idrætslæreruddannelserne på seminarierne, Danmarks Højskole for Legemsøvelser og Institut for Idræt på Odense Universitet.

Selv om idrætslæreruddannelserne primært er rettet mod idrætsundervisning i institutioner, folkeskole, gymnasier og andre ungdomsuddannelser, anvender en stor del af idrætslærerne deres uddannelse som instruktører i den frivillige idræt.

Hovedparten af instruktørerne på idrætsorganisationernes kurser er uddannet på en af de nævnte uddannelsesinstitutioner. I de senere år har flere seminarier, Institut for Idræt og Danmarks Højskole for Legemsøvelser ændret studierne mål og indhold til i højere grad at kvalificere til ansættelse i den frivillige idræt (fritids- og idrætskonsulenter og lignende).

d) Anden form for uddannelse.

Inden for gymnastik har der i mange år eksisteret flere private uddannelsesinstitutter, som dog primært uddanner instruktører til private gymnastik- og helseinstitutter.

I 1980'erne er et stigende antal kurser inden for især gymnastik og dans blevet udbudt af private gymnastik- og danseinstitutter, bogforlag m. fl.

Enkelte kommuner har i samarbejde med foreninger og idrætsorganisationer arrangeret leder- og instruktørkurser inden for almene idrætsfaglige og foreningstekniske emner. I de seneste år har flere foreninger valgt selv at arrangere **inspirationskurser** for foreningens ledere og instruktører.

5.2.3. Idrætsorganisationernes uddannelser.

Hovedparten af foreningernes instruktører og ledere uddannes i dag på idrætsorganisationernes egne kurser. Den altovervejende del af kurserne er trænerkurser i specialidrætterne. Dertil kommer en række tværfaglige grundkurser, almene instruktørkurser m.m., som henvender sig til alle specialidrætterne. Endelig afholdes et stort antal foreningslederkurser inden for foreningstekniske og organisatoriske emner.

Instruktørkurser i specialidrætterne dominerer udbudet af kurser. Kurserne afholdes af DIFs specialforbund, aktivitetsudvalgene under DDGU og DDSG&I og et kursusudvalg under DFIF. Det er dog ikke alle DIFs specialforbund, som har et fast struktureret kursus- og uddannelsesprogram. Kursernes indhold er snævert bestemt af disciplinernes teknik, taktik, træningsformer m.m. og tager primært sigte på trænerkvalifikationer til præstationsforbedring. Kurserne indeholder træning i egenfærdigheder, disciplinens teknik og taktik, træningsplanlægning, metodik, fejlretning og træningsøvelser, træningsmetoder samt teori i anatomi, fysiologi og træningslære. Et stigende antal kurser indeholder også undervisningslære og idrætspsykologi, mens kun få kurser omfatter idrætssociologi og idrætshistorie.

De forskellige organisationers kurser ligner til forveksling hinanden, og ofte er det de samme instruktører, som underviser. En fælles tradition og udvikling inden for en aktivitet synes at

spille en større rolle for kursernes indhold end organisationernes egenart og ideologi.

Specialforbundenes kurser tager dog i højere grad sigte på uddannelse af instruktører på højere niveau inden for afgrænsede dele af den pågældende sportsdisciplin, mens de øvrige organisationer lægger mere vægt på en bredere træneruddannelse i hver enkelt idrætsdisciplin.

I DDGU og DDSG&I vægtes pædagogik og undervisningslære højere end i specialforbundene, og især DDGU lægger vægt på, at kurserne også indeholder et holdnings- og bevidsthedsdannende element i form af almene timer om idræt, foreningsarbejde og samfund. Kurserne afvikles hovedsagelig som weekendkurser. For at blive færdiguddannet som instruktør skal kursisten følge fra tre til fem kurser afhængig af idrætsdisciplin og organisation.

Enkelte af specialforbundene under DIF og aktivitetsudvalgene under DDGU og DDSG&I afholder særlige børnetræner- og ungdomstrænerkurser, som tager sigte på en tillempling af træningsformer, discipliner, spil og konkurrenceregler (eksempelvis minispil).

Inden for gymnastik og svømning afholdes særlige kurser for motionister og ældre, og i svømning afvikles kurser for trænere i handicapsvømning.

I de fleste idrætsdiscipliner afholdes særlige dommer- og officialskurser. Ofte sker det i et samarbejde mellem specialforbundet og de respektive arbejdsudvalg under DDGU og DDSG&I.

Alle organisationer afholder kurser for foreningsledere. Nogle kurser er af rent foreningsteknisk karakter: foreningsjura, økonomi og budget, foreningsledelse, foreningernes forhold til omverdenen, mødeteknik osv. Andre kurser har et bredere sigte omfattende undervisningslære og pædagogik, idrættens organisering, diskussioner om idræt og samfund osv.

Foreningslederkurserne afvikles som selvstændige kurser i såvel DDGU som DFIF, mens de i såvel DIF som DDSG&I indgår i det struk-

turerede kursustilbud.

Både DIF og DDGU tilbyder særlige ungdoms]ederkurser samt leder-udviklingskurser.

I alle organisationerne afholdes en række tværfaglige kurser.

Såvel DIF som DDSG&Is idrætsgruppe tilbyder kurser i emner, der er fælles for alle idrætsgrene. DIFs strukturerede uddannelses-tilbud er baseret på et grundkursus som forudsætning for at deltage i en række emnekurser.

Grundkurset giver en grundlæggende viden om kroppens funktion, virkningen af træning, opvarmning, undervisningsmetoder, idrættens organisering, idræt og samfund, lederkvalifikationer m.m. Oven på grundkurset tilbyder DIF et alment instruktørkursus med tilhørende specialkurser inden for træningslære, testning, anatomi/fysiologi og idrætsskader. Endelig tilbydes særlige emnekurser inden for trænings- og konkurrencepsykologi, almen undervisningslære og foreningsledelse (se ovenfor), "Børn og idræt" samt "Kvinder og idræt". I DDSG&I tilbyder idrætsgruppen et fælles grundkursus og alment instruktørkursus svarende til DIFs kurser.

DDGU har i 1985 nedsat et tværfagligt udvalg, som løbende skal vurdere og inspirere lederuddannelsesvirksomheden i relation til udviklingen af nye krav og behov. Bl.a. afvikles fælleskurser, som i teori og praksis arbejder med at klargøre opfattelsen af, hvad "folkelig idræt" er.

Udvalget har desuden udarbejdet et kursus i børneidræt, der kan anvendes på tværs af idrætsaktiviteterne eller indgå i aktivitetsudvalgenes kursusrække. DFIF afholder en række tværgående motionskurser.

Selv om ovennævnte kurser er tværfaglige, tager hovedparten af kurserne sigte på uddannelsen af specialidrætsinstruktører. Der findes næsten ikke kurser, som uddanner instruktører til flere forskellige idræts- og aktivitetsformer.

5.2.4. Nye krav til uddannelserne.

De seneste 20 års opbygning af idrætsorganisationernes kursus- og uddannelsestilbud til foreningerne er kendetegnet af en meget stærk ekspansion over en kort årrække, et relativt standardiseret udbud til anvendelse i specialidrætter og med et indhold, der primært er baseret på det idrætsfaglige (teknik, taktik, træningsformer m.m.) eller foreningstekniske (jura, økonomi, ledelse m.m.).

I takt med idrættens udvikling og forandring og de forstærkede samfundsmæssige krav og forventninger til idrætten, er behovet for en udvidelse og forandring af uddannelserne af idrætsinstruktører og -ledere imidlertid forstærket.

Den stærke stigning i antallet af idrætsudøvere har forstærket behovet for kvalificerede ledere og instruktører. Nye brugergrupper med andre motiver for at dyrke idræt og en ændring af foreningernes medlemsprofil (flere børn, motionister og ældre) stiller sammen med samfundets forøgede krav og forventninger til idrættens opdragende og social-integrative funktion nye og anderledes krav til ledernes og instruktørernes kvalifikationer. Teknisk og taktisk ekspertise inden for et snævert område af idrætten er ikke tilstrækkeligt og anvendeligt inden for store dele af idrætten i dag.

Erfaringerne viser, at idrætsledere og -instruktører i gennemsnit kun fungerer som sådanne i to til tre år. Der finder en meget stor gennemstrømning af ledere og instruktører sted i foreningerne. Det tyder for det første på, at de krav som stilles til instruktørerne og lederne i dag, ikke svarer til de motiver som får mange til at gå ind i en foreningsbestyrelse eller til at blive instruktører. For det andet kan leder- og instruktørfrafaldet skyldes, at kvalifikationerne erhvervet i det traditionelle udbud af idrætskurser er utilstrækkelige. Det ekspanderende marked for kurser, hvor der kan fås individuel inspiration og inspiration til instruktørgerningen kunne tyde på, at det eksisterende udbud i organisationernes tilbud er mangelfuldt.

I forlængelse heraf må det overvejes, om en ændring og udvidelse af det eksisterende udbud af kurser og uddannelser inden for idrætsorganisationerne kan være hensigtsmæssig. Det kunne f.eks. ske ved

- 1) en differentiering af udbudet af kurser for at tilgodese meget forskellige ønsker og krav til ledere og instruktører fra forskellige brugergrupper i foreningerne,
- 2) den decentralisering af kursusudbudet som har fundet sted i 80'erne bør fortsætte, således at stadig flere kurser finder sted på lokalt plan og i den enkelte forening. Derved kan kvinder i højere grad tilskyndes til at deltage, og samtidig kan lokale ønsker og behov bedre tilgodeses.
- 3) de seneste års udvikling af stærkt standardiserede kurser baseret på kompendier, emnehæfter og lærebøger på højt fagligt niveau bør opblødes og erstattes/udvides med kurser, som i højere grad vægter nyskabelse, inspiration og udvikling. Der bør i højere grad sættes på en udvikling af ledernes kreativitet og fantasi end på snævre færdigheder og kvalifikationer,
- 4) der bør i højere grad tilbydes tværidrætslige kurser, som tager sigte på bredere instruktørkvalifikationer,
- 5) kurserne bør i højere grad vægte det pædagogiske indhold, ikke alene i undervisningsteknisk men også i holdningsmæssig henseende.
- 6) der er behov for en stærk udvidelse af antallet af kurser, for instruktører og ledere for børn, motionister, handicappede og ældre. Kurserne skal tage udgangspunkt i disse gruppers særlige forudsætninger og behov,
- 7) der er behov for en styrkelse af det holdnings- og bevidsthedsdannende i kurserne i overensstemmelse med foreningsidrættens idégrundlag. Dertil kræves inddragelse af idrætsfilosofi,

-sociologi og -historie.

På flere områder er ændringen og udviklingen af kurserne i organisationerne allerede startet. Det gælder decentraliseringen af kurserne, højere vægtning af pædagogik og idrætspsykologi samt flere kurser i børneidræt og motionsidræt.

5.3. Administrative krav og byrder.

5.3.1. Forholdet til det offentlige.

Tidligere var idrætsforeningernes økonomiske fundament egenindsatsen enten i form af kontingenter eller i form af medlemmernes arbejdsindsats. De administrative opgaver, som foreningerne skulle løse, var derfor i hovedsagen et internt anliggende afhængig af den enkelte forenings ambitions- og aktivitetsniveau.

I dag er idrætsforeningernes økonomiske fundament de offentlige tilskud. Disse tilskud fordeles på grundlag af en række oplysninger, som foreningerne skal aflevere bl.a. til de kommunale myndigheder, ligesom der stilles visse organisatoriske krav til foreningerne. Det kan konstateres, at samtidig med stigningen i den eksterne finansiering er også mængden af administrative opgaver, som det offentlige pålægger foreningerne, vokset.

' Det administrative arbejde i foreningerne hidrører i stor udstrækning fra de krav om forskelligartede oplysninger, som idrætsforeningerne skal give stat og kommune for at få tilskud.

Tre eksterne områder synes særlig administrativt krævende: de kommunale støtteordninger (kulturel forvaltning), moms (toldvæsenet) og skat (kildeskattedirektoratet).

De kommunale støtteordninger opererer med forskellige tilskudstyper, hvortil der skal gives forskelligartede oplysninger, for at tilskuddet udløses. Selv om de betingelser, der udløser tilskuddet, varierer fra kommune til kommune, er der dog visse

fælles træk.

Almindeligvis kræves der for overhovedet at få tilskud, at foreningen har et sæt vedtægter, en formand og en bestyrelse. Dette synes ikke at være noget problem for de allerede eksisterende foreninger, men det kan ikke udelukkes, at disse formelle krav (der ikke er lovpligtige) kan virke hæmmende for igangsættelse af nye idrætsaktiviteter.

For at få tilskud skal foreningen endvidere sammen med ansøgningen normalt vedlægge et revideret årsregnskab samt en medlemsfortegnelse, der viser antallet af tilskudsberettigede medlemmer. Årsregnskabet skal indeholde en lang række oplysninger, bl.a. skal indtægter og udgifter specificeres efter arten.

I princippet er det foreningernes generalforsamling, der bestemmer hvilken specialiseringsgrad, regnskabet skal have for at være tilstrækkeligt oplysende. I praksis er det kommunen, idet den selv afgør hvilke regnskabsmæssige oplysninger, der skal ligge til grund for udbetaling af tilskud. I takt med de stigende økonomiske strømme der løber fra det offentlige til foreningslivet, må det forudses, at det offentlige i fremtiden vil vise foreningsregnskaberne en større interesse.

Medlemsfortegnelsen, der skal vise antallet af tilskudsberettigede medlemmer, kan også være administrativt krævende. Medlemmernes alder er normalt den variabel, der anvendes i opdelingen af medlemmerne i tilskudsberettigede og ikke-tilskudsberettigede; men inden for den samme byordning anvendes der ofte forskellige aldersgrænser. Søges der om lokaletilskud, skal foreningens medlemmer opdeles med 25 år som grænse (fritidsloven). Søges der om medlemstilskud, kan aldersgrænser: være en anden - f.eks. 20 år. Med andre ord skal foreningerne opdele medlemmerne i forskellige kategorier alt efter hvilke tilskud, der søges, og alt efter hvilken offentlig myndighed der tilskrives.

Endelig skal der søges i hvert enkelt tilfælde, såfremt foreningen ønsker at modtage aktivitetstilskud (materiale,

arrangementer m.m.). Eksempelvis skal der ved ansøgning om kursustilskud vedlægges et program og en kursusbeskrivelse.

Mange kommuner har yderligere et krav om, at foreningens medlemmer skal være bosiddende i kommunen. For de foreninger der er beliggende tæt ved én (eller flere) kommunegrænse(r), medfører denne betingelse et øget administrativt arbejde, fordi foreningerne må søge om tilskud i de kommuner, hvor medlemmerne er hjemmehørende. Dette giver ekstra papirarbejde for foreningslederne. Dels skal der sendes to ansøgninger, dels kan der være forskel på hvilke aldersgrænser kommunerne anvender, og hvilke typer af aktiviteter der støttes.

Skattemyndighedernes administrative krav til idrætsforeningerne skyldes ikke i første række de øgede offentlige udgifter. Det er først og fremmest den stigende tendens til aflønning af trænere, instruktører og ledere, der har afledt et øget administrativt arbejde.

Selv om foreningen som "juridisk person" ikke er skattepligtig, skal den opfylde nogle krav fra skattemyndighederne. Foreningerne er ligesom andre, der udbetaler løn til ansatte, pligtige at trække skat og sende oplysningssedler til skattevæsenet. Men det er ikke alene selve kildeskattebegrebet, der er administrativt tidskrævende. Mange må bruge uforholdsmæssig megen tid på at klarlægge de til tider komplicerede regler, der gælder for foreningslivet.

Moms på varer og tjenesteydelser er et andet område, der kræver en del administrativt arbejde. Foreningerne har pligt til at lade sig momsregistrere, når de har en samlet årlig omsætning af varer eller afgiftspligtige ydelser på over 10.000 kr. Foreningen skal endvidere føre regnskab over køb og salg af momspligtige varer og ydelser af hensyn til afregning med toldvæsenet. Visse varer og tjenesteydelser er undtaget fra momspligt. Det gælder f.eks. bankospil, lotterier og lignende, såfremt disse er afholdt i overensstemmelse med lotterilovens bestemmelser. Foreningerne undgår altså at lave momsregnskab for sådanne arrangementer, men skal til gengæld følge bestemmelserne i lotteriloven, der bl.a.

indebærer ansøgninger til den lokale politimyndighed.

De mange og til tider komplicerede administrative krav, der stilles til foreningerne, medfører samtidig at der udtrykkeligt stilles bestemte krav til ledernes kvalifikationer. Der kan derfor på længere sigt opstå en social skæv rekruttering af idrætsledere.

Af foreningsundersøgelsen fremgår det, at mangelen på kvalificerede ledere er et af de mest påtrængende problemer for idrætsforeningerne i dag. Som en årsag til dette problem peges netop på det store administrative arbejde, der er forbundet med ledergerningen.

En forenkling af lovgivningen vil givet medvirke til at afhjælpe denne mangel. En anden mulighed vil være forskellige former for tiltag, der aflaster foreningerne for arbejdsbyrder. Sådanne tiltag vil indirekte virke aktivitetsfremmende, idet de i en vis udstrækning vil mindske "nedslidningen" af den frivillige leder. Foreningslivet skal ikke have særstilling i forhold til love m.m., men en øget flexibilitet vil uden omkostninger utvivlsomt lette vilkårene meget.

5.4. Samspil mellem idrætsarbejdet og det øvrige børne- og ungdomsarbejde i lokalsamfundet.

5.4.1. Forholdet til det øvrige frivillige arbejde.

Målsætningen i en idrætsforening vil ofte være at fremme udbredelsen af en bestemt idrætsgren - i visse tilfælde flere. I mange foreninger indgår endvidere anden kulturel virksomhed i det bredere sigte med arbejdet.

Det er dog karakteristisk for foreningernes udvikling de seneste årtier, at der er sket en specialisering omkring en enkelt idrætsgren. I foreninger med flere idrætsgrene er selvstændige afdelinger blevet oprettet til varetagelse af de enkelte aktiviteter. Foreningernes oprindelige funktion som samlingssted også for anden kulturel og politisk virksomhed er gledet mere i baggrunden.

I lyset af de senere års opbrud i idrættens deltagermønster synes der blandt mange idrætsforeninger at være en tendens til at diskutere andre og nye aktivitetsformer, ligesom emner der hidtil har været holdt uden for idrætten tages op. Nogle foreninger forsøger med den fysiske aktivitet som udgangspunkt at tilbyde aktiviteter, der indeholder flere facetter end de traditionelle idrætsdiscipliner.

Parallelt med denne udvikling inden for idrættens verden er der også sket en udvidelse af aktiviteterne inden for andre former for børne- og ungdomsarbejde. Således er mange spejdere og politiske ungdomsorganisationer begyndt at inddrage forskellige idrætsaktiviteter i ungdomsarbejdet.

Der synes altså inden for det samlede idébestemte ungdomsarbejde at være forsøg på at søge ud over de mere snævre tilbud, og i højere grad tilbyde aktiviteter der tager hensyn til børn og unges samlede behov.

Med en sådan bredere opfattelse i de respektive foreningstyper af

hvad aktiviteterne kan indeholde, forekommer det naturligt, at der forsøges etableret et samarbejde til gensidig nytte.

Et sådant samarbejde kan udmøntes i konkrete fællesaktiviteter som f.eks. fælles sommerlejre eller i mindre fællesarrangementer som film, musik eller foredragsaftener (som det er set i f.eks. Ishøj kommune). Aktiviteter eller arrangementer af den ovennævnte karakter kan anvendes som et fælles forsøg på at inddrage unge, som ikke er medlemmer af nogen forening.

På det organisatoriske plan ville det idébestemte ungdomsarbejde som sådan stå stærkere, hvis samarbejdet blev intensiveret. I spørgsmålet vedrørende de kommunale støtteordninger vil først og fremmest idrætten, men også spejderbevægelsen i mange tilfælde kunne påvirke indholdet og udformningen af de kommunale støtteordninger. F.eks. er idræt og spejdere omfattet af støtteordninger i stort set alle kommuner i modsætning til religiøse og politiske foreninger. En målsætning for et sådant samarbejde kunne være at bidrage til, at alle former for idébestemte foreninger blev omfattet af støtteordningen.

På landsplan finder der et samarbejde sted mellem idrættens organisationer og Dansk Ungdoms Fællesråd, bl.a. på lederområdet, hvor der afholdes fælles lederkurser.

Ud over et samarbejde med ikke-idrætslige børne- og ungdomsorganisationer kan idrætsforeningerne i visse tilfælde etablere et samarbejde med de kommunale instanser, med henblik på de unge der ikke er medlem af nogen forening. Det kan ske ved, at idrætsforeningen på opfordring fra kommunen optager en eller flere vanskeligt stillede unge i foreningens aktiviteter.

Enkelte idrætsforeninger har påtaget sig at drive en fritidsklub. De økonomiske midler til en sådan fritidsklub kommer f.eks. fra kommunens socialforvaltning (som i f.eks. Benløse, hvor en sådan klub er etableret). De unge medlemmer af fritidsklubben kan således deltage i idrætsforeningens aktiviteter, og medlemmer af idrætsforeningen kan deltage i fritidsklubbens aktiviteter.

Ved på denne måde at benytte de samme lokaler og faciliteter kan der komme et samspil mellem de to miljøer, et samspil der vil være til gavn for såvel idræts- som fritidsklubben.

Ud over disse relationer inden for det frivillige arbejde skal nævnes, at der inden for det offentlige findes det såkaldte SSP-samarbejde, det vil sige samarbejde mellem kommunernes social- og sundhedsforvaltninger, skole- og fritidsforvaltninger og det lokale politi. Samarbejdet eksisterer i dag i mere eller mindre udbygget form i ca. 200 kommuner.

Hovedsigtet med samarbejdet er bl.a. som en kriminalitetsforebyggende foranstaltning at søge at skabe et socialt netværk i det nære miljø for socialt truede unge.

De fleste SSP-udvalg i kommunerne har organiseret en forebyggende oplysningsvirksomhed gennem undervisningssystemet (skole, ungdomsskole, klubber osv.). I enkelte kommuner er der ligeledes etableret samarbejde med de frivillige foreninger, således at man kan tale om, at der til SSP er føjet et F (se i øvrigt afsnit 9.3.5 om unge med socialt vanskelige vilkår).

5.5. Foreningens aktuelle situation.

Både hvad angår form og indhold er foreningen et produkt af en epoke i forrige århundrede, der var præget af store sociale, politiske og kulturelle brydninger. I denne brydningsproces eksisterede to vidt forskellige idrætskulturer helt adskilt fra hinanden og uden indbyrdes konflikter: Den folkelige idræt - dvs. gymnastik og skydning - og den olympiske amatørsport. I begge verdener spillede idrætsforeningen sin helt klare kulturelle rolle.

Foreningerne i den folkelige idrætsbevægelse hørte næsten udelukkende hjemme på landet og rekrutterede sine medlemmer blandt de unge bønderkarle og - til en vis grad - også de unge bønderpiger. Aktiviteterne var først og fremmest gymnastik og skydning. I denne idrætskultur var det foreningens opgave at engagere

medlemmerne i bøndernes kulturelle kamp og styrke det sociale og kulturelle sammenhold. Arbejdet i foreningen var båret af dette engagement. Foreningens medlemmer havde et fælles socialt udgangspunkt, og foreningens aktiviteter skulle bidrage til skabelsen af en større selvbevidsthed både på det individuelle og på det kulturelle plan.

Den olympiske sportsbevægelse kan - omend på et andet plan - også siges at være præget af disse kendetegn: Et fælles socialt udgangspunkt og et sigte der rækker ud over den direkte idrætsudfoldelse. Foreningerne der alle i starten hørte hjemme i storbyen, rekrutterede først og fremmest sine medlemmer blandt borgerskabets unge mænd og i anden omgang blandt de unge arbejdere. Og selv om den sportslige præstation står centralt, var det sportens karakterdannende sigte - baseret på det klassiske borgerlige dannelsesideal - der udgjorde den egentlige substans i foreningsarbejdet.

Men både de folkelige foreninger på landet og sportsklubberne i byerne fastholdt uafhængigheden af det offentlige - både økonomisk og politisk - som et helt fundamentalt princip. Foreningernes virke gav kun mening, hvis man kunne fastholde kontrollen over foreningernes målsætning og det daglige arbejde, og det var i dét lys, foreningen som samfundsopdrager, som demokratisk model havde en afgørende samfundsmæssig betydning.

Idrætsforeningernes placering i lokalsamfundet har imidlertid ændret sig markant siden. Kombinationen af den sociale og kulturelle dynamik i samfundet og den historiske inerti i idrætsforeningerne har på én gang betydet, at idrætsforeningens placering er blevet mere central og mere marginal. Som fritidsbeskæftigelse og som lokal serviceorganisation har idrætsforeningen fået en helt afgørende betydning - en rolle, som vil blive yderligere styrket såfremt foreningslivet får nye udviklingsmuligheder, f.eks. gennem familieidræt. Men som en kulturpolitisk udfarende kraft har den i nogen grad mistet sin identitet.

Det kvalitative, samfundsmæssige sigte er i takt med udviklingen af idrætten som en massebevægelse - Idræt for alle - blevet

nedtonet og erstattet af en mere kvantitativ målsætning: Størst mulig aktivitet og flest mulige medlemmer. Resultatet er blevet en breddeidræt, der sammenblander elementer fra den folkelige idræt med den traditionelle amatørsport. Aktiviteterne, reglerne og faciliteterne hentes fra sporten, mens præstationsniveauet og -ambitionerne er nedprioriteret til gengæld for en opprioritering af bl.a. det sundhedsmæssige og det sociale aspekt.

I denne proces er forskellen mellem de to idrætskulturer blevet udvisket, og udbuddet af idræt er blevet standardiseret i ønsket om at sikre en fortsat vækst. Den lokale idrætsforening har derfor også i stigende grad rettet søgelyset mod kommunerne og det private erhvervsliv som samarbejdspartnere og som finansieringskilder, og idrætsforeningen er blevet en accepteret og samarbejdende forhandlingspartner, der forvalter betydelige offentlige tilskud.

Siden 1960'erne er de direkte økonomiske tilskud fra det offentlige til de lokale idrætsforeninger vokset fra helt ubetydelige beløb til i dag at udgøre næsten 1/4 af foreningernes samlede indtægter, og dertil kommer så etablering og drift af idrætsfaciliteter, der også førhen har været en privat sag for foreningerne. Denne økonomiske afhængighed er dog indtil videre kun i meget begrænset omfang fulgt op af forventninger og krav om, at foreningerne til gengæld opfylder andre opgaver for det offentlige. Men i den argumentation foreningerne fremfører over for det offentlige, er det i tiltagende grad de sociale og sundhedsmæssige aspekter - fremfor de kulturelle - man lægger til grund for kravet om offentlig støtte, og i enkelte kommuner har man da også iværksat projekter, der skulle kunne drage nytte af disse sider ved foreningslivet.

For foreningsstrukturen har det medført en tiltagende arbejdsdeling, en specialisering og en voksende bureaukratisering for at kunne varetage det komplicerede økonomiske, juridiske og politiske samarbejde med det offentlige og det private erhvervsliv. Rekrutteringen af ledere og foreningernes beslutningsprocesser bliver derfor også i stigende grad præget af ekspertise og indsigt i de økonomiske og juridiske forhold. De administrative

og økonomiske overvejelser og kvalifikationer kommer i dét perspektiv til at overlejlse det kulturelle og visionære engagement.

Dertil kommer at både den private (kommercielle) sektor og aftenskolesektoren i det seneste årti i stadig tiltagende grad har truet foreningslivet som den naturlige organisator af idræt. De tilbud som disse to sektorer udbyder tiltrækker - af mange årsager - langt flere "kunder" end idrætsforeningerne.

Foreningerne befinder sig derfor på mange måder i en klemmt situation: På den ene side af en offentlig, kommunal sektor der i stadig stigende omfang har forventninger om, at foreningerne vil overtage flere samfundsmæssige opgaver, og på den anden side af en privat (kommerciel) sektor der ikke skal tage hverken kulturelle eller sociale hensyn, men udelukkende økonomiske.